

T.C
MİMAR SİNAN GÜZEL SANATLAR
ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
BİNA BİLGİSİ ANA BİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

**CEDVEL-İ SİM ve AİT OLDUĞU BÜTÜNÜN
(SA'DA BAD) YAKIN ÇEVRESİYLE BİRLİKTE İŞLEVSEL ve
BİÇİMSEL SORGULAMASI**

**Burçin ARSLAN
(M.S.Ü)**

Tez Yöneticisi : Yrd. Doç. Dr. N. Oğuz ÖZER

İSTANBUL – MAYIS 2006

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ

ÖZET

İNGİLİZCE ÖZET

ŞEKİL LİSTESİ

GİRİŞ

ÇALIŞMANIN AMACI ve YÖNTEMİ

1.BÖLÜM

CEDVEL-İ SİM İLE İLGİLİ GENEL BİLGİLER

1.1.	Cedvel-i Sim'in <i>tanımı</i>	5
1.2	Cedvel-i Sim'in <i>kent içerisindeki yeri</i>	9
1.2.1.	Cedvel-i Sim'in <i>dere üzerindeki konumu</i>	9
1.2.2.	Cedvel-i Sim'in konumlandığı alanın; Kağıthane'nin <i>fiziki özellikleri</i>	14
-	Kağıthane'nin <i>coğrafi</i> durumu.....	14
-	Kağıthane'nin <i>jeolojik</i> durumu.....	17
-	Kağıthane'nin <i>iklimi</i>	18
-	Kağıthane deresi'nin <i>su</i> durumu.....	18
1.3.	<i>Cedvel-i Sim ve yakın çevresinin günümüz durumunun coğrafi yapı , ulaşım aksları ve kullanımlarla birlikteliği</i>	20
-	<i>Bölgelendirme</i>	20
-	<i>Kağıthane Vadisi'nin kentsel açıdan öneminin ulaşım akslarıyla ilişkilendirilmesi</i>	24
-	<i>Topoğrafik özelliklerin , kullanımların ve ulaşım akslarının Kağıthane Vadisi kullanımına etkileri</i>	30

1.4.	Cedvel-i Sim'in konumlandığı alanın tarihsel süreç içerisindeki kullanımı.....	35
1.4.1.	Dere mecrası değiştirilmeden önceki durumu ve alanın kul.....	36
-	Bol su gerektiren bir sanayi dalı olarak <i>kağıt imalathanelerinin</i> vadide konumlanması durumunun <i>dere ile ilişkisi.....</i>	40
1.4.2.	Derenin mecrası değiştirildikten sonraki dönem ve alanın kullanımı.....	40
-	Derenin kanal içine alınmadan önceki ve alındıktan sonraki mecralarının karşılaştırılması.....	41
1.5.	Cedvel-i Sim'in ait olduğu bütün; Sa'da bad Mesire Alanı.....	43
	Bölüm sonucu.....	46

2.BÖLÜM

SA'DA BAD NEDİR?

2.1	Sosyolojik bir varlık olarak Sa'da bad.....	47
2.1.1.	Kanal boyunun, yabancı elçilere verilen ziyafetler için gösteri alanı olarak kullanılması; Alanın törensel karakteri.....	49
2.1.2.	Kanal boyunun , halk tarafından mesire alanı olarak kullanılması; Alanın halka açık bahçe karakteri.....	55
2.1.2.1.	Sa'da bad'da günlük hayat.....	56
2.1.3.	Sa'da bad'ın yazlık saray bahçesi - hasbahçe - olarak kullanılması.....	59
-	Sa'da bad'ın çok yönlü işlevselliğinin , coğrafi yapısıyla ilişkilendirilmesi.....	59
-	Yapısal ölçekte Sa'da bad Mesire Alanı'nın sosyolojik boyutu.....	61

2.1.3.1	<i>Sa'da bad Sarayları'nın yakın çevreleriyle birlikte değerlendirilmesi.....</i>	61
-	<i>I.Sa'da bad Saray planının çevresiyle birlikte değerlendirilmesi.....</i>	<i>62</i>
-	<i>II.Sa'da bad Kasrı (1809-1812).....</i>	<i>66</i>
-	<i>III.Saray / Çağlıyan Kasrı planının çevresiyle birlikte değerlendirilmesi.....</i>	<i>68</i>
2.1.3.2	<i>Osmanlı yaşayış biçiminin mimariye yansıması kapsamında Sa'da bad Saray planlarının sosyolojik boyutu.....</i>	72
-	<i>Toplumsal hayatın bir parçası olarak kadın-erkek ilişkisinin , mimariye yansıması kapsamında I. Sa'da bad Saray planı okuması .....</i>	<i>74</i>
-	<i>III. Sa'da bad Saray planı okuması .....</i>	<i>77</i>
2.2	<i>Kültürel bir sentez ürün olarak Sa'da bad.....</i>	80
2.2.1.	<i>Sa'da bad ve yapılarına fikren yabancı saray ve bahçelerin temel teşkil ettiği düşüncesinin varlığı.....</i>	80
2.2.1.1.	<i>28.Çelebi Mehmet'in Fransa seyahatinin gerçekleştiği dönemde her iki ülkenin içinde bulunduğu durum.....</i>	83
2.2.1.2.	<i>Sa'da bad ve yapılarına , fikren temel teşkil ettiği düşünülen yabancı saraylara ait gözlemlerin edinildiği 28.Çelebi Mehmet Efendi'nin Fransa Seyahati izlenimleri.....</i>	85
-	<i>Sosyal hayata ilişkin gözlemler.....</i>	<i>86</i>
-	<i>Kültürel hayata ilişkin gözlemler.....</i>	<i>87</i>
-	<i>Mimari alandaki gözlemler.....</i>	<i>87</i>
-	<i>Saray ve bahçe izlenimleri.....</i>	<i>88</i>
-	<i>Su yapıları (kanal , havuz) izl.....</i>	<i>91</i>

2.2.1.3.	Sa'da bad ve yapılarına fikren esin kaynağı olduğu düşünölen yabancı bahçelerle karakteristik özelliklerinin karşılaştırılması.....	92
2.2.1.3.1	Plan düzleminin oluşumu açısından.....	93
2.2.1.3.2	Peyzaj öğelerinin kullanımı açısından.....	100
-	Su öğesi.....	100
-	Bitki öğesi.....	104
2.2.2.	Türk Bahçesi'nin fonksiyonelliğı tanımında Sa'da bad'ın yeri....	108
2.2.3.	Sa'da bad ve yapılarının kültürel sentez ürün olması.....	110
	Bölüm Sonucu.....	110

3.BÖLÜM

CEDVEL-İ SİM ve AİT OLDUĞU BÜTÜNÜN *BUGÜNKÜ DEĞERİ*

3.1	<i>Cedvel-i Sim'in bugünkü değerinin , mimarisiyle ilişkilendirilmesi.....</i>	111
3.1.1	<i>Cedvel-i Sim'in gereklilikten- ihtiyaçtan ötürü yapılmış olması.....</i>	112
-	<i>Kanalın su düzeneğinin çözümlenmesi.....</i>	113
3.1.2	<i>Cedvel-i Sim'in – keşif unsuru olarak - estetik amaçlı kullanımı.....</i>	114
3.1.3	<i>Cedvel-i Sim'in hem gereklilikten hem de estetik amaçlı kullanımının birlikteliğinin değerlendirilmesi.....</i>	119
-	<i>Düzenek içerisinde estetik değerler taşıyan mimari elemanların formlarının fonksiyonlarıyla örtüşmesi.....</i>	120
-	<i>Kotların organizasyonu olarak Cedvel-i Sim'in kesit düzleminin incelenmesi.....</i>	122
3.2	<i>Cedvel-i Sim'in ait olduğu bütünün günümüz durumu.....</i>	125
3.2.1	<i>Sa'da bad'ın günümüz durumunun alanda yapılan planlama çalışmalarıyla birlikte değerlendirilmesi.....</i>	126

3.2.1.1	<i>Alanın günümüz kullanımının ilk şekillendiricisi olarak 1937 tarihli Prost Planı'nın alana etkileri.....</i>	127
3.2.1.2	<i>Alanda geliştirilen Kağıthane Kültür Park Projesi kapsamında Sa'da bad'ın değerlendirilmesi.....</i>	131
3.2.1.3	<i>Sa'da bad'ın günümüz kullanımının son belirleyicisi olarak Sa'da bad Mesiresi Koruma ve Geliştirme Projesi'nin alana katkısı.....</i>	135
	Bölüm sonucu.....	137

SONUÇ ve DEĞERLENDİRME

KAYNAKLAR ÖZGEÇMİŞ

ÖNSÖZ

Çocukluk yıllarımdan başlayarak günümüze kadar gelen süreçte , zamanın ve mekanın bizzat içerisinde olduğum , yaşadığım yer olan Kağıthane , yüksek lisans çalışmalarımın temelini oluşturmuştur.

Zaman içerisindeki gelişimi ve değişimini fotoğraflar üzerinde takip ettiğim Kağıthane Vadisi'nde , Cedvel-i Sim üzerine yoğunlaştım .Bunun sebebi ise yapının ilgi uyandıracak kadar dikkat çeken boyutu ve fotoğraflarda tespit ettiğim adına karşılık gelen mimarisiydi.

Bu konudaki araştırmalarımda beni her defasında çalışmaya yüreklendiren değerli tez danışmanım Sayın Yrd. Doç. Dr. Nevzat Oğuz ÖZER hocama , hem çalışmalarımız sırasında gösterdiği sabır ve ilgi , hem de yaptığı yorumlar ve eleştiriler sayesinde konuya farklı bakış açısı getirmemde etken olmasından dolayı teşekkürü bir borç bilirim.

Ve bütün çalışmam süresince beni maddi ve manevi olarak destekleyen sevgili ailem....Bu çalışma sırasında , desteğinizin benim için her şey olduğunu bir kez daha anladım. İnsan üstü gayreti dolayısıyla biricik annem Şükriye Arslan'a sonsuz şükranlarımı bildirmeyi bir borç bilirim .

ÖZET

Sa'da bad Mesire Alanı , temeli Cedvel-i Sim - kanal yapısı - üzerine kurulmuş bir düzenlemedir. Alan , tarihsel önemini ve değerini , Cedvel-i Sim boyunca yer alan geniş düzlük alanlarda gerçekleştirilen etkinlikler sayesinde kazanmıştır .

Yapı günümüzde dahi varlığını sürdürmektedir. Cedvel-i Sim , fonksiyonel ve biçimsel olmanın ötesinde farklı bir boyuta sahiptir. Bu boyut , sentez ürün olmasından kaynaklanan özgünlüğüdür.

İlk bölümde , Cedvel-i Sim'le ilgili bilgiler verilerek , genel özellikleriyle , yapı tanıtılmaya çalışılacaktır .

Kısacası ilk bölümde , Cedvel-i Sim'in adı ve genel tanımıyla , ne olduğu arasında ilişki kurulmaya çalışılacak , kurulabildiği ölçüde bu bağlantı , bir sonraki bölümde Cedvel-i Sim'in ait olduğu bütün; Sa'da bad nedir? sorusunun cevabına bir temel oluşturacaktır.

İkinci bölümde, Cedvel-i Sim'in parçası olduğu bütünün ne olduğuna dair sorgulamalar yapılacaktır .

Bölüm içerisinde , yapının farklı alanlardaki varlığı ortaya konacak ve bu alanlardaki tanımları irdelenecektir .Öncelikle , Sa'da bad 'ın sosyolojik bir varlık olma durumu sorgulanacak , alanın ve yapılarının , kültürel sentez ürün olmalarının saptanmasıyla bölüm sonlandırılacaktır.

Son bölümde ise Cedvel-i Sim ve ait olduğu bütünün bugünkü değeri yapının süregelen varlığının gerekçesi olarak mimari karakterinin ve yakın çevresinin kent içerisindeki önemini değerlendirilmesiyle bütünlük içerisinde işlenecektir .

Sonuç bölümünde , yapının mimari varlığında saptanan değerler ve yapıldığı dönemde ait olduğu bütünün ne olduğuna dair sorgulamaların yapıldığı farklı alanlardaki tanımı çakıştırılacaktır

Cedvel-i Sim göstermiştir ki; geçmişte mimari biçimler , Osmanlı kültürünün kalıplarına aykırı düşmedikleri ölçüde benimsenmişler , hatta uygun içeriğe Osmanlı sistemince benimsendikten sonra kavuşturulmuşlardır.

Cedvel-i Sim , sahip olduğu özgün mimarisiyle ait olduğu doğa parçasında , tüm zamanlara hizmet eden zamanüstü bir görev üstlenmiştir .

ABSTRACT

Sa'da bad Promenade Area was established on Cedvel-i Sim canal structure .All facilities which were appropriated to history , materialized at wide simplicity areas along the canal.

Also , canal has another property except its function and form. This property is about its originality as a result of its synthesis character.

In the first chapter , informations about Cedvel-i Sim are given and the structure is introduced with its general properties.

In chapter two , inquiries about ' what is Cedvel-i Sim' are examined . The existence of the structure at different areas and definitions are done at this chapter.

In the third chapter , the importance of Cedvel-i Sim at the city is appraised by the nowadays usage of Kağıthane valley .

The presence of the structure is related to its architectural character .

In the final chapter , all the definitions and values which depend on its architecture are united .

Cedvel-i Sim shows that; Architectural shapes which were not out of Ottoman culture , are accepted at the past . Also forms were became available shapes after appropriated by Ottoman system .

Cedvel-i Sim has a responsibility that serves all times with it's original architecture.

ŞEKİL LİSTESİ

1.BÖLÜM

- Şekil 1.1 Dere hattının doğal seyri içerisinde *Cedvel-i Sim'in dikkat çeken formu ve uzunluğu* Şek.1.1; Kağıthane ilçesi hava fotoğrafından yararlanılarak çizilmiştir.
- Şekil 1.2 Günümüz *Cedvel-i Sim* ve *yakın çevresini* gösterir hava fotoğrafı
Kağıthane Belediyesi Arşivi'nden alınmıştır
- Şekil 1.3 *Cedvel-i Sim* kanal yapısının dikkat çeken uzunluğu ve formu . Foto:B.Arslan
- Şekil 1.4 *Cedvel-i Sim'in kent içerisindeki yeri*
- Şekil 1.4.1 Marmara ve Karadeniz'e açılan Boğaziçi'nin , Haliç'le bağlantısı
- Şekil 1.4.2 Boğaziçi'nin Haliç uzantısının , Alibeyköy ve Kağıthane dereleriyle ilişkisi
- Şekil 1.4.3 Haliç'in , Alibeyköy ve Kağıthane deresi kolları
Şek.1.4.1 , Şek.1.4.2 , Şek.1.4.3.; [www. earth.google.com/downloads.html](http://www.earth.google.com/downloads.html) sayfasından yararlanılarak çizilmiştir.
- Şekil 1.5 Haliç'in *Alibeyköy* ve *Kağıthane deresi* kollarının hava fotoğrafı
[www. earth.google.com/downloads.html](http://www.earth.google.com/downloads.html) sayfasından alınmıştır
- Şekil 1.6 *Cedvel-i Sim Kağıthane deresi üzerindeki konumu*
- Şekil 1.6.1 *Cedvel-i Sim* kanal yapısının *başlangıç* ve *bitiş* noktaları
Şek. 1.6.1;1/1000 Hali Hazır paftalardan yararlanılarak çizilmiştir
- Şekil 1.6.2 *Cedvel-i Sim'in , Kağıthane deresi üzerindeki konumunun* hava fotoğrafı
Şek. 1.6.2. ; [www. earth.google.com/downloads.html](http://www.earth.google.com/downloads.html) sayfasından alınmıştır.
- Şekil 1.7 *Cedvel-i sim'in konumunun güneş hareketiyle ilişkilendirilmesi*
- Şekil 1.7.1 Yaz aylarında , güneşin *Cedvel-i Sim'in* dere üzerindeki konumuyla ilişkilendirilmesi .
- Şekil 1.7.2 Kış aylarında , güneşin *Cedvel-i Sim'in* dere üzerindeki konumuyla ilişkilendirilmesi .
Şek.1.7.1 , Şek. 1.7.2; Hava fotoğrafından yararlanılarak çizilmiştir . Yaz ve kış aylarındaki güneş hareket diyagramı ise Neufert ,2000,.syf.172'den alınmıştır.
- Şekil 1.8 Kağıthane'nin *coğrafi yapısı*
- Şekil 1.8.1 Kağıthane ve yakın çevresinin *topoğrafik yapısı*
Belad-ı Selase ,İstanbul ;Beşiktaş,Şişli,Eyüp,Mecidiyeköy,Kağıthane , 1911 tarihli haritadan yararlanılarak çizilmiştir.
- Şekil 1.8.2 Kağıthane vadisinin doğu ve batı yamaçları
Eldem, S. H. , Sa'da bad, İstanbul 1977,syf.8-9'den yararlanılmıştır
- Şekil 1.8.3 Kağıthane vadisi *boy kesiti*
- Şekil 1.8.4 Kağıthane vadisi *en kesiti*
- Şekil 1.8.5 Kağıthane vadisi *boy kesiti*
Şek. 1.8.2 , Şek. 1.8.3 , Şek. 1.8.4 , Şek. 1.8.5 Eldem, S. H. , Sa'da bad, İstanbul 1977,syf.8-9'den yararlanılarak çizilmiştir.
- Şekil 1.9 Haliç ve yakın çevresinin *jeolojik yapısını* gösterir haritadan Kağıthane vadisi
Şek. 1.9.; Yurt Ansiklopedisi , Cilt5, Anadolu Yayıncılık , İstanbul 1982 , syf.3772 alınmıştır.
- Şekil 1.10 Kağıthane deresi *su durumunun topoğrafik yapı ile ilişkilendirilmesi*
Belad-ı Selase ,İstanbul ;Beşiktaş,Şişli,Eyüp,Mecidiyeköy,Kağıthane , 1911 tarihli haritadan yararlanılarak çizilmiştir.
- Şekil 1.11 *Kağıthane Vadisi günümüz arazi kullanımını* gösterir pafta
1/1000 Hali Hazır paftalardan yararlanılarak çizilmiştir. Yorum:B.Arslan

- Şekil 1.12 Haliç'ten ayrılan *Kağıthane deresinin* , kentin iç kesimlerine doğru ilerleyen formunun *bölgelere ayrıştırılması*
- Şekil 1.12.1 *Doğal park* bölgesi hava fotoğrafı / I.Bölge
- Şekil 1.12.2 *Sa'da bad Mesire Alanı* Bölgesi hava fotoğrafı / II. Bölge
- Şekil 1.12.3 Merkez Bölge hava fotoğrafı / III.Bölge
- Şekil 1.12.4 *Sanayi* Bölgesi hava fotoğrafı / IV.Bölge
- Şekil 1.12.5 *Son* Bölge hava fotoğrafı / V.Bölge
- Şek.1.12; www.earth.google.com/downloads.html sayfasından yararlanılmıştır
- Şekil 1.13 Dere etki alanına topoğrafik yapının ve kullanımın etkisi
- Şekil 1.14 *1/1000* Hali hazır paftalardan yararlanılarak çizilmiştir.Yorum:B.Arslan
- 19.y.y'da yapılmış bir haritada Kağıthane-Kemberburgaz-Ağaçlı-Çiftalan Dekovil hattı güzergahı
- Dölen, E., *Kağıthane-Kemberburgaz-Ağaçlı-Çiftalan Demiryolu (1914-1916)*, Kağıthane Belediyesi Yayınları , İstanbul, Mart 1999'den alınmıştır.
- Şekil 1.15 Kağıthane deresi etki alanı sınırı oluşumu
- 1/1000* Hali Hazır paftalardan yararlanılarak çizilmiştir.Yorum:B.Arslan
- Şekil 1.16 *Cedvel-i Sim inşa edilmeden önceki döneme ait haritada , derenin doğal mecrası*
- Şek. 1.16.;Kağıthane Belediyesi , Hüseyin Irmak Arşivi'nden alınmıştır.
- Şekil 1.17 *Dere mecrasının , Haliç'ten ayrıldığı noktadan itibaren zamanla değişen hattının , farklı tarihli İstanbul haritalarında gösterimi*
- Şekil 1.17.1 *XVII.y.y'da İstanbul ve çevresini gösterir haritadan Kağıthane deresi*
- Şekil 1.17.2 *Grundrise von Constanti tarafından 1715 tarihinde çizilmiş İstanbul'un planını limanı ve yöresi,adlı haritadan Kağıthane deresi*
- Şekil 1.17.3 T.Mollo tarafından *1780* tarihinde çizilmiş İstanbul ve Boğaziçi'nin planını gösterir haritadan Kağıthane deresi
- Şekil 1.17.4 J.D.B du Bocage tarafından ,*1784* tarihinde çizilmiş Boğaziçi planından , Kağıthane deresi
- Şekil 1.17.5 *1800* öncesine tarihlenen , İstanbul ve Boğaziçi'ni gösterir haritadan Kağıthane deresi
- Şekil 1.17.6 De Nyaste tarafından , *1811* tarihinde çizilmiş ,İstanbul planı'ndan , Kağıthane deresi
- Şek. 1.17.1,1.17.2,1.17.3,1.17.4,1.17.5,1.17.6 sırasıyla Ortaçağ'dan günümüze İstanbul Haritaları, 1990,syf.76,80,86,93,95,99'dan alınmıştır.
- Şekil 1.18 *Derenin kanal içine alınmadan önceki ve alındıktan sonraki dönemlerde mecralarının karşılaştırılması.*
- Şekil 1.18.1 *Derenin kanal içine alınmadan evvelki mecrası*
- Şek. 1.18.1.;Kağıthane Belediyesi ,Hüseyin Irmak Arşivi'nden yararlanılarak çizilmiştir..
- Şekil 1.18.2 *Derenin kanal içine alındıktan sonraki mecrası*
- Şek. 1.18.2.,Eldem ,S.H.,Sa'da bad,1977,syf.8-9 yararlanılarak çizilmiştir.
- Şekil 1.19 *Cedvel-i Sim'in ait olduğu bütün; Sa'da bad*
- Şek. 1.19; Eldem ,S.H.,Sa'da bad,1977,syf.8-9 yararlanılarak çizilmiştir.
- Şekil 1.20 *Sa'da bad ve yapılarının dönemsel karşılaştırması*
- Şekil 1.20.1 Sa'da bad'da , I.Sa'da bad Sarayı ve yakın çevresi - *1723*
- Şekil 1.20.2 Sa'da bad'da , II.Sa'da bad Sarayı ve yakın çevresi - *1809*
- Şekil 1.20.3 Sa'da bad'da , III.Sa'da bad ve yakın çevresi - *1862-1863*
- Şekil 1.20.4 Üç dönem Sa'da bad Sarayı ve yapılarının *çakıştırma*lı gösterimi
- Şek. 1.20.1, Şek. 1.20.2, Şek. 1.20.3, Şek. 1.20.4; Eldem ,S.H.,Sa'da bad,1977,syf.34-35,76-77,94-95 'den yararlanılarak çizilmiştir. Yorum;B.Arslan

2.BÖLÜM

- Şekil 2.1 *Kanal boyunun çok amaçlı kullanıma uygun düzlük yapısı*
- Şekil 2.1.1 *Cedvel-i sim boyunca uzanan geniş düzlük alanları gösterir 19. y.y.'ın ikinci yarısında çekilmiş bir fotoğraf . Foto; IRCICA, Ali Enis Arşivi'nden alınmıştır.*
- Şekil 2.1.2 *Cedvel-i Sim boyunca uzanan , çok yönlü kullanıma imkan veren geniş düzlük alan; Sa'da bad*
Şek. 2.1.2; Atasoy, N., Hasbahçe; Osmanlı Kültüründe bahçe ve çiçek, , Aralık 2002, syf.277' den alınmıştır.
- Şekil 2.2 *Alanın törensel amaçlı kullanımı*
- Şekil 2.2.1 *Alanın törensel amaçlı kullanımında coğrafi verilerin değerlendirilmesi*
- Şekil 2.2.2 *Elçilerin ve sadrazamın ziyafete geliş sırasında kullandıkları güzergahın çakıştırılmalı gösterimi.*
Şek.2.2.1, Şek.2.2.2; Eldem, S.H., Sa'da bad, 1977, syf, 8-9'dan yararlanılarak çizilmiştir. Yorum; B.Arslan
- Şekil 2.3 *Elçilerin alana geliş güzergahlarının , manzarayla ilişkilendirilmesi*
- Şekil 2.3.1 *Elçilerin alana ulaşmak için izledikleri güzergah*
Şek. 2.3.1.; Moltke haritası , türkçe çevirisinin 1265(1849) Harbiye Mektebi matbaasında basılmış nüshası'ndan yararlanılarak çizilmiştir..
- Şekil 2.3.2 *Yolculuk sırasında Haliç'ten Boğaziçi'nin görünüşü –19.y.y. başı*
T.Allom'dan
- Şekil 2.3.3 *Okmeydanı sırtlarından Haliç'in görünüşü – 18.y.y.ın sonu*
W.H.Barlett'ten
- Şekil 2.3.4 *Haliç'in Kağıthane ve Alibey kollarına ayrıldığı yer ;Karaağaç bahçesi 18.y.y görünümü*
Şek. 2.3.2, Şek. 2.3.3; Evyapan, G. A. ,Eski Türk Bahçeleri ve özellikle eski İstanbul Bahçeleri, ODTÜ, 1972 , syf.146, Şek. 2.3.4; Atasoy, N., Hasbahçe; Osmanlı kültüründe bahçe ve çiçek, , Aralık 2002, syf.285' den alınmıştır
- Şekil 2.4 *18.y.y sonu ile 19.y.y. başı araları , Melling gravüründen , Cedvel-i Sim kenarındaki cirit meydanında iç oğlanlardan oluşan bir takım oyuna hazırlanmaktadır.*
Şek. 2.4; Eldem, S.H., Sa'da bad , syf.15'ten alınmıştır.
- Şekil 2.5 *Alanın halk tarafından mesire alanı olarak kullanımını gösteren gravürler*
- Şekil 2.5.1 *Doğayla bütünleşme geleneğine sahip bir toplumun alanı mesire alanı olarak kullanması*
- Şekil 2.5.2 *Doğancı köprüsünün Haliç tarafındaki dere kenarından , insan manzaraları*
Şek. 2.5.1, Eldem, S.H., Sa'da bad , syf.12, Şek. 2.5.2 Eldem, S.H., Sa'da bad syf.13'ten alınmıştır
- Şekil 2.6 *Sadrazamın Sa'da bad Mesire Alanı'nındaki günlük programı*
Şek. 2.6; Eldem, S.H., Sa'da bad , syf.8-9'dan yararlanılarak çizilmiştir
- Şekil 2.7 *Alanın doğaya açık yazlık saray bahçesi - hasbahçe - olarak kullanımını gösterir gravür, d'Ohsson*
Şek. 2.7 Atasoy, N., Hasbahçe; Osmanlı Kültüründe bahçe ve çiçek, , Aralık 2002, syf.280' den alınmıştır
- Şekil 2.8 *Farklı dönemlerde inşaa edilen Sa'da bad Saraylarının çakıştırılmalı gösterimi*
Şek. 2.8, Eldem, S.H., Sa'da bad syf.113'ten yararlanılmıştır
- Şekil 2.9 *I.Sa'da bad Sarayının yakın çevresiyle birlikte değerlendirilmesi*
- Şekil 2.9.1 *Yapının konumu ve alanla ilişkisi*
- Şekil 2.9.2 *Yakın çevresiyle birlikte I.Sa'da bad Sarayı*
- Şekil 2.9.3 *Yapının doluluk -boşluk oranı*
- Şekil 2.9.3.1 *I.Sa'da bad Sarayı giriş kat planı*
- Şekil 2.9.3.2 *I.Sa'da bad Sarayı üst kat planı*
Şek. 2.9.1, Şek. 2.9.2, Şek. 2.9.3.1, Şek. 2.9.3.2; sırasıyla Eldem, S.H., Sa'da bad syf.20-21-36-38'den yararlanılarak çizilmiştir. Yorum B.Arslan
- Şekil 2.10 *I. Sa'da bad Sarayı'nın, 18.y.y ikinci yarısı ve sonlarına doğru alandaki konumu ve cephesini gösterir gravür; d'Ohsson, Ch.Gouffier*
Şek. 2.10; Eldem, S.H., Sa'da bad syf.43'ten alınmıştır

- Şekil 2.11 *Sarayın yer seçiminin manzara ile ilişkilendirilmesi*
- Şekil 2.11.1 Sarayın harem kısmından *Cedvel-i Sim'e* bakış
- Şekil 2.11.2 Plan düzleminde sarayın *kanal ile ilişkisi*
Şek. 2.11.1; Kağıthane Belediyesi , Hüseyin Irmak Arşivi'nden alınmıştır .
Şek. 2.11.2;Eldem,S.H., Sa'da bad syf.20-21'ten yararlanılarak çizilmiştir.
- Şekil 2.12 *II.Sa'da bad Kasrı'nın yakın çevresiyle birlikte değerlendirilmesi*
- Şekil 2.12.1 Sarayın alandaki konumu ve alana olan oranı
- Şekil 2.12.2 Yakın çevresiyle birlikte II.Sa'da bad Sarayı
- Şekil 2.12.3 S.H.Eldem'in yorumuyla; II.Saray'ın havuz cephesini gösterir en gerçekçi resim
- Şekil 2.12.4 II.Saray'a, havuz tarafından bakış;
Miss Pardoe'nin karakalem resim ve Bartlett'in o resme istinaden yaptığı gravür.
Şek. 2.12.1, Şek.2.12.2, Şek. 2.12.3, Şek. 2.12.4;sırasıyla, Eldem,S.H., Sa'da bad syf.76-77-83'den yararlanılmıştır.Yorum;B.Arslan
- Şekil 2.13 *III.Sa'da bad Kasrı'nın çevresiyle birlikte değerlendirilmesi*
- Şekil 2.13.1 Sarayın alandaki konumu ve suni göl , adacıklar
- Şekil 2.13.2 Yakın çevresiyle birlikte III.Sa'da bad Sarayı
- Şekil 2.13.3 Yapının doluluk -boşluk oranı
- Şekil 2.13.3.1 III.Sa'da bad Sarayı giriş kat planı
- Şekil 2.13.3.2 III.Sa'da bad Sarayı üst kat planı
- Şekil 2.13.4 III.Saray harem kısmı-*havuz cephesi*- görünüşü
- Şekil 2.13.5 III.Saray selamlık kısmı-*gölet cephesi*- görünüşü
Şek. 2.13.1, Şek. 2.13.2, Şek. 2.13.3.;sırasıyla, Eldem,S.H., Sa'da bad ,syf.94-95,98-99,100-101'den yararlanılarak çizilmiştir. Şek. 2.13.4, Şek. 2.13.5; Kağıthane Belediyesi,Hüseyin Irmak Arşivi'nden alınmıştır
- Şekil 2.14 III.Sarayın yapıldığı dönemde eski mesire alanında bir takım *peyzaj unsurlarının* varlığı
- Şekil 2.14.1 *Kuşulu göl* olarakta bilinen göletin fotoğrafı
- Şekil 2.14.2 Göletin içerisinde yer alan *sunî adacığın* fotoğrafı
Şek. 2.14.1; Kağıthane Belediyesi Hüseyin Irmak Arşivi ,Şek. 2.14.2 IRCICA, Ali Enis Arşivi'nden alınmıştır.
- Şekil 2.15 *Tarihsiz plan ve Gudenus planı karşılaştırması*
- Şekil 2.15.1 1740 Tarihli, Gudenus ve tarihsiz plan karşılaştırmalı gösterimi
- Şekil 2.15.2 Gudenus planı harem ve selamlık kısımlarının gösterimi
- Şekil 2.15.2.1 Zemin kat planı
- Şekil 2.15.2.2 Üst kat planı
Şek. 2.15.1, Şek. 2.15.2, Şek. 2.15.2.1, Şek. 2.15.2.2, sırasıyla, Eldem,S.H., Sa'da bad syf.31,32,33'den yararlanılarak çizilmiştir.
- Şekil 2.16 Toplumsal hayatın bir parçası olarak *kadın-erkek ilişkisinin , mimariye yansımaları* kapsamında ; *I.Sa'da bad Saray planlarının değerlendirilmesi*
- Şekil 2.16.1 I.Sa'da bad Sarayı ;Zemin Kat planı
- Şekil 2.16.2 I.Sa'da bad Sarayı ;Üst Kat planı
Şek. 2.16.1, Şek. 2.16.2 ;Eldem,S.H., Sa'dadbad syf.36-38'den yararlanılarak çizilmiştir.Yorum;B.Arslan
- Şekil 2.17 Toplumsal hayatın bir parçası olarak *kadın-erkek ilişkisinin , mimariye yansımaları* kapsamında ; *III.Sa'da bad Saray planı*
- Şekil 2.17.1 III.Sa'da bad Sarayı ;Zemin Kat planı
- Şekil 2.17.2 III.Sa'da bad Sarayı ;Üst Kat planı
Şek. 2.17.1, Şek. 2.17.2 ;Eldem,S.H., Sa'dadbad syf.100-101'den yararlanılarak çizilmiştir.Yorum;B.Arslan
- Şekil 2.18 28. *Çelebi Mehmet Efendi'nin , Fransa'dan planlarını getirttiği iddia edilen sarayları* gösterir fotoğraflar
- Şekil 2.18.1 *XV.Louis'in ihtişam ve gücünün* temsilcisi olan Versailles Sarayı'nı gösterir fotoğraf
- Şekil 2.18.2 *Fontaineblau kanal* fotoğrafı
Şek. 2.18.1; <http://www.chateauversailles.fr>,Şek. 2.18.2;
<http://www.lib.utexas.edu/.../> fontaineblau sayfasından alınmıştır.
- Şekil 2.19 Fransa haritasında, 28. *Çelebi Mehmet Efendi'nin ,Paris'e giderken takip ettiği yolun* gösterilmesi.

- Şek.2.19;Yirmisekiz Mehmet Çelebi'nin Fransa Seyahatnamesi,1970, syf.29'den yararlanılmıştır.
- Şekil 2.20 28. *Çelebi Mehmet Efendi'nin , Fransa seyahati sırasında gezdiği Saray ve bahçeleri*
- Şekil 2.20.1 *Saint Cloud Saray ve bahçesi*
- Şekil 2.20.2 *Meudon Sarayı*
- Şekil 2.20.3 *Trianon Sarayı*
- Şekil 2.20.4 *Marly Saray ve bahçesi*
- Şek.2.20.1,Şek.2.20.2,Şek.2.20.3,Şek.2.20.4; Yirmisekiz Mehmet Çelebi'nin Fransa Seyahatnamesi,1970, syf.56-58-62-64'den alınmıştır.
- Şekil 2.21 *Zenginliğin ve gücün simgesi haline gelmiş Versailles Sarayı*
- Şekil 2.21.1 Versailles sarayının ,insan ölçeğini aşan ,etkileyici boyutları
- Şekil 2.21.2 Sarayın dekorasyonunda insan ölçeğini aşan elemanların kullanımı
- Şek. 2.21.1, Şek. 2.21.2 ;<http://www.chateauversailles.com> sayfasından alınmıştır.
- Şekil 2.22 *Versailles Saray kompleksinin , Sa'da bad Mesire alanıyla karşılaştırması*
- Şekil 2.22.1 Versailles Sarayının kentsel ölçekteki boyutları
- Şekil 2.22.2 Sa'da bad düzenlemelerinin yapılacağı alanın boyutları
- Şek. 2.22.1; <http://www.arch.ou.edu/arch/2423/Chapter%2021/Versailles...> sayfasından alınmıştır.Şek. 2.22.2; Kağıthane'de Geçmiş ile Bugün, Temmuz 2002,syf.58'den alınmıştır.
- Şekil 2.23 *Düz ve geniş olan arazide , bir bakışta tümü algılanır şekilde konumlanmış Versailles Sarayı*
- Şek. 2.23; Escholier, R. ,Versailles Paris, 1930,syf.10'dan alınmıştır.
- Şekil 2.24 Versailles saray ve bahçesi plan çözümlemesi
- Şekil 2.24.1 Versailles saray ve bahçesi planı
- Şekil 2.24.2 Versailles bahçesi'ndeki aksların tüm planlamadaki belirleyiciliğinin hava fotoğrafından okunması
- Şekil 2.24.3 Merkezi aksın heykelle son bulduğunu gösterir Versailles bahçesi fotoğrafı
- Şekil 2.24.4 Akstan heykelin görünüşü
- Şek. 2.24.1, Şek. 2.24.2, Şek. 2.24.3; http://www.chateauversailles.fr/fr/110_La_construction_du_Chateau.php ,Şekil 2.24.4; Escholier, R. ,Versailles_Paris, 1930 syf.5'den yararlanılmıştır.
- Şekil 2.25 Versailles ve Sa'da bad Saraylarının karşılaştırması
- Şekil 2.25.1 Versailles sarayının simetrik planı
- Şekil 2.25.2 I.Sa'da bad Sarayı planı-giriş kat
- Şekil 2.25.3 III.Sa'da bad Sarayı planı-giriş kat
- Şek. 2.25.1; http://www.chateauversailles.fr/fr/110_La_construction_du_Chateau.php sayfasından,Şek.2.25.2,Şek. 2.25.3; Eldem,S.H., Sa'da bad,syf. 20-21,98-99'dan yararlanılarak çizilmiştir.
- Şekil 2.26 *Sa'da bad Sarayı'nın Cedvel-i Sim'le olan konumunun , Fontaineblau saray ve kanalıyla ilişkilendirilmesi*
- Şekil 2.26.1 I.Sa'da bad Sarayı'nın , Cedvel-i Sim'le ilişkisi
- Şekil 2.26.2 Fontaineblau Sarayı'nın , kanalla ilişkisi
- Şek. 2.26.1 , Şek. 2.26.2; Eldem,S.,H., Sa'da bad ,syf.34-35,18-19' dan yararlanılarak çizilmiştir.
- Şekil 2.27 Barok bahçelerinin karakteristik özelliklerinden biri olan *su ögesine karışmış heykeller*
- Şekil 2.27.1 Versailles bahçesindeki havuzda Apollon heykelini gösterir fotoğraf
- Şekil 2.27.2 Suyun farklı şekilde kullanımına örnek; fiskiyelerin Versailles bahçesindeki abartılı kullanımını gösterir fotoğraf
- Şek. 2.27.1, Şek. 2.27.2; <http://www.genealogyimagesofhistory.com/images2/Versailles> sayfasından alınmıştır
- Şekil 2.28 *Versailles ile Sa'da bad bahçelerinde peyzaj öğelerinin kullanımının karşılaştırılması*
- Şekil 2.28.1 Versailles'te suyun yansıtıcı etkisi
- Şekil 2.28.2 Suyun yansıtıcı etkisi-III.Sa'da bad Sarayı
- Şekil 2.28.3 Kuşulu göl-III.Sa'da bad bahçesi

- Şekil 2.28.4 Versailles bahçesinde merkezi akstan kanala bakış
 Şekil 2.28.5 Sa'da bad sarayından Cedvel-i Sim'e bakış
 Şek. 2.28.1, 2.28.4 , ; <http://www.genealogyimagesofhistory.com/images2/Versailles> sayfasından alınmıştır. Şek. 2.28.2 , 2.28.3 , 2.28.5; Kağıthane Belediyesi , Hüseyin İrmak Arşivi'nden alınmıştır.
- Şekil 2.29 Peyzaj ögesi olarak *heykellerin Versailles bahçesinde kullanımı*
 Şekil 2.29.1 Bitki duvarı önünde konumlanmış insan ölçeğinde sıralı heykeller
 Şekil 2.29.2 Havuz içerisinde yaz betimlemesini konu alan heykel
 Şek. 2.29.1, Şek. 2.29.2; Escholier, R. ,Versailles Paris, 1930,syf.86-22'den alınmıştır.
- Şekil 2.30 *Fontaineblau kanalı boyunca yer alan ormanlık alanı* gösterir fotoğraf
 Şek. 2.30; <http://www.genealogyimagesofhistory.com/images2/Versailles> sayfasından alınmıştır
- Şekil 2.31 *Her iki yapıda ortak olan nokta ,kanalın ,güneşin doğuş ve batış vaktinde sonsuza uzanıyormuşcasına etki oluşturan manzarasıdır*
 Şek. 2.31 <http://www.genealogyimagesofhistory.com/images2/Versailles> sayfasından alınmıştır.
- Şekil 2.32 *Bitki ögesinin kullanımı açısından Versailles ve Sa'dabad bahçelerinin karşılaştırması*
- Şekil 2.32.1 Versailles'te ,merkezi aksın iki yanında formal düzenlemede sıralanmış ağaçlar
 Şekil 2.32.2 Sa'da bad'da , Cedvel-i Sim'in , cirit alanı tarafında dizili sıralanmış ağaçlar
 Şek. 2.32.1 Escholier, R. ,Versailles Paris, 1930,syf.19,Şek. 2.32.2; Eldem,S.,H., Sa'da bad ,syf.15'ten alınmıştır .
- Şekil 2.33 Versailles ve Sa'da bad bahçelerinde yer alan ağaçların kullanımlarının karşılaştırması
- Şekil 2.33.1 Sa'da bad bahçesindeki söğüt ağacı
 Şekil 2.33.2 Versailles'te saksılar içerisinde portakal ağaçlarının görünümü
 Şek.2.33.1;IRCICA ,Ali Enis Arşivi , Şek. 2.33.2; Escholier, R. ,Versailles Paris, 1930,syf.82'den alınmıştır.
- Şekil 2.34 *Versailles bahçesinde görülen parter desenleri*
 Şekil 2.34.1 Aksiyalitenin bahçe içerisindeki belirleyiciliği
 Şekil 2.34.2 Bahçenin simetrik düzendeki yapısının bitkilere yansımaları
 Şekil 2.34.3 Parterlerin genel bahçe düzeni içerisindeki görünümü
 Şek. 2.34.1, Şek. 2.34.2, Şek. 2.34.3; <http://www.genealogyimagesofhistory.com/images2/Versailles> sayfasından alınmıştır.

3.BÖLÜM

- Şekil 3.1 *Kanal içerisindeki doldurma-boşaltma kapaklarının işlemediği dönemlerde , dere vadisinin bataklık görünümü.* Foto.B.Arslan
- Şekil 3.2 Sa'da bad su düzeneği
 Şekil 3.2.1 Sa'da bad Mesire Alanı *su düzeneği krokisi*
 Şekil 3.2.2 Havuza ait boşaltma kanalı kapakları
 Şekil 3.2.3 Denetleme yüzeylerinden az önce yer alan kapaklar
 Şek. 3.2.1; Evyapan, G. A. , Eski Türk Bahçeleri ve özellikle eski İstanbul Bahçeleri, O.D.T.Ü, 1972, syf.154'den yararlanılarak çizilmiştir.Şek. 3.2.2,Şek.3.2.3; Foto; IRCICA , Ali Enis Arşivi
- Şekil 3.3 Cedvel-i Sim'in,mimari elemanlarının *estetik amaçlı kullanımı*
 Şekil 3.3.1 I.Sa'da bad dönemi Cedvel-i Sim mimari elemanları
 Şekil 3.3.1.1 Köşk/Kasr-ı Cenani
 Şekil 3.3.1.2 Taht-ı Hümayun/Kameriyeler
 Şekil 3.3.1.3 Çağlayan-ı Sani/Çağlayan-ı Salis
 Şekil 3.3.1.4 Profillenmiş mahmuzlu kontrforlar
 Şekil 3.3.1.5 Çağlayanlı bendler

- Şek. 3.3.1.1-3.3.1.2-3.3.1.4-3.3.1.5 ;sırasıyla ,Eldem,S.H., Sa'da bad syf.45,50,53,56'dan yararlanılmıştır.Şek. 3.3.1.3;Kağıthane Belediyesi,Hüseyin İrmak Arşivi'nden alınmıştır.
- Şekil 3.3.2 III.Sa'da bad dönemi Cedvel-i Sim mimari elemanları
- Şekil 3.3.2.1 Perdeli köşk
- Şekil 3.3.2.2 III.Ahmed çeşmesi/Çeşme-i nevpeyda
- Şekil 3.3.2.3 Kameriyeler
- Şekil 3.3.2.4 Havuz
- Şekil 3.3.2.5 Yardımcı su yolları ve kanallar
- Şek. 3.3.2.1-3.3.2.2-3.3.2.3 - 3.3.2.5 ;sırasıyla ,Eldem,S.H., Sa'da bad syf.77,88-89,61,77,51'den yararlanılmıştır.Şek. 3.3.2.4;Kağıthane Belediyesi,Hüseyin İrmak Arşivi'nden alınmıştır.
- Şekil 3.4 Cedvel-i Sim *mimari elemanlar* tablosu
- Şekil 3.5 *Kotların organizasyonu olarak Cedvel-i Sim'in kesit düzleminin incelenmesi*
- Şekil 3.5.1 Cedvel-i Sim *kesit* düzlemi
- Şekil 3.5.2 Kesit düzlemi detay
- Şek. 3.5.1,Şek. 3.5.2;Eldem,S.,H., Sa'da bad ,syf.46-47,58-59 dan yararlanılarak çizilmiştir.
- Şekil 3.6 Cedvel-i Sim ve vadinin *günümüz durumu*
- Şekil 3.6.1 Kağıthane deresinin , saray önündeki kısmın günümüz durumu.Foto;B.Arslan
- Şekil 3.6.2 Kağıthane vadisi ve yakın çevresinin günümüz durumu. Foto;B.Arslan
- Şekil 3.7 *Prost planıyla alınan kararların günümüze yansması*
- Şekil 3.7.1 Sa'da bad Mesire Alanı'nın günümüz durumu
- Şekil 3.7.2 Göletin karşısında yer alan boya fabrikasının görünümü.Foto;B.Arslan
- Şekil 3.8 *Prost Planı'nın , vadi kullanımına etkisi*
- Şekil 3.8.1 Prost Planı'nın Sa'da bad Mesire Alanı ile ilgili kısmı
- Şekil 3.8.2 Prost Planı'nın vadiyi parçalayan ,bütünlüğünü bozan fonksiyon önerisi
- Şek. 3.8.1;Prost, H. ,İstanbul'un yeni çehresi III Nazım planlar, 1950 ,Şek. 3.8.2; Eldem,S.,H., Sa'da bad ,syf.8-9 dan yararlanılarak çizilmiştir.
- Şekil 3.9 Alanın askeri sınırlar içerisinde kalıyor olması , bütün vadiyi kaplamaya başlayan gecekondulu , ev ve fabrikaların Mesire Alanı'na yaklaşmasını önlemiştir . *Alanın günümüz durumunu* gösterir fotoğraf. Foto;B.Arslan
- Şekil 3.10 *Kağıthane Kültür Park Projesi* kapsamı
- Şekil 3.10.1 Kağıthane Kültür Park Projesi sınırları
- Şekil 3.10.2 Kağıthane Kültür Park Projesi kapsamında vadinin genel görünümü
- Şekil 3.10.3 Cedvel-i Sim'in Kağıthane Kültür Park Projesi kapsamındaki kullanımı
- Şek. 3.10; Kağıthane Kültür Parkı Plan Raporundan ,İ.T.Ü Yay.,1978,den yararlanılmıştır
- Şekil 3.11 *Sada bad Koruma ve Geliştirme Projesi'nin değerlendirilmesi*
- Şekil 3.11.1 Sa'da bad Koruma ve Geliştirme Projesi
- Şekil 3.11.2 Sa'da bad Koruma ve Geliştirme Projesi'nin analizi
- Şek. 3.11;İstanbul Büyükşehir Belediyesi , Planlama Koordinasyon Daire Başkanlığı'ndan alınmıştır.

GİRİŞ

ÇALIŞMANIN AMACI ve YÖNTEMİ

Tezin çıkış noktasını , 2003 yılında , yüksek lisans eğitimim sürecinde yaptığım proje I ve proje II çalışmaları oluşturmuştur .

Her iki projede de çalışma alanı olarak seçilen bölge , *Kağıthane* 'dedir .

Kağıthane ilçesi; Marmara ve Karadeniz'e açılan İstanbul Boğazı'nın , Haliç uzantısının , kentin iç kısımlarına doğru ikiye ayrıldığı kollardan , Kağıthane deresi üzerinde konumlanmıştır .

Kağıthane deresi ile gerisinde yükselen yamaçlar arasında geniş düz alanlar mevcuttur. Bu alanlar dere hattının her iki yanında yer alır ve dere formuna uygun şekilde uzanır . Dere hattı boyunca lineer ilerleyen vadi , *Kağıthane vadisi*'dir .

Vadi , gerek konumlandığı alanın kent topografyasındaki yeri , gerekse kentsel merkezlerden uzaklığıyla , adeta şehrin arka sokağı niteliğindedir . Ancak günümüzde , vadi sınırları içerisinde , ana ulaşım arterlerine bağlantıyı sağlayan ara yolların varlığı ve buradan geçen kestirme yolların çoğunlukla transit geçiş için kullanılıyor olması , burayı önemli hale getirmiştir .

Günümüz Kağıthane vadisinin , en önemli elemanları; *I. Kağıthane deresi , II. Sa'da bad Mesire Alanı , III. Vadide yer alan yollar , IV. Doğal ve tarihi bitki örtüsü*'dür. *Tüm bu elemanlar , vadinin asıl tanımını ortaya koymakta hatta karakterinin belirleyicisi durumundadırlar .*

Projelendirmeler sürecinde başlayan Kağıthane'nin fiziksel mekanını ve Kağıthane vadisini anlama yönündeki çaba , *Cedvel-i Sim ve ait olduğu bütünün*

(Sa'da bad) yakın çevresiyle birlikte işlevsel ve biçimsel sorgulaması adlı tez çalışmama bir zemin oluşturmuştur .

Kağıthane vadisinin belirleyici unsurlarından biri olan *Kağıthane deresini incelerken belli bir kısımda görülen karakter farklılığı dikkatimi çekti* . Derenin kavisli formu içerisinde doğrusal karakteri ile ortaya çıkan bu yapı Cedvel-i Sim'dir.

Bu noktada araştırmalarımı , bu farklılığı anlama yönünde ve Cedvel-i Sim'i kapsayacak şekilde genişlettim .

Cedvel-i Sim , *1100m. uzunluğu , 28m. genişliği ve 4m. derinliğiyle Kağıthane ilçesinde , III.Ahmed döneminde (1703-1730) , inşaa edilmiş bir su kanalıdır.*

Yapı , *Osmanlı tarihinde peyzaj mimarlığı açısından yapılmış ilk ve tek kanal yapısı olup** daha sonra yapının Haliç tarafındaki ucunda yer alan düzlük alana Sa'da bad Kasrı (1723) yaptırılmıştır .

Kanalın iki ucunda yer alan düz alanların kullanım farklılığı dikkatimi çekti. Yapının Haliç tarafındaki ucuna , bundan yaklaşık üç yüzyıl evvel , yarattığı manzara etkisinden dolayı saray yapısı inşaa edilmişken , günümüzde yine aynı manzaraya - hatta daha fazlasına sahip - şehir merkezindeki ucunda ise mermer atölyeleri , sanayi yapıları v.s konumlanmıştır .

Bu noktada , *kanalın iki ucunun geçmiş ve günümüzdeki kullanımında görülen çelişki ve alanın yeniden işlevlendirilmesiyle gelişen fikirler öncelikle projelendirme aşamasında , sonrasında ise , tezimin gelişimi için , kaynak teşkil etmiştir .*

Tezin oluşumu aşamasında yaptığım tüm araştırmalar ve yerinde gözlemler ; Cedvel-i Sim'in, *I. Fiziksel özellikleriyle , II. Tarihsel değerleriyle , III. Tarihsel süreçteki kullanımı ve fonksiyonelliğiyle , IV. Omurgası olduğu bir düzenlemenin;*

---

* Sa'da bad Mesire Alanı ve yapıları , farklı dönemlerde türlü değişimler geçirmiş olsalar da , Cedvel-i Sim kanal yapısı olarak , alanda her dönem varlığını ve işlevini sürdürmüştür . Bu özelliğiyle yapı , Sa'da bad Mesire Alanı düzenlemelerinin de adeta omurgası niteliğindedir

Sa'da bad Mesire Alanı'nın , yapıldığı dönemde , Osmanlı tarihi açısından toplumsal bir olgu olarak , sosyolojik açıdan ayrıca önem taşıdığını göstermektedir .

Tez kapsamında ; plan düzleminde , fiziksel özellikleriyle dikkatimi çeken ancak geçmişteki kullanımı ve omurgası olduğu düzenlemenin ayrılmaz bir parçası olarak anlam kazanan , günümüzde dahi varlığını koruyan Cedvel-i Sim'in , görünen özelliklerinin dışında , görünmeyen gerçeğine ulaşmak amaçlanmıştır .

Cedvel-i Sim'in* karakterinin belirleyicisi , güçlü *doğal fiziki verileri olduğu kadar bu fiziki verileri değerlendiren topluluğun eseri olduğu anlaşılmıştır*. Bu topluluk *Osmanlı'dır*.

Yapılan araştırmalar göstermiştir ki; Osmanlı , mimari biçimleri kültürünün kalıplarına aykırı düşmediği ölçüde benimsemiştir . Hatta uygun içeriğe Osmanlı sistemince benimsendikten sonra kavuşturulmuşlardır.

İlk bölümde *Cedvel-i Sim'le ilgili genel bilgiler verilerek , yapı tanıtılmaya çalışılacaktır*.

Cedvel-i Sim'in adı ve genel tanımıyla , ait olduğu bütün; Sa'da bad Mesire Alanı arasında ilişki kurulmaya çalışılacak , kurulabildiği ölçüde bu bağlantı , bir sonraki bölümde *Sa'da bad nedir?* sorusunun cevabına temel oluşturacaktır.

İkinci bölümde , *farklı alanlarda ne olduğuna dair sorgulamaları yapılan Sa'da bad ve yapılarının çok yönlü işlevselliği ve kültürel bir sentez ürün olma durumları saptanacaktır* .

---

* Tez kapsamında genel kurgu Cedvel-i Sim üzerine kurulmuştur. Ancak Cedvel-i Sim Sa'da bad düzenlemelerinin omurgası niteliğinde olup , inşa edildiği tarihten günümüze kadar varlığını sürdürmüştür . Bu sebepten dolayı Cedvel-i Sim'i değerlendirmekle bir ölçüde bütün Sa'da bad değerlendirilmektedir. Tez kapsamında görülen bu ikilem bir çelişki değil tam tersine birbirinden ayrılmaz hatta biri olmadan diğerinden bahsedilemeyecek ayrılmaz iki unsur olarak düşünülmelidir.

Yukarıdan da anlaşıldığı gibi çalışma kapsamında ölçeklerarası bir etkileşim sözkonusudur. Bu nedenle tez kurgusunda özelden genele giden bir yöntem uygulanmıştır.

Üçüncü bölümde ise Cedvel-i Sim'in ilk iki bölümde ortaya konulanlar ışığında , süregelen varlığının gerekçesi mimari karakterinde aranacaktır. Yapının ait olduğu bütün ve çevresiyle birlikte günümüz kullanımına etken olan planlamalarla birlikte değerlendirilecektir.

Böylece yapısal ölçekte başlayan analiz , alanın kentsel ölçekteki öneminin vurgulanmasıyla sonlandırılacaktır.

Cedvel-i Sim'in ait olduğu bütün; Sa'da bad Mesire Alanı ve yapılarının vadiyi bir bütün olarak tanımlayan fonksiyonlarının , günümüzde fiziksel çevresiyle bağları koparılmış olan Kağıthane vadisi kullanımı için ideal bir model olduğunun saptanmasıyla tez sonlandırılacaktır.

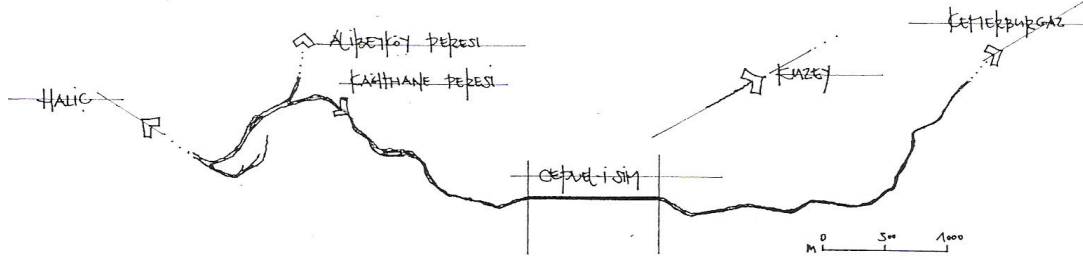
1.BÖLÜM

CEDVEL-İ SİM İLE İLGİLİ GENEL BİLGİLER

İlk bölümde tezin çıkış noktası olan *Cedvel-i Sim*'in tanıtımı amaçlanmıştır. Amaç doğrultusunda yapıyla ilgili *genel bilgiler* verilecek , yapı , yakın çevresiyle birlikte genel hatlarıyla tanıtılmaya çalışılacaktır.

1.1. Cedvel-i Sim'in tanımı

Cedvel-i Sim , İstanbul'un Kağıthane ilçesinde , III.Ahmed¹ döneminde inşa edilmiş bir *su kanalının adıdır* . Kanal yapısı , öncelikle , fiziksel özellikleriyle dikkat çekmektedir .Yapı , *1100 m. uzunluğunda², 28 m. genişliğinde ve 4 m. derinliğindedir.*³

Şekil 1.1.

Dere hattının doğal seyri içerisinde *Cedvel-i Sim*'in dikkat çeken formu ve uzunluğu Şekil 1.1; Kağıthane ilçesi hava fotoğrafından yararlanılarak çizilmiştir.

Cedvel-i Sim , plan düzleminde derenin kavisli formu içerisinde *lineerliğiyle -bir hat boyunca ilerlemesiyle-* ön plana çıkmaktadır . (*Şekil 1.2*)

¹ Ve vezirazamı Nevşehirli Damat İbrahim Paşa'nın olduğu dönem (1703-1730)

² Sa'da bad Su Tesisleri Teknik Raporu'nda , 1990 yılında yapılan kanalın , orjinaline uygun olarak yapıldığı ve genişliğinin 26 m . olduğu ifade edilmiştir . Ancak aynı kaynaktaki derivasyon kanalı tip kesitinde ise kanalın genişliği 23 m. olarak gösterilmiştir. Kanalın genişliği konusundaki bu çelişki den ötürü , Sedat Hakkı Eldem'in Sa'da bad adlı eserinde Cedvel-i Sim'in tanımını yaparken kullandığı ölçü esas alınmıştır.

Eldem, S. H., Sa'da bad, Kültür Bakanlığı Türk San'at Eserleri, İstanbul 1977, syf.6

Cedvel-i Sim' i anlama yönündeki çalışmalara öncelikle isminden başlamak gerekecektir . Yapıya neden *Cedvel-i Sim* denmiştir? Sanırım bu noktada *Cedvel-i Sim'in kelime anlamına* değinmek yerinde olacaktır.

<i>Cedvel</i> ³ i.ar. (veya <i>cetvel</i>)	I. Düz çizgi çizmeye yarayan araç
	II. Çizelge Liste
	III. <i>Esk. Su kanalı</i>
<i>Sim</i> ⁴ i. (fars.sim)	I <i>Esk. Gümüş taklidi maden</i>
	II. <i>Sf. Gümüşten yapılmış</i>
	III. <i>Mec. Gümüş gibi parlak ve beyaz</i>
	IV. <i>Halk dilinde İşaret , sembol</i>
<i>Cedvel-i Sim</i> ⁵	<i>Gümüş kanal</i>

Mustafa Uzun *Cedvel-i Sim* ' i, şu cümlelerle tanımlamaktadır .⁶

' Lale Devri'nin meşhur eğlence ve gezinti yerlerinden olan Kağıthane'deki Sa'da bad'da inşa edilen çağlayanlardan sonra derenin bir bölümünün içi ve kenarları mermer kaplanarak düzenlenmiş ve bu kısma Cedvel-i Sim'in adı verilmiştir.'

Başka bir kaynaktaki ise *Cedvel-i Sim* 'in adını , Nedim'in tespit ettiği Sa'da bad manzumesindeki⁷ kanal yapısından aldığı *' Türkiye'de bahçe mimarisinde yapılmış*

³ Meydan Larousse Büyük Lugat ve Ansiklopedisi, Cilt 4, syf.126

Ancak *Cedvel* sözcüğünün Edebiyat alanındaki kullanımı da dikkat çekicidir. Bu konuyu Mustafa Uzun şu şekilde tariflemiştir.

' Cedvel divan edebiyatında , hat ve kitap sanatlarındaki anlamının yanında daha çok ' cedvel-i ab ' - su yolu – ve küçük akarsu için bir teşbih ve mecaz unsuru olarak ta kullanılmıştır. Su ve akarsu etrafında teşekkül etmiş teşbih ve mecazlarda yer alan kelimeye genellikle bahardan , bahçeden bahseden mısra ve beyitlerle bu konuları müstakil olarak ele alan bahariyye ve şehrengizlerdeki mekan tasvirlerinde , tabiat manzaralarında rastlanır.'

Uzun, M. , 'Cedvel' maddesi, TDV İslam Ansiklopedisi, Cilt7, syf.215

⁴ Meydan Larousse Büyük Lugat ve Ansiklopedisi, Cilt18, syf.126

⁵ Meydan Larousse Büyük Lugat ve Ansiklopedisi, Cilt18, syf.89

⁶ Uzun, M., 'Cedvel' maddesi, TDV İslam Ansiklopedisi, Cilt7, syf.215

⁷ *Gümüş rengine bir diba biçinmiş cedvel-i simin, Velakin hare gibi mevci var şeffaf ü nürani.*

*Çeşme-i Nur ise Nur ayetin eyler tefsir,
Cedvel-i Sim ile bulsa n'ola zib ü şanı.*

*Cedvel-i Sim içre adem binse bir zevrakçeye,
İstese mümkün varılmak cennetin ta yanına.*

Nedim

en uzun kanal burada inşaa edilmiştir. Bu kısım Cedvel-i Sim olarak tanınmıştır.' şeklinde ifade edilmiştir.⁸

Yukarıdaki farklı tanımlamalardan anlaşılabilir ki ; *Cedvel-i Sim* , yapay bir su kanalına , formu ve yarattığı manzara etkisinden ötürü verilmiş olan edebi bir isimdir.

Şekil 1.3. Cedvel-i Sim kanal yapısının dikkat çeken uzunluğu ve formu .

Kanal içerisindeki suyun yansıtıcı özelliği *ayna* etkisi yaratmakta , *derinlik* hissi vermektedir. Kanalın 1100m uzunluğu , aksına denk gelen bir noktadan bakıldığında sanki *sonsuz uzanıyormuş* etkisi yaratmaktadır. Suyun yansıtıcı özelliği bu etkiyi daha da güçlendirmektedir. Foto. B.Arslan

Bu noktada kanalın fiziksel özelliğinin dışında başka bir özelliği de ön plana çıkmaktadır . O da yarattığı *manzara* etkisidir.⁹ Bu etkide kanalın *yerinin* , *yönünün* ve *doğrultusunun* özellikle seçilmiş olması durumu söz konusudur. (1.2.1)

Ancak , böyle bir yapının sadece yarattığı manzara etkisinden dolayı yapılmış olması, mantığa aykırıdır . Eğer bu sebepten dolayı yapılmış ise o halde *bu manzara kime hizmet etmektedir?*

Bu noktada , tüm bu soruların cevabını bulabilmek ve doğru bir yorum yapabilmek için yapının *kent içerisindeki konumuna* değinmek gerekecektir.

⁸ İstanbul Ansiklopedisi, Cilt 4, (1994), İstanbul, syf.384

⁹ Kanalın bir hat boyunca gümüş rengini alması , suyun yansıtıcı özelliğinin , güneş ışıklarıyla birleşmesiyle meydana gelen bir yansıma olayıdır .

1.2. Cedvel-i Sim'in kent içerisindeki yeri

(Şekil 1.4)

Suni bir kanal yapısı olan Cedvel-i Sim , Kağıthane ilçe sınırları içerisinde .Yapı, Marmara ve Karadeniz'e açılan İstanbul Boğazı'nın , Haliç uzantısının , kentin iç kısımlarına doğru ikiye ayrıldığı kollardan , *Kağıthane deresi üzerinde konumlanmıştır* . (Şekil 1.5)

1.2.1. Cedvel-i Sim'in dere üzerindeki konumu

Cedvel-i Sim , Haliç'in , kentin iç kısımlarına doğru ikiye ayrıldığı noktada , *Kağıthane deresi* kolu üzerindedir . Kanal , derenin Haliç'ten ayrıldığı noktadan şehir merkezine doğru 2150. metresinde , günümüzdeki *belediye hizmet binasının*¹⁰önünden başlamakta , 3250. metresinde , *Kağıthane köyüyle* sonlanmaktadır .

(Şekil 1.6)

Yapı , dere üzerinde , *kuzeydoğu - güneybatı doğrultusunda* konumlanmıştır . Kanal içerisindeki su ise *kuzeydoğudan –güneybatı* yönüne akmaktadır.

Konumu itibarıyla , kanalın aksına denk gelen doğrultu , her mevsim gün boyunca seyrine doyum olmayacak bir manzara sunmaktadır. (Şekil 1.7)

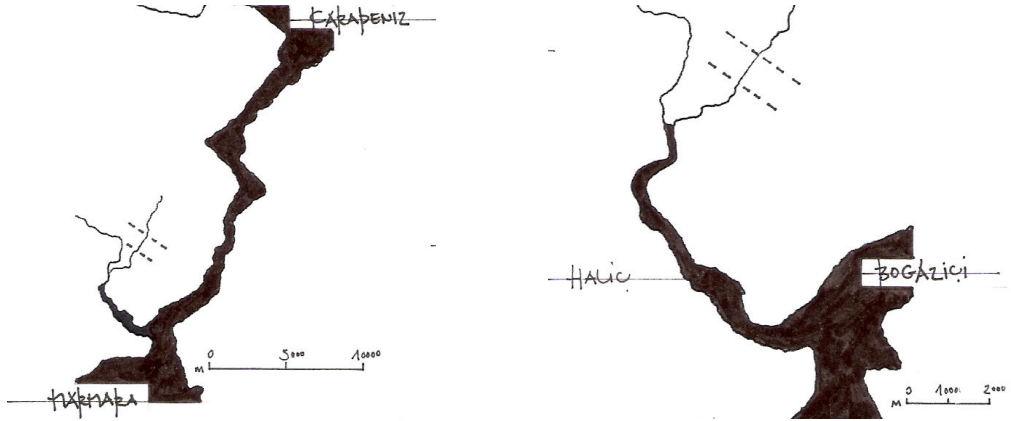
Özellikle bahar aylarında , güneş ışınları kanal içerisindeki suyu yansıtarak , ayna etkisi yaratmaktadır . Bu etkiden dolayı *kanalın doğrultusunun* özellikle seçilmiş olma ihtimali oldukça yüksektir.

Ayrıca , Hüseyin İrmak , Kağıthane'de geçmiş ile bugün adlı eserinde , *dolunay çıktığında yakamozların kanalın tamamını boydan boya yansıtacak şekilde düz bir hat içine alındığını* ifade etmiştir. Bu ifadeden anlaşılan odur ki; kanala , gece ve gündüz sunduğu manzara etkisinden dolayı, *Cedvel-i Sim* adı uygun görülmüştür. , a.g.k, syf.14

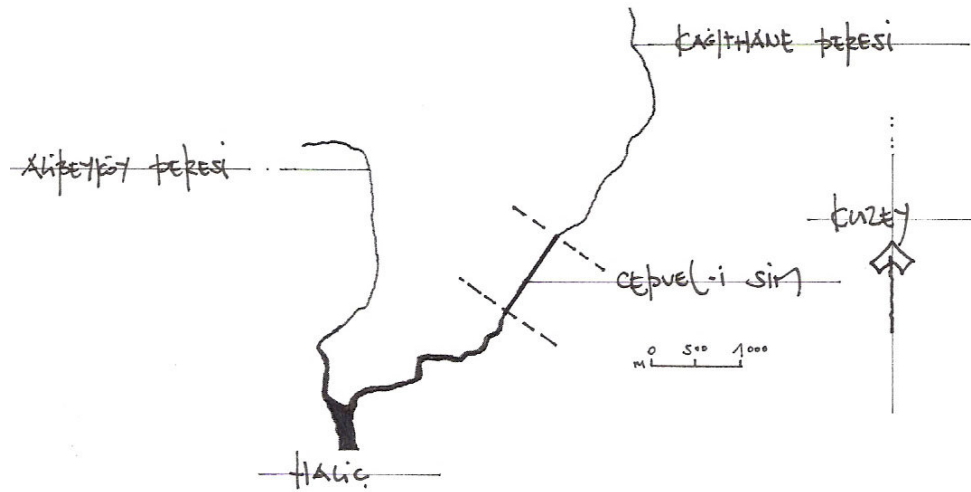
¹⁰ Eski İstihkam Mektebi'nin bulunduğu yer. Okul ,1990'a kadar burada kalır. O yıl itibarıyla boşaltılan okul binaları ,civar halk tarafından yağmalanmaya başlar. Sökülebilen herşeyi adım adım sökülen ve hızla beton iskelet haline gelme yolunda ilerleyen binanın önce Adalet Bakanlığı'na tahsisi yapılır.Öngörü ilçe adliyesinin buraya yapılması şeklindedir. Sonra Yıldız Teknik Üniversitesi'ne tahsis edilir ve kampüs yapılması düşünülür.Üniversite , binada tamir çalışmalarına başlar. Gerek Adalet Bakanlığı gerekse üniversite tahsisi sırasında başından beri , ilçe belediyesi binanın ve çevresinin kendisine tahsisi için çalışmaktadır. Sonunda 1995'lerde bina , üniversiteden de alınarak belediyeye tahsis edilir.Burada halen Kağıthane Belediye Başkanlığı üniteleri bulunmaktadır. İrmak, H.,Haliç havzasında bir ilçe Kağıthane , Dünyü ve bugünü ile Haliç Sempozyum Bildirileri (22-23 Mayıs 2003) , Kadir Has Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2004, syf.566

Şekil 1.4 Cedvel-i Sim'in kent içerisindeki yeri

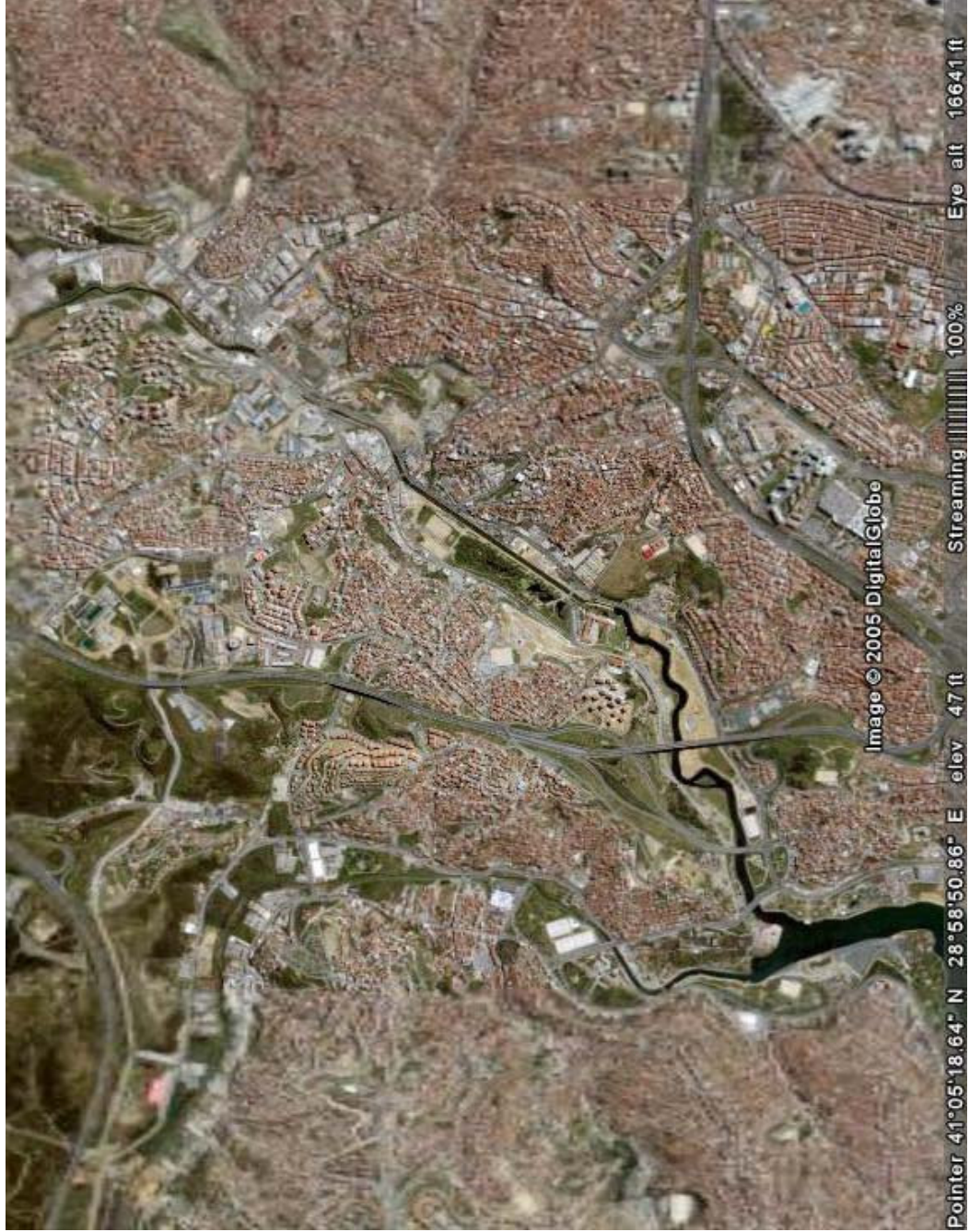

Şekil 1.4.1
Marmara ve Karadeniz'e açılan
Boğaziçi'nin ,Haliç'le bağlantısı

Şekil 1.4.2
Boğaziçi'nin Haliç uzantısının , Alibeyköy ve
Kağıthane dereleriyle ilişkisi

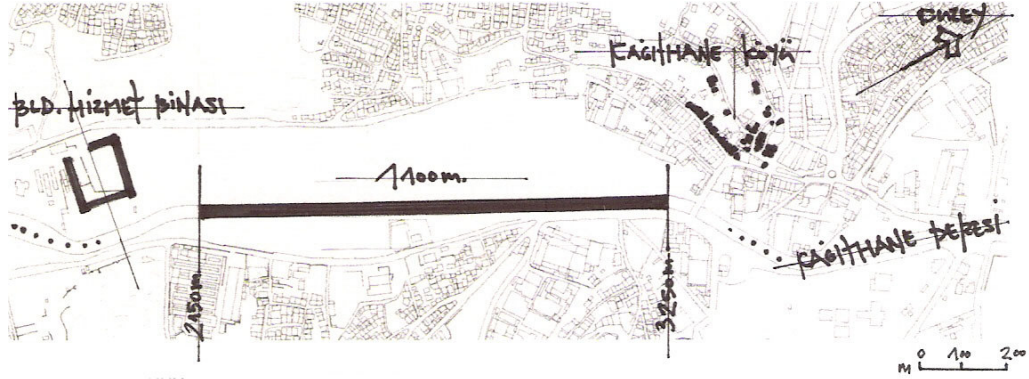

Şekil 1.4.3
Haliç'in , Alibeyköy ve Kağıthane deresi kolları
Şek.1.4.1,Şek.1.4.2,Şek.1.4.3.; [www. earth.google.com/downloads.html](http://www.earth.google.com/downloads.html) sayfasından yararlanılarak
çizilmiştir.

Şekil 1.5
Haliç'in *Alibeyköy* ve *Kağıthane deresi* kollarının hava fotoğrafı
www.earth.google.com/downloads.html sayfasından alınmıştır

Şekil 1.6 Cedvel-i Sim'in, Kağıthane deresi üzerindeki konumu

Şekil 1.6.1 Cedvel-i Sim kanal yapısının başlangıç ve bitiş noktaları

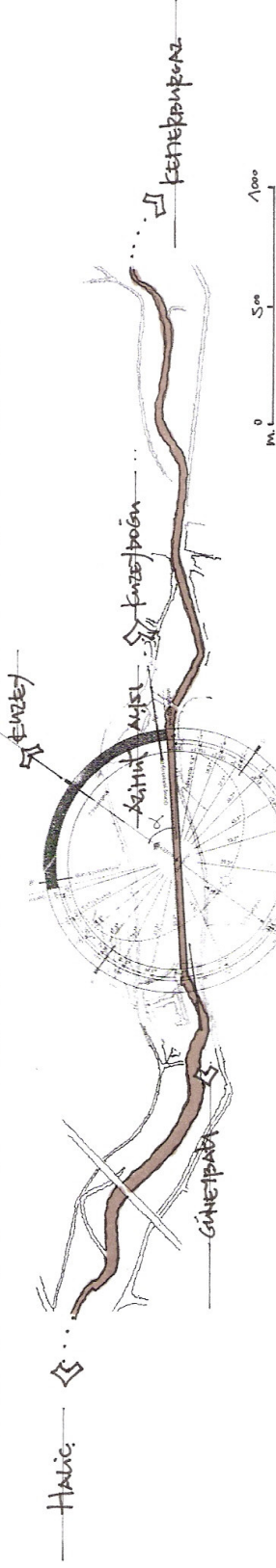
Şek. 1.6.1 1/1000 Hali Hazır paftalardan yararlanılarak çizilmiştir, Şek. 1.6.2; www.earth.google.com/downloads.html sayfasından alınmıştır.

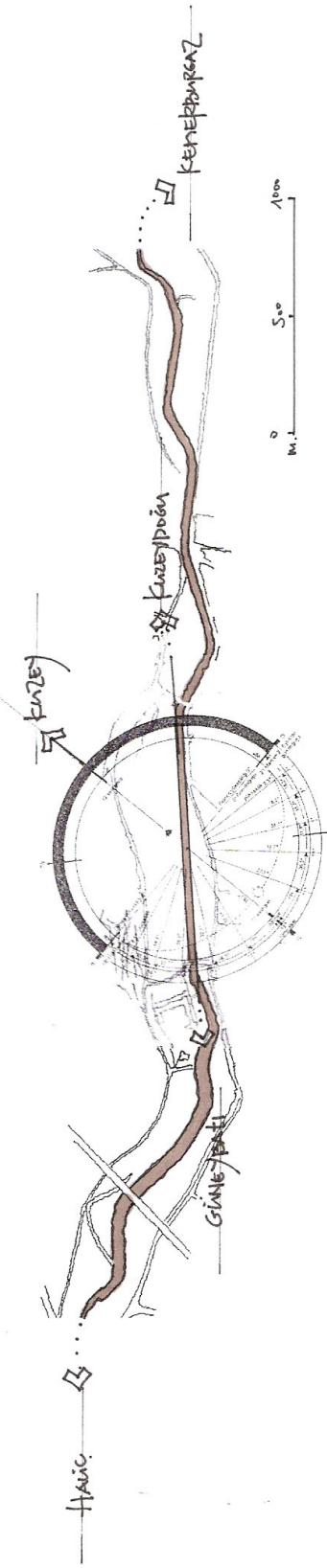
Şekil 1.6.2

Cedvel-i Sim'in Kağıthane deresi üzerindeki konumunun hava fotoğrafı
Yapının Haliç tarafındaki ucunda Belediye Hizmet Binası , Kemerburgaz tarafındaki ucunda ise İlçe merkezi bulunmaktadır.

Şekil 1.7
 Cedvel-i sim'in konumunun güneş hareketiyle ilişkilendirilmesi
 Her iki şekilden anlaşıldığı üzere, her mevsim, gün boyunca, Cedvel-i Sim'in aksı, güneş hareketlerini seyir imkanına gayet uygundur.

Şekil 1.7.1 Yaz aylarında, güneşin Cedvel-i Sim'in dere üzerindeki konumuyla ilişkilendirilmesi.

Şekil 1.7.2 Kış aylarında, güneşin Cedvel-i Sim'in dere üzerindeki konumuyla ilişkilendirilmesi.
 Şek.1.7.1, Şek. 1.7.2: Hava fotoğrafından yararlanılarak çizilmiştir. Yaz ve kış aylarındaki güneş hareketi diyagramı ise Neufert, 2000, syf.172'den alınmıştır.

1.2.2. Cedvel-i Sim'in konumlandığı alanın; Kağıthane'nin fiziki özellikleri

Cedvel-i Sim kanal yapısının , Kağıthane ilçe sınırları¹¹ içerisinde bulunan Kağıthane deresi üzerinde konumlandığı daha önce belirtilmişti. (1.2)
Belgrad Ormanı'nın bir bölümünün suyunu toplayan Kağıthane deresi ,
Kemberburgaz' dan geçerek Haliç'e dökülür¹².

Cedvel-i Sim'in varlığının gerekçesini saptayabilmek için öncelikle konumlandığı alanın fiziki özelliklerine ait bilgileri edinme gereği hissedilmiştir.

- Kağıthane'nin coğrafi durumu

(Şekil 1.8)

Kağıthane deresi , Terkoz gölünün doğusunda Kartal tepeden çıkar , kuzeydoğu yönünde ilerleyerek , Kemberburgaz ve Belgrad ormanlarından geçer¹³. Dere , Silaharağa mevkiinde Alibey deresi ile birleşerek Haliç'e akmaktadır.

Kağıthane Vadisi'nin doğu ve batısı eğimli yamaçlarla çevrilidir . (Şekil 1.8.1)

Tıpkı , Boğaz'da olduğu gibi Haliç'e de her iki taraftan bir dizi vadiler açılmaktadır .
Bu vadi ağının ortasında ise Haliç'in devamı durumundaki iki ana vadi olan , Alibeyköy deresi ile *Kağıthane deresi vadisi* bulunmaktadır . Bu vadiler , kentsel alan içerisinde kalan en önemli vadileri oluşturmaktadırlar .

Kağıthane ilçe topraklarının ortalama yükseltisi 30-40m. arasında değişmektedir.¹⁴
İlçe topraklarında , *Kağıthane vadisi boyunca güneybatıya inildikçe , yükselti giderek düşer ve Haliç'te sıfırlanır.* (Şekil 1.8.2)

¹¹ Kağıthane ilçesi , güney ve güneydoğudan Şişli ilçe topraklarıyla , kuzeydoğuda Beşiktaş , güneybatıda Beyoğlu , batı ve kuzeybatıda Eyüp ilçeleriyle komşudur .

¹² Adına önceleri Barbyzes denilen ve Istranca Dağları'nın güneybatısındaki Akpınar mevkiinden doğan , etrafındaki suları toplayarak Çatalağaç , Kısırdere güzergahını takip ederek Cendere boğazına iner.

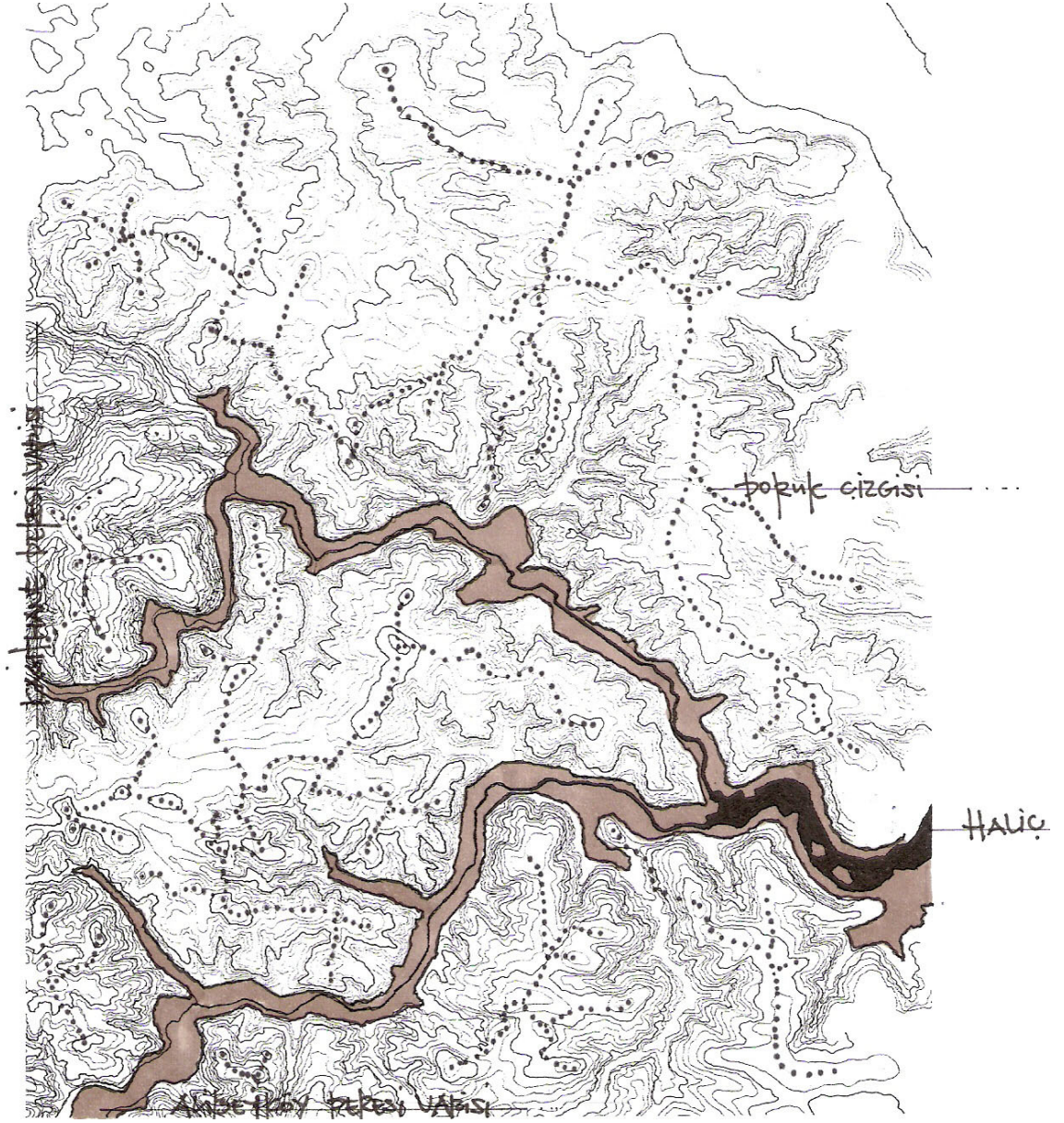
İrmak, H.,Haliç havzasında bir ilçe Kağıthane , Dünü ve bugünü ile Haliç Sempozyum Bildirileri (22-23 Mayıs 2003) , Kadir Has Üniversitesi Yayınları , İstanbul 2004 , syf.563

¹³ ...Kağıthane deresi dağlardan gelen sularla beslenir . Dere önceleri *Cydarus* ve *Vorvyse* denilen , sonradan *Ayasofya* ve *Soğuksu* adlarını alan iki çayın birleşmesinden meydana gelir . Gerek Kağıthane , gerekse Alibeyköy derelerinin suları çok kumlu olduğundan geçmişte ve günümüzde , ağızlarında birçok adacıklar bulunur .

Evyapan, G. A. , Eski Türk Bahçeleri ve özellikle eski İstanbul Bahçeleri, syf.50

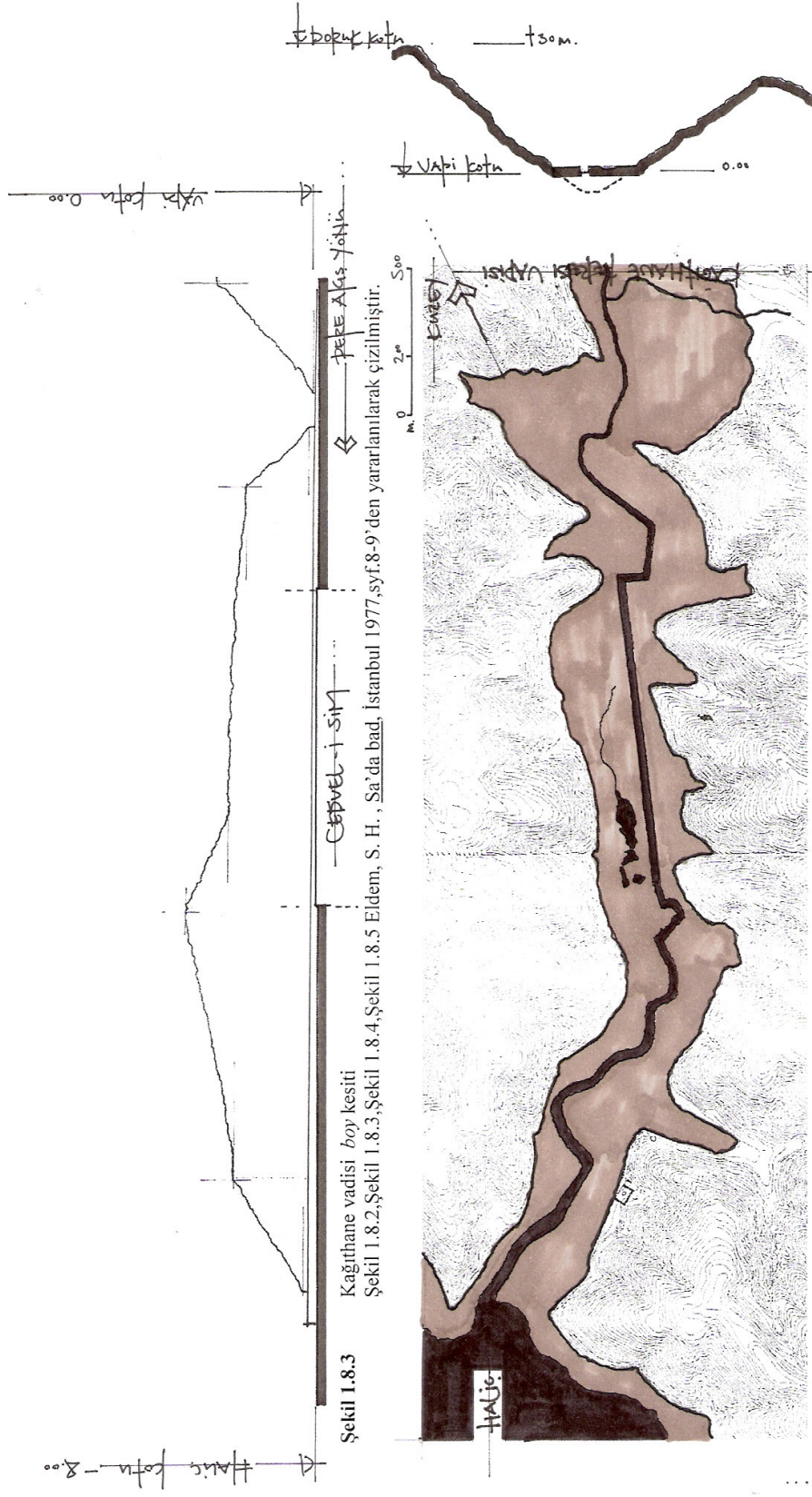
Şekil 1.8 Kağıthane'nin coğrafi yapısı

Şekil 1.8.1 Kağıthane ve yakın çevresinin *topoğrafik yapısı*

Şekil 1.8.1;Belad-ı Selase ,İstanbul ;Beşiktaş,Şişli,Eyüp,Mecidiyeköy,Kağıthane , 1911 tarihli haritadan yararlanılarak çizilmiştir.

¹⁴ Kağıthane Rehberi, Kağıthane Belediyesi Yayınları, Ekim 1998, syf.11

Şekil 1.8.3
Kağıthane vadisi boy kesiti
Şekil 1.8.2, Şekil 1.8.3, Şekil 1.8.4, Şekil 1.8.5 Eldem, S. H., Sa'da bad, İstanbul 1977, syf.8-9'den yararlanılmıştır.

Şekil 1.8.2
Kağıthane vadisinin doğu ve batı yamaçları
Eldem, S. H., Sa'da bad, İstanbul 1977, syf.8-9'den yararlanılmıştır

Şekil 1.8.5
Kağıthane vadisi boy kesiti

Şekil 1.8.4
Kağıthane vadisi en kesiti

Hajici kotu - 8.00

Vadi kotu 0.00

Dokuz Kotu

130m.

Vadi kotu

0.00

Hajici kotu - 8.00

Vadi kotu 0.00

Şekil 1.8.5 için

Şekil 1.8.3 için

Şekil 1.8.2 için

Şekil 1.8.4 için

Kağıthane vadisinde zaman zaman taşan Kağıthane deresi , civarındaki gevşek zemini yer yer bataklık haline getirir.

Kağıthane vadisine bakan kuzey-batı yöreleri¹⁵ yerli kayaç ve grovaktan teşekkül etmektedir. Bu kayaç kısmen killi şistlerle birlikte görülmektedir.¹⁶

Kağıthane ilçe alanın büyük bir bölümünü kaplayan alanlar¹⁷ , başlıca killi şist ve grovak katmanlardan oluşur . Bu katmanlar içinde yer yer noktalar halinde andezit ve diabaz oluşumlar göze çarpar . Kağıthane deresinin aktığı yatak ise dolgu ve alüvyonla kaplıdır.¹⁸

Haliç'ten ayrıldığı noktadan itibaren Alibey ve Kağıthane dere vadilerinin , alüvyon ve dolgu olması dere yatak formunun sürekli değişmesine etken olmaktadır.

Şekil 1.9

Haliç ve yakın çevresinin jeolojik yapısını gösterir haritadan Kağıthane vadisi Şekil 1.9.; Yurt Ansiklopedisi, Cilt5, Anadolu Yayıncılık , İstanbul 1982, syf.3772 alınmıştır.

¹⁵ Burası ileri ki bölümlerde irdelenecek; Sa'da bad Mesire Alanı' nın konumlandığı yerdir.

¹⁶ Kağıthane Kültür Parkı Plan Raporu, İ.T.Ü Yayınları, 1978, syf .5

¹⁷ Bu alanlara devoniyen alan denir. Kağıthane ilçe alanı I.zaman devoniyen sistemine bağlıdır .İlçe alanının güneyinde ise I. zaman karbonifer sistemine bağlı oluşumlar yer alır.

Kağıthane Rehberi, Kağıthane Belediyesi Yayınları, Ekim 1998, syf.12

¹⁸ Kağıthane Rehberi, Kağıthane Belediyesi Yayınları, Ekim 1998, syf.12

- Kağıthane'nin iklimi

Bölgede iklim durumu yıl içi ortalamalarına göre mutedil olup , sıcaklık ortalaması 13,6 derecedir. Yağışlı gün sayısı 102 olup yeşil örtünün gür ve çabuk gelişmesine yardımcı olur.¹⁹

Kağıthane'de yükselti , özellikle güneye doğru gidildikçe düştüğünden , sıcaklık İstanbul'un diğer ilçelerine oranla daha yüksektir. Bunun sebebi ise , Kağıthane'nin bir vadi içinde kalmış olmasıdır .

Kağıthane'de eğemen rüzgar yönü , Kağıthane dere vadisinin yönüne uyar.²⁰

- Kağıthane deresi'nin su durumu

(Şekil 1.10)

Kağıthane , Beyoğlu platosunun²¹ kuzey uzantısıyla aynı platonun su bölüm çizgisinin batısında yer almaktadır.²²

Galata-Beyoğlu-Şişli-Maslak-Büyükdere yönünde giden büyük sırt , Beyoğlu Platosu'nun su bölüm çizgisini oluşturmaktadır . Sırtın doğusunun suları Boğaziçi'ne, batısının suları ise Kağıthane deresi aracılığıyla Haliç'e akmaktadır. Bu büyük sırt aynı zamanda , kentin bu bölümde yolların yönünü de belirlemektedir .

Kağıthane deresi , Beyoğlu Platosu'nun su bölüm çizgisinin batısındaki suları toplar. Aynı zamanda üzerinden TEM otoyolu geçen bağlantı yolu da bir başka sırtın üzerinde bulunur. Bu sırt aynı zamanda ilçe topraklarındaki ikinci su bölüm çizgisini oluşturur . Sırtın doğusundaki sular Kağıthane deresine , batısındaki sular ise Alibeyköy deresi aracılığıyla Haliç'e akmaktadır .

¹⁹ Kağıthane Kültür Parkı Plan Raporu, İ.T.Ü Yayınları, 1978, syf. 5

²⁰ Kuzeydoğu'dan esen yıldız-poyraz soğuk sert ve genellikle fırtına biçiminde esmektedir.

²¹ İstanbul il alanı , Marmara havzasının doğu Marmara bölümünde yer alan iki ana peneplen arasına sıkışmış , boğaz ve akarsu vadileri ile parçalanmış bir platolar topluluğudur . İlde , Boğaziçi ile Haliç arasını dolduran platoya Beyoğlu platosu denilmektedir .

²² Platonun her iki yönü aşınım ile önemli ölçüde taşınmıştır. Bu nedenle plato yöresindeki çukurluklar ve bu çukurlukların birleşmesinden vadiler oluşmaktadır.

Sa'dabad Mesiresi Koruma ve Geliştirme Projesi Öneri Vaziyet Planı Raporu, syf.6

1.3. *Cedvel-i Sim ve yakın çevresinin ,günümüz durumunun coğrafi yapı , ulaşım aksları ve kullanımlarla birlikteliği*

Alanın , günümüz kullanımına ait değerlendirme yapabilmek için öncelikle mevcut durumunu tespit etmek gerekecektir. Sonrasında ise saptanan bulgular eşliğinde genel bir değerlendirme yapılacaktır.

Vadi analiz çalışmaları yapılırken , alanın değişmeyen coğrafi yapısı , değişebilen ulaşılabilirlik ve kullanım kriterleriyle birlikte bütünlük içerisinde değerlendirilecektir.

Vadi kullanımının kopukluk arz etmesi , gözle görülür derecede bir bölgeleşme yaratmıştır. Bunun sebebi ise vadinin , değişebilir kriterlerine etken olması bakımından , Kağıthane deresinin formal yapısının , topoğrafyayla etkileşimidir.

- Bölgelendirme

Kağıthane deresi , her ne kadar , zaman içerisinde *formu* bakımından , çeşitlilik²⁴ göstermiş olsa da , değerlendirmeler *bugüne* ait verilere göre yapılacaktır .

Derenin formu , Haliç'ten ayrıldığı noktadan itibaren genel olarak iki türde çeşitlilik göstermektedir.

Birincisi suyun *topoğrafik şartlara* bağlı olarak *kıvrılarak akması* , dolayısıyla , *doğal* formunda *kavisli yapısı* , ikincisi ise doğal olmayan *yapay* formudur .

Derenin şekilsel analizi bu iki form baz alınarak yapılacaktır. (*Şekil 1.11*)

Dere , Haliç'e döküldüğü noktadan , belediye hizmet binasının önündeki kısım²⁵ kadar , kavisli yapısını korumakta , doğal seyrinde devam etmektedir . Bu kısım

---

Sa'dabad Mesiresi Koruma ve Geliştirme Projesi Öneri Vaziyet Planı Raporu, syf.6

²⁴ Dere tabanının dolgu ve alüvyonlu olmasıyla bahar aylarında dere suyunun taşması bu çeşitliliğin en büyük sebebidir.

²⁵ Eski Sa'da bad sarayı önündeki havuzların bulunduğu kısım.

Son dönem kanal yapısı yapılırken , özellikle burada derenin mecrası değiştirilmiştir. Mevcut olan çağlayan , bend ve çeşmeyi korumak adına kanal içine alınan dere bu alanda bir kavis yaptırılarak , bilinçli bir şekilde yandan geçirilmiştir. Bu sayede kalıntılar, az da olsa korunabilmiştir.

Haliç yönünden , dere takip edilerek gelindiğinde , adeta *şehir girişi hazırlayan* bir *ön hazırlık , giriş alanı* etkisine sahiptir.

Araştırmamda kolaylık olması ve diğer unsurlarla dil birliği sağlamak için , derenin bu kısmı *I. Bölge*²⁶ olarak anılacaktır .

Konu kapsamında incelediğim , *I. bölgenin* bitiş noktası olan belediye hizmet binası önünden , ilçe merkezine kadar kanal içerisinde bir hat boyunca ilerleyen kısım ise *II. Bölge olarak* adlandırılacaktır .

İlçe Merkezi'nin bulunduğu , iki köprü arasında kalan , kavisli kısım ise *III. Bölge* olarak tanımlanmıştır . Bu bölümde dere , adeta iki ucunu köprülerin tuttuğu bir yay şeklini almıştır .

IV. Bölge ise derenin düz gittiği bir hattır . Adeta *geçiş* niteliğinde olan bu kısım , iki köprü arasındadır .

Dere hattının , *V. bölge* olarak adlandırdığım kısmı ise , tekrar doğal seyrinde akmaya başladığı noktadan , Kemberburgaz'a doğru ilerleyen bölümünü kapsamaktadır .

Kısaca , Haliç'ten başlayıp , Kemberburgaz' a doğru ilerleyen Kağıthane deresi ve yakın çevresi , gerek derenin formu , gerekse vadinin kullanımını bakımından *beş ana bölümde* incelenecektir.(*Şekil 1.12*)

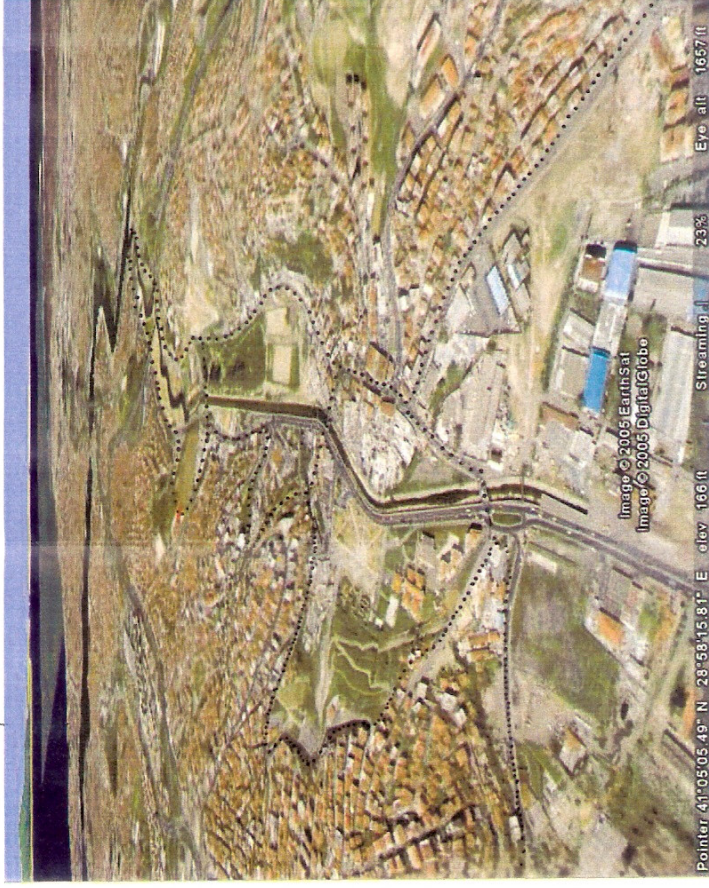
²⁶ Her formsal bölüme bir numara verilecektir. Numaralandırılan bölümler , herbir kriter açısından incelenecek ve tüm unsurlar için ortak olan bir adlandırmaya gidilecektir . Böylece her bölüm kendi tanımını ortaya koymuş olacaktır.

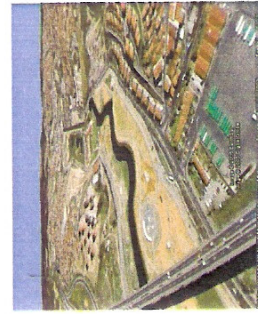
Şekil 1.11
Kağıthane Vadisi günümüz arazi kullanımını gösterir pafra

1/1000 halihazır paftalardan yararlanılarak çizilmiştir. Yorum: B. Arslan

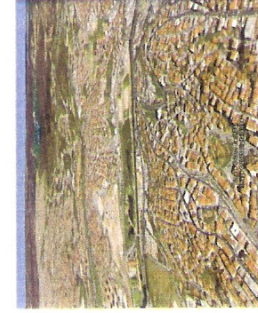

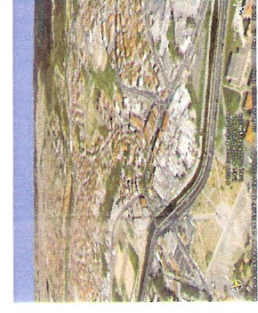
Şekil 1.12.2 II.Bölge

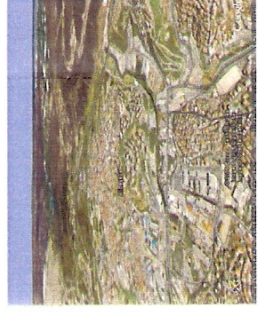
Şekil 1.12.1 I.Bölge

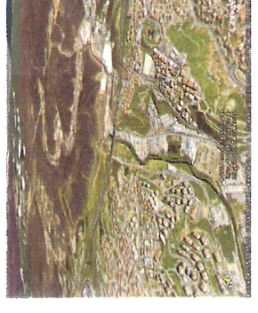
Şekil 1.12.2 II.Bölge

Şekil 1.12.3 III.Bölge

Şekil 1.12.4 IV.Bölge

Şekil 1.12.5 V.Bölge

Şekil 1.12 Haliç'ten ayrılan Kağıthane deresinin , kentin iç kesimlerine doğru ilerleyen formunun bölgelere ayrıştırılma

Şek.3.16; www.earth.google.com/downloads.html yararlanılmıştır

- Kağıthane Vadisi'nin kentsel açıdan öneminin ulaşım akslarıyla ilişkilendirilmesi

(Şekil 1.13)

Tezin giriş bölümünde belirtildiği gibi , Kağıthane , gerek *konumlandığı alanın kent topoğrafyasındaki yeri* , gerekse *kentsel merkezlerden uzaklığıyla* , adeta *şehrin arka sokağı* niteliğindedir .

Ancak günümüzde , *ilçe sınırları içerisinde* , *ana ulaşım arterlerine bağlantıyı sağlayan ara yolların varlığı ve buradan geçen kestirme yolların çoğunlukla transit geçiş için kullanılıyor olması* , *bölgeyi önemli hale getirmektedir* .

Bölgede yer alan ana yollar ve bağlantı yolları yoğun olarak kullanılmaktadır .

Kağıthane deresi boyunca ilerleyen ulaşım akslarının en önemli özelliği ise , *yolların dereye paralel bir şekilde* , *mesafeleri kısaltırcasına* ilerliyor olmasıdır .

Araştırma alanı içerisinde ; -diğer bölgeler içinde *belirleyici ve etkileyici* olması bakımından- *önemli ulaşım arterleri* , *I.bölgededir*.

Bu bölümde , Kağıthane deresi üzerinde , *yeni köprü* , *E-6 bağlantı yolu* ve *Sa'da bad viyadüğü* bulunmaktadır.

TEM otoyoluna bağlantıyı sağlayan kavşaklarda yine bu bölgedir .

Kısacası , konu kapsamında , *I. bölge için* , *ilçenin şehre ve belkide ülkeye açılan kapısı* tanımlaması yapmak hiçte yanlış olmaz .

Aynı zamanda , bu bölgede ; *derenin doğu ve batı kıyısında şehiriçi ulaşımı sağlayan yollar mevcuttur* .Çift yönlü akışı sağlayan bu yollar , *dereyi ortalayacak şekilde konumlanmışlardır*. Bu iki aks , *Haliç'e kadar uzanmakta* , *sahil boyunu takip ederek*, *doğu tarafı Eyüp* , *batı kolu ise Alibeyköy yönünde ilerlemektedir* .

Eyüp istikametinde ilerleyen kol , günümüzde *yoğun* olarak kullanılmaktadır .

*Dağ tarafındaki*²⁷ *yol* ise daha çok *iç dolaşıma* imkan veren *servis yolu* , *ikincil yol* görevini üstlenmiştir .

Her iki koldan da yerleşim alanlarına bağlantılar mevcut olup , yer yer geçişlerle iki yol arasında bağlantılar kurulmuştur .

Dere birbirine paralel yollar arasında türlü kavisler yaparak , her iki kıyısında da *geniş düzlük alanlara* imkan vermektedir .

Derenin Haliç'e yakın noktasında iki köprü mevcuttur. Her iki köprüünün , dere kenarında ilerleyen yollarla kesiştiği noktalarda ise kavşaklar vardır. Bunun dışında ilçe merkezi yönündeki doğu kolunda , yerleşim noktalarına bağlantıyı sağlayan kollar mevcuttur .

Genel olarak *I.bölge*; bir ana ulaşım arterine , dere üzerinde iki köprü , dört tanede ana ulaşım aksına bağlantıyı sağlayan kavşağa sahiptir.

Ayrıca , diğer bölgeler ile karşılaştırıldığında , *derenin en uzun mesafesini kapsayan bölge* burasıdır .

II.Bölge'nin , komşu iki bölge ile sınırını , Haliç tarafında belediye hizmet binası , Kemerburgaz tarafında ise ilçe merkezine geçişi sağlayan Kağıthane köprüsü belirlemektedir.

*I. Bölge*den gelen ve derenin iki yanını tutan yollar burada kanala paralel , dağ tarafındaki kol ise yamacın dibinden ilerlemektedir. Burası dere boyunca hem *en dar* , hem de *en korunmuş bölge* olması bakımından farklı ve özeldir. Ayrıca *derenin etki alanı içerisindeki hattın tam ortasındadır* .

Derenin bu bölgede kanal içerisinde ilerleyen *lineer formu* , gerek *orta bir noktada* olması bakımından , gerekse *iki ucunda eğrisel formda* devam etmesinden midir bilinmez *bağlantı elemanı* hissi uyandırmaktadır. Sanki dere bu bölgede *iki ucundan mesnete* bağlanmış gibidir.

²⁷ Aslında her iki kolun yamacında eğimli yüzeyler mevcuttur . Ancak Sedad Hakkı Eldem buraya ait tanımlamalarında bu taraf için özellikle *dağ tarafı* tanımlaması yaptığı için ben de genel akış içerisinde o kısım için aynı tanımlamayı uygun görüyorum.

Genel olarak bu hat boyunca iki köprü , altı kavşak , iki adet de yerleşim merkezlerine bağlantıyı sağlayan yol mevcuttur .

III.bölgede yine II.bölge de olduğu gibi , sınırlarını iki köprünün tuttuğu bir alanı kapsamaktadır . Burası diğer bölümlere oranla daha küçük ancak belki de ulaşım yoğunluğu bakımından en yoğun bölgedir . Yoğunluğun sebebi ise derenin kavis yaptığı kol içerisindeki şehir merkezi dir.

Derenin doğu kıyısında kalan yol dereye paralel , batıdaki kol ise şehir merkezinin içinden geçmektedir. Dere hattı boyunca , doğu ve batı kıyısındaki yollardan *batı kolunun daha yoğun , doğu kolunun ise transit geçişe imkan verdiği* tek bölüm burasıdır. Bu bölüm de toplam iki köprü , altı kavşak²⁸ mevcuttur.

IV.Bölüm , tıpkı evvelki iki bölüm gibi iki köprü arasında kalmıştır. Köprülerin biri ilçe merkezine, diğeri ise konut yerleşim alanına giden kolu tutmaktadır. Dere bu bölümde de bir hat boyunca ilerlemektedir .

Bu bölümün en ilginç tarafı ise *derenin batı kıyısındaki kolun iç kısımlara kadar ilerlemiş olmasıdır . Yani dere boyunca ilerleyen sadece doğu kıyısındaki koldur ve tıpkı III. bölgedeki gibi transit geçişe imkan vermektedir. Bu sebeple bu bölüm topaldır.*

Ancak yine de iki bağlantı yolu aksa inmektedir . Köprü başlarında ise kavşaklar vardır .

Son bölüm ise dere , tıpkı ilk bölge de olduğu gibi birbirine paralel giden yolların ortasında kalırcasına , doğal formda ilerleyişine devam etmektedir. Bu bölgeden *diğer ilçe merkezlerine , kestirme ulaşımı sağlayan arka bağlantı yolları* mevcuttur.

Ancak , Kemerburgaz yönünde ilerlerken yol tarafından derenin etkisi

hissedilmemekte , hatta burada bir derenin varlığı bile dikkat çekmemektedir.

İşte bu noktada başka bir faktör ön plana çıkmaktadır . O da *topoğrafik yapı ve alanın kullanım özelliklerinin etkisidir.*

---

²⁸ Bu altı kavşaktan , dördünün derenin batı kıyısında olması ilginçtir.

Bu konuya değinmeden önce günümüzde dereboyunca iz süren ulaşım akslarından batı kıyısındaki *yolun , geçmişte var olan Kağıthane-Kemberburgaz-Ağaçlı-Çiftalan Demiryolu hattının izinde konumlanıyor olmasına* değinmek gerekecektir. Günümüzde , hatta ilişkin hiçbir iz mevcut değildir . Ancak , Hüseyin Irmak bu hattın yeniden canlandırılması çalışmalarının devam ettiğini dile getirmektedir .

Kağıthane-Kemberburgaz-Ağaçlı-Çiftalan Demiryolu (1914-1916)

Haliç'in sonunda bulunan , Silahtarağa mevkiindeki elektrik santralinden başlayıp , Kağıthane deresinin batı kıyısını izleyerek , Karadeniz sahilindeki Ağaçlı mevkiine kadar , toplam uzunluğu 62 km olan bir dekovil -dar - hattın varlığı bilinmektedir.

Bu hat Kağıthane deresini izleyerek , Kemberburgaz'a ulaşıktan sonra iki kola ayrılmaktadır . Batıdaki kolu Kağıthane deresini izleyerek Uzunkemer'in altından geçip Ağaçlı'da , doğudaki kol ise Belgrad ormanının içinden Ortadere'yi izleyerek , Çiftalan'da Karadeniz kıyısına ulaşmaktadır²⁹. (*Şekil 1.14*)

Hattın yapılış amacı kömürle çalışan , Silahtarağa'daki elektrik santraline linyit kömür³⁰ temin etmektir. Hat , Ağaçlı ve Çiftalan'daki linyit havzalarından³¹ santrale kömür taşımak için kullanılmaktadır . Hattın yapımına 1914 yılının sonlarında başlanmıştır . 1920 yılına kadar işlevini ,1950 yılına kadar da varlığını sürdüren bu hat , daha sonra kaldırılmıştır³². Günümüzde hatta ilişkin hiçbir iz kalmamış hatta Kemberburgaz-Ağaçlı şubesi üzerinden asfalt yol geçtiği için buradaki izler tamamen ortadan kalkmıştır³³.

Hat üzerinde dört istasyon bulunduğunu , bunlardan ilkinin demiryolunun 3+200 km sindeki Kağıthane'deki Koşu köşkünün önünde , *Enver Paşa Mevkii* olarak

²⁹ Dölen, E. , Sandalcı, M. , Kağıthane-Kemberburgaz-Ağaçlı-Çiftalan Demiryolu (1914-1916), syf.4

³⁰...hattın günlük kapasitesi 8 er vagonlu 24 çift katar olup günde 960 ton kömür taşınabilmektedir.

Dölen, E. , Sandalcı, M. , Kağıthane-Kemberburgaz-Ağaçlı-Çiftalan Demiryolu (1914-1916), syf.4

³¹ Ağaçlı linyit havzası, İstanbul Boğazı'nın kuzeyinde bulunan Kilyos'dan başlayarak batıda Terkos Gölü'ne kadar uzanan yaklaşık 25 km lik bir alanı kapsamaktadır.

...Bu ocak Çiftalan'da açılan ikinci bir ocakla birlikte 1915'den itibaren işletilmeye başlanmıştır.

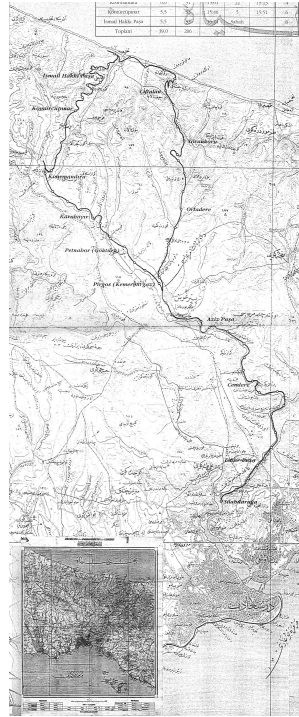
Dölen, E. , Sandalcı, M. , Kağıthane-Kemberburgaz-Ağaçlı-Çiftalan Demiryolu (1914-1916), syf.3

³² Dölen, E. , Sandalcı, M. , Kağıthane-Kemberburgaz-Ağaçlı-Çiftalan Demiryolu (1914-1916), syf.12

³³ Dölen, E. , Sandalcı, M. , Kağıthane-Kemberburgaz-Ağaçlı-Çiftalan Demiryolu (1914-1916), syf.12

adlandırılan yerde olduğunu³⁴, Emre Dölen, *Kağıthane-Kemberburgaz-Ağaçlı-Çiftalan Demiryolu (1914-1916)* adlı kitabında bahsetmektedir³⁵.

Hüseyin İrmak , geçmişte var olan ancak daha sonra kaldırılan bu hattın ve orijinal lokomotiflerin³⁶ yeniden canlandırılması için Kağıthane belediyesi ile büyükşehir belediyesi arasında yazışmaların devam ettiğini , hattın , mevcut olan yol üzerinden geçirilmesi düşünüldüğü bilgilerini yaptığımız sohbet sırasında belirtmiştir .

Şekil 1.14

19.y.y'da yapılmış bir haritada Kağıthane-Kemberburgaz-Ağaçlı-Çiftalan Dekovil hattı güzergahı . Hat Silahtarağa'dan , Kemberburgaz'da iki kola ayrıldığı noktaya kadar düz olan dere boyu vadisini takip ederek ilerlemiştir.Günümüzdeki yol izide aynı hat üzerindedir. Çünkü bu iki nokta arasındaki en kestirme yol derenin izlediği yoldur.

Şekil 3. 15; Dölen, E., *Kağıthane-Kemberburgaz-Ağaçlı-Çiftalan Demiryolu (1914-1916)*, Kağıthane Belediyesi Yayınları , İstanbul, Mart 1999'dan alınmıştır.

³⁴ İstasyonun yer seçimi gayet akılcıdır. Çünkü dere boyunca *köye en rahat ulaşılan yer ve tek açık alan* burasıdır.

³⁵ a.g.k., syf.6

³⁶ Kağıthane'de kullanılan ve Almanlar tarafından üretilmiş lokomotif modelinden dünyada sadece iki adet kalmış durumdadır . Biri Latin Amerika'da , diğeri ise Türkiye'dedir. Latin Amerika'dakinin izini kaybeden Almanlar , Türkiye'dekinin peşine düşmüş ve ülkelerinin müzelerine kazandırma gayreti içindedirler. Halen Amasya Valiliği , İl Özel İdaresi'ne bağlı Eski Çeltek Kömür Madeni İdari binalarının yanında sundurmaya çekilmiş şekilde duran son lokomotif için Almanlar , Amasya İl Özel İdaresi'nce çeşitli iş makineleri bağışlamayı , karşılığında da lokomotifini almak istediklerini yazılı olarak bildirmişlerdir.

- Topoğrafik özelliklerin , kullanımların ve ulaşım akslarının Kağıthane Vadisi'ne etkileri

Kağıthane deresi boyunca , ulaşım , topoğrafik yapı ve kullanım bakımından değerlendirmelerin yapıldığı paftada ; dere hattı boyunca *derenin etki alanını gösteren sınır*³⁷ aynı zamanda *topoğrafik bir sınır olduğu* anlaşılmıştır. Her iki sınır aynı hat üzerinde *çakıştığı* görülmüştür . (*Şekil 1.15*)

Hattın gerisinde , dik yamaçlar başlamakta ve dereye uzanan *her kolun tepesi* bir *yerleşim merkezine* denk gelmektedir.³⁸

Vadide yapılan çalışmalar ve yerinde gözlemler doğrultusunda saptadığım diğer bir husus ise; dere boyunca yer alan tüm kolların , *yol ile topoğrafik sınır arasında kalan düzlük alanda* konumlanmış olmalarıdır. Alanların *sınırları* , dere tarafında *yol* , dağ tarafında ise *eğimli yamaçların izi* oluşturmaktadır. Sadece *II.Bölgenin dağ tarafında* bu kurala uyulmadığı görülür . Zaten bu alan *Sa'da bad Mesire Alanı*'dır

I.Bölgede , dere etki alanı içerisinde kalan kısımda iki adet doğu , iki adette batıda olmak üzere toplam dört adet iç kısımlara uzanmış kollar mevcuttur. Bu düzlük alanlar günümüzde farklı amaçlarla kullanılmaktadır.

Batı'daki birinci ve doğudaki ikinci kolda sanayi yapıları yer almaktadır. Doğu'daki birinci kolda³⁹ ise İ.E.T.T'nin garajı ve bir gazhane bulunmaktadır . Batı'daki , ikinci kol ise toplu konut alanıdır.

³⁷ ilgili şekilde turuncu renkte gösterilen hat

³⁸ Günümüzde bu yamaçlar , Kemerburgaz'dan Haliç'e doğru , *Ortabayır , Seyrantepe , Yahya Kemal , Çağlayan , Çeliktepe , Harmantepe , Hürriyet ve Gültepe olmak üzere konut alan kullanımındadır* . Bu yerleşmelerin ana karakteri genellikle gecekondu anlamındaki yapılardan oluşmaktadır. Ancak imar planı sınırları içinde kalmaları , gelişmelerine , kat adetlerini artırarak yoğunluğu fazlalaştırmalarına neden olmuştur. Ayrıca yerleşme alanlarının çok meyilli olması yoğunluğu artırmakta özellikle açık alan , spor , dinlenme ve oyun alanları için yeterli ve gerekli sahalardan ayrılmasına engel olmaktadır.

³⁹ Burası Sa'da Mesire Alanı kapsamında Poligon Sarayının ve atış alanının bulunduğu kısımdır.

Görünen odur ki; bir *ulaşım hattı üzerinde farklı işlevler , topoğrafyanın el verdiği ölçüde düzlük alanlara* konumlanmıştır.

Ancak dere ile yol arasında kalan kesimde ise, *doğal park* havası vardır . Bölgenin düz bir hatta giden uzun formu , dere ile uyum sağlamıştır . Bu bölümün , şehre Haliç tarafından girişte sanki bir ön hazırlık , giriş , karşılama alanı olarak nitelendirilmesi - *bölgelendirme* –başlığı altında belirtilmişti .

II.Bölge ise coğrafi özellikleri bakımından *dar ve uzun formu* ile dere vadisini kapsamaktadır . Karşılıklı *iki yamacın birbirine en yakın olduğu bölgedir*. Bu bölgenin günümüzde kullanılan kısmı ise doğu tarafındaki ince koldur . Bu kol zaman içerisinde dağ eteği oyularak düzleştirilmiştir .

Alanda eski kimya sanayiine ait boya fabrikaları vardır . Günümüzde bu fabrikalar kullanılmamakta , alan harabe durumundadır .

Ancak bu bölüm gerek merkeze yakınlığı , gerek ulaşım aksları arasında kalmış olması ve en önemlisi tarihi bir alana olan yakınlığı ile dere boyunca , diğer kollar arasında *en değerli olma özelliğine* sahiptir .

Ayrıca bölge *tarihsel performansı* bakımından *en zengin* bölgedir. Dere boyunca *yeşilin en yoğun olduğu alan* burasıdır . Belirleyici unsur olması bakımından *Cedvel-i Sim* bölgesi olarak adlandıracağım bu bölge sanki tüm bu alan içerisinde , *cam fanus içine alınmış , zamanın durdurulduğu anı yaşamakta*⁴⁰ dır. Alanda mevcut atmosfer , *insanı bambaşka bir his alemine götürmekte , dış dünya ile ilişkisini kesmektedir* .

Kısacası *mekanın içerisinde yaşayarak , kavranacak bir dünyası vardır* .

Gerek formu ve işlevi , gerekse topoğrafik özellikleriyle ayrıcalıkları olan bu bölge , *geçmişten kalan canlı bir sahne gibi zamana karşı mevcudiyetini korumaktadır*.

⁴⁰ Şehrin bu kadar ortasında olup , gelişmelere bu kadar uzak kalmasının sebebi alanın bir dönem askeri merciler tarafından kullanılmış olmasıdır.

Şehir merkezinin bulunduğu III.Bölge ise en yoğun bölümdür . Derenin bir tarafında park alanı ve saray kalıntıları⁴¹, diğer tarafında ise şehir merkezi bulunmaktadır. Dere ve dereye paralel ilerleyen yol , bu iki alanı birbirinden ayırmaktadır.

Merkez olarak adlandıracağım bu bölgenin gerisinde iç kısımlara girmiş ufak bir kol mevcuttur. Burası günümüzde yerleşim alanı olarak kullanılmaktadır .

Bu bölgenin en önemli özelliği derenin düz giden bir hattan sonra kavis yapmasıdır . Bu kavisin içerisinde kalan düzlük *alan Cedvel-i Sim yönünde muhteşem ve eşsiz bir manzara olanağı sunmaktadır .*

İlginç olan nokta ise Cedvel-i Sim'in , *Haliç tarafındaki ucununda aynı kavise sahip olmasıdır .* Günümüzden yaklaşık üç asır evvel bu noktanın öneminin farkına varılmış ve saray yapıları buraya konumlandırılmıştır . Ancak aynı vistaya sahip⁴² diğer ucunun günümüz kullanımı ise içler acısıdır.⁴³ (*Şekil 1.13*)

Maalesef çoğunluğu mermer atölyelerinin kullanımında olan bu bölgenin ne kadar kıymetli ve eşsiz değerlere sahip olduğunun kimse farkında bile değildir. Yoksa bu şekilde kullanılmasına asla izin verilmezdi .

⁴¹ Sa'da bad Manzumesinde *Hurremabad* diye anılan bölgedir. Adı geçen saray kalıntıları geri planda yamacın dibine konumlanmış Atiye Sultan Sarayı'na aittir.

⁴² Hatta belki daha fazlasına çünkü bu noktanın tam karşısında Atiye Sultan Sarayları mevcuttur. Buradaki görüş açısı daha geniştir.

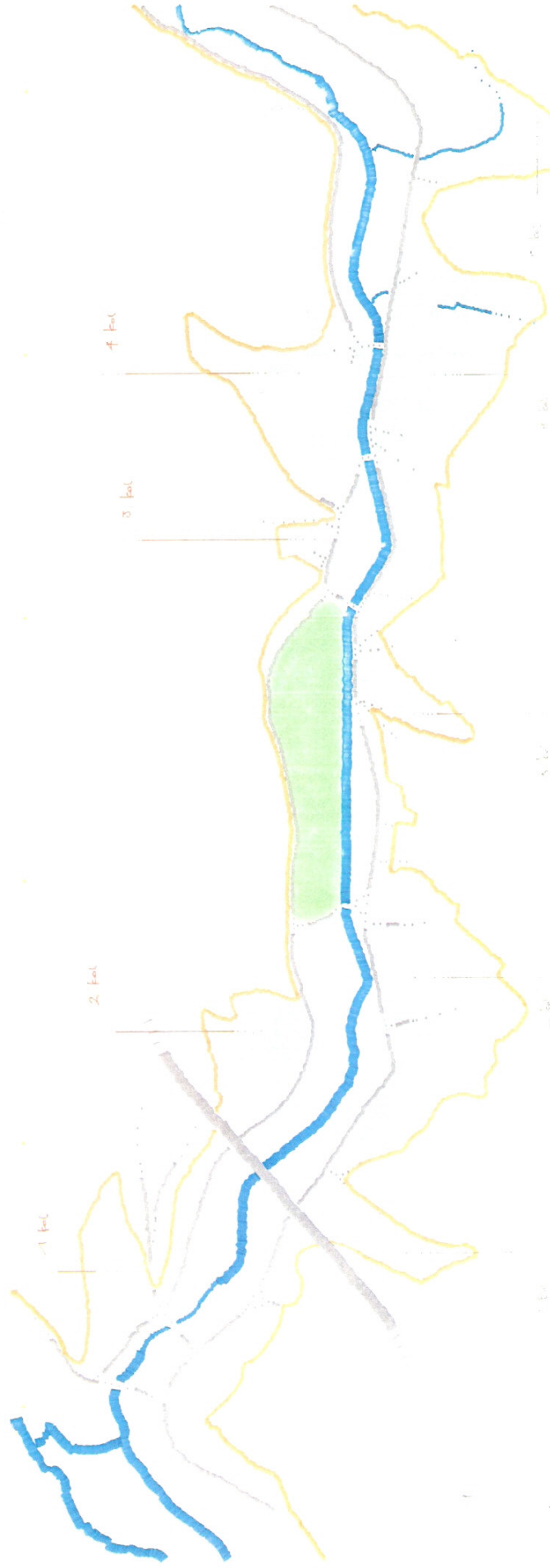
⁴³ Yüksek Lisans eğitimi sürecinde yapmış olduğum Proje I ve II derslerinde çalışma alanı olarak seçilen bölge buradadır .

Çalışma alanının sınırlarını; Kuzeybatı-güneydoğu yönünde , Kağıthane deresinin doğu ve batı kıyılarındaki geniş düzlük alanlar , güneybatı-kuzeydoğu yönünde ise Haliç tarafında Cetvel-i Sim'in başlangıç noktası olan Kağıthane köyü ile Kemerburgaz tarafında Cendere mevki arasında kalan alan oluşturmaktadır .

Projelendirmedeki amaç ise; *Kağıthane deresini , etrafındaki kullanım alanları için belirleyici bir unsur olmasını* sağlamaktır. Gerek Kağıthane deresi ve etrafındaki geniş düzlük alanlar , gerekse Sa'dabad Mesire Alanı'nın bir parçası olan Atiye Sultan Sarayları ve Kağıthane köyü ile bağları koparılan Kağıthane ve yaşayanlarının , kültür park , alışveriş merkezleri , sosyal tesisler gibi kültürel ve sosyal çevresine katkıda bulunabilecek işlevler vasıtasıyla , aralarındaki bağın kurulmasına , birlikteliğin sağlanmasına katkıda bulunmaktadır .

Günümüzde , Cedvel-i Sim'in şehir merkezinde yer alan mermer atölyelerinin yerine , alışveriş merkezi önerilmiş , alanın tam karşısında bulunan Atiye Sultan Sarayları ise Kültür Park projesi kapsamında , müze olarak işlevlendirilmiştir . Böylece ilçe içerisinde, gerek konumu gerekse tarihsel açıdan önemli olduğunu düşündüğüm bu alan , önerilen kullanımıyla , -var olan ancak farkına varılmadığı için bilinmeyen ve görülmeyen – değerini kazanacağını düşünüyorum .

Projelerde , Kağıthane deresi temel veri olarak alınmış , tüm düzenlemelerin omurgası olarak düşünülmüştür .Tasarlanan mekanlarda , esas olan ; yapıların çevreyle uyumu ve fonksiyonelliğidir .

Şekil 1.15
Kağıthane Deresi etki alanı sınır oluşumu

1/1000 halihazır paftalardan yararlanılarak çizilmiştir. Yorum: B. Arslan

IV. Bölge , geniş , düzlük alanı ve buralara yerleşmiş sanayi yapılarıyla gelişme potansiyelinden en fazla nasibini almış kısımdır .

Karşılıklı yamaçların birbirinden en uzakta olduğu nokta burasıdır . Dereye paralel ve hemen bitişiğinde ilerleyen yol , alanın tam ortasından geçmektedir . Burası işlevinden ötürü sanayi bölgesi olarak tanımlanmıştır .

Son bölüm ise derenin yolla paralellliğini ayırdığı noktadan , Kemerburgaz istikametinde devam eden kısmı oluşturmaktadır . Dere kenarında çoğunlukla sanayi yapıları mevcuttur .

Derenin genel formu ve ulaşım yollarıyla bağlantısı bakımından ilk bölüme benzemektedir . Ancak dere vadisinin kullanımı çok farklıdır . Derenin etki alanı içerisinde adeta bir son niteliğindedir .

Alan Kağıthane ile Kemerburgaz arasında bir geçiş niteliğinde olmasından ötürü geçiş tanımı burası için uygun görülmüştür .

Yapılan analiz çalışmalarından anlaşılan odur ki; Kağıthane deresi vadisi , günümüzde kimliğini ve karakterini kaybetmiş durumdadır. Bölgeler arasında bir devamlılık söz konusu değildir.

Vadi karakterini ortaya koyan öğeler , kent içerisinde silik bir görünüm arz etmektedirler .

Kısacası alan , gerek kent içerisindeki konumu , gerekse topoğrafik yapısı itibarıyla edindiği erişebilirlik kriterini , sahip olduğu değerleri ön plana çıkarmak adına kullanamamıştır

1.4. Cedvel-i Sim 'in ve konumlandığı alanın tarihsel süreç içerisindeki kullanımı

Kağıdhane' nin gayet mu' tena bir mesire haline gelmesini isteyen İbrahim Paşa , vaktin mi' mar ve mühendisleriyle başbaşa vererek derenin mecrasını temizletmiş ve 22 Şa' ban 1134 (1722) tarihinde kasra ilk temel taşı koydurmağa muvaffak olmuştur. Kasrın inşasına lüzumlu mermerlerin , Kanuni Süleyman zamanındaki şöhretini kaybeden Çengelköyü'ndeki Kuleli Bahçe'den getirtmiştir.

Müverrih Raşid'in anlattığına göre Paşa'nın verdiği emir mucibince evvela Kağıdhane deresinin eski mecrası değiştirilerek , Humbarahane'den itibaren sekiz yüz zira uzunluğundaki kısma , etrafı mermer rıhtımlarla süslü , yeni bir yatak açtırılıp kenarına otuz sütun üzerine müstenid bir kasır yaptırılmıştır.

Dönemin inşaa defterlerinde bu tanımlamalarla⁴⁴ yerini bulan *Cedvel-i Sim* kanal yapısı , III. Ahmed zamanında yaptırılmıştır.⁴⁵

Kanal , *Sa'da bad Mesire Alanı* yapısı olup , ülke tarihinde önemli bir yeri olan bu düzenlemenin , adeta *omurgası* niteliğindedir.⁴⁶

Ancak gerek yapının *formu* , gerekse *işlevi* bakımından daha önce bir *benzerinin* yapılmamış olması dikkat çekicidir.

Böyle bir yapı yapmanın gereği neden hissedilmiş , yapının , günümüzde dahi dikkat çeken uzunluğu ve formu , o dönemde niçin tercih edilmiştir? Cedvel-i Sim neye hizmet etmektedir? Neden İbrahim Paşa burayı düzenli bir mesire alanı haline getirmek istemiştir? Alanın düzenlenmesi esnasında etkili olanlar nelerdir? Dere mecrasının değiştirilmesi gereği neden duyulmuştur? v.b bir çok sorunun cevabını verebilmek için yapının inşa edilmeden önceki durumu ve alanın kullanımı hakkında bilgilenme gereği duyulmuştur .

⁴⁴ 20 Z 1137 tarihli bir malzeme-i inşaiye defterinde (Bşv. Arş. M1. Df. Ts. No. 1282) Sa'da bad'da müceddeden bina olunan çeşitli mabaninin mevadd-ı inşayesi bir arada gösterilmiş bulunmaktadır.

Erdoğan, M. , (1962) , Lale Devri Baş Mi'marı Kayseri' li Mehmed Ağa , İstanbul, syf.6-7

⁴⁵ Eldem , S. H. , Sa'da bad, Kültür Bakanlığı Yayınları, syf.6

⁴⁶ Bu konu ileriki başlıklarda(1.5) detaylı olarak irdelenecektir.

1.4.1. Dere mecrası *değiştirilmeden önceki durumu ve alanın kullanımı*

Kağıthane ile ilgili edinebildiğim en eski tarihli bilgi , 626 yılına aittir . Bu tarihte, Avarlar'ın , İstanbul'u kuşatması sırasında , Avar hanı daha çok Slav kavimlerinden oluşan birliklerini , Kağıthane' de barındırmış , Kağıthane deresinin Haliç'e döküldüğü yerde kayıklardan kurulu bir *hücum filosu* oluşturmuştur.⁴⁷

Bizans döneminde , Kağıthane deresinin adı *Barbisos* , köyünün ise , *Pissa* dır.⁴⁸ Bu dönemde , dere boyundaki düzlük alanların hangi amaçla kullanıldığına dair kesin bir bilgiye ulaşamamıştır. Ancak , Osmanlı döneminde⁴⁹ - III.Selim zamanına kadar (1189-1808) - *dere kenarında , kağıt imalathanelerinin*⁵⁰ aralıklı olarak işletildiği , buraların birara barut imalathaneleri olarak ta kullanıldığı ancak daha sonra tekrar kağıthaneler⁵¹ haline getirildiği bilinmektedir.⁵² Burada , aralıklı olarak çalışan kağıthanelerin , kapanış tarihine ait kesin bir bilgi edinilemediği gibi bu dönem yapılarına ait yazılı veya çizili herhangi bir belgeye de ulaşamamıştır.

⁴⁷ Ancak İstanbul'u savunan Patricius Bonus , Avar hakanının bu planını öğrenince ani bir baskınla bu filoyu yok etmiştir.

Kağıthane Rehberi (Ekim 1998) , Kağıthane Belediyesi Yayınları , İstanbul , syf. 29
Alanın bir başka *korunma* amaçlı kullanımı da Kanuni Sultan Süleyman döneminde gerçekleşmiştir. Padişah, Belgrad Seferi'nden dönerken getirdiği esirleri , buranın az ilerisindeki şimdiki Belgrad Ormanları'nın bulunduğu bölgeye yerleştirmiştir.

Meydan Larousse Büyük Lugat ve Ansiklopedisi , Cilt 3, syf.91
Farklı iki tarihte benzer olan nokta , Kağıthane vadisinin bir dönem , *sığınma* ve *savunma* amaçlı kullanılmasıdır . Alanın , *kent içerisindeki konumu , topoğrafik yapısı ve coğrafi konumu saklanma alanı için gayet uygundur* . Şehrin içine adeta bir kol gibi uzanan dere ve vadisi , iki tarafında yükselen dağın yamaçları ; burayı oldukça korunaklı bir hale getirmektedir.

⁴⁸ Kağıthane Rehberi (Ekim 1998) , Kağıthane Belediyesi Yayınları , İstanbul , syf. 28

⁴⁹ Fetih sırasında , derenin olanakları kullanılarak Timurtaş Paşa yönetiminde burada gemiler inşa edildiği yazılı kaynakta bu şekilde ifade edilmektedir.

Atasoy, N., Hasbahçe; Osmanlı Kültüründe bahçe ve çiçek, Aygaz Yayınları, Aralık 2002, syf.276

⁵⁰ Urfa'nın ,Türkler tarafından alınması ile başlayan II. Haçlı Seferi'ne (1147-1149) katılan , bugünkü Montgolfier'lerin atası , Türklere esir düşünce kağıthanelerde çalıştırıldı . Esirlikten kurtulunca , öğrendiklerini Avrupa'da anlattı ve torunlarından Ambert Vidalon'da kağıthaneler kurdu (1557).

İtalya'daki Ancona'lılar da kağıtçılığı , haçlı seferlerine katılarak, Anadolu'daki kağıthanelerde öğrenip yurtlarına döndüklerinde , Fabriano'da kağıthaneler kurdular . Böylece Malazgirt savaşı ile Anadolu'ya yerleşen Türklerin , kağıthaneler kurdukları anlaşılmaktadır .

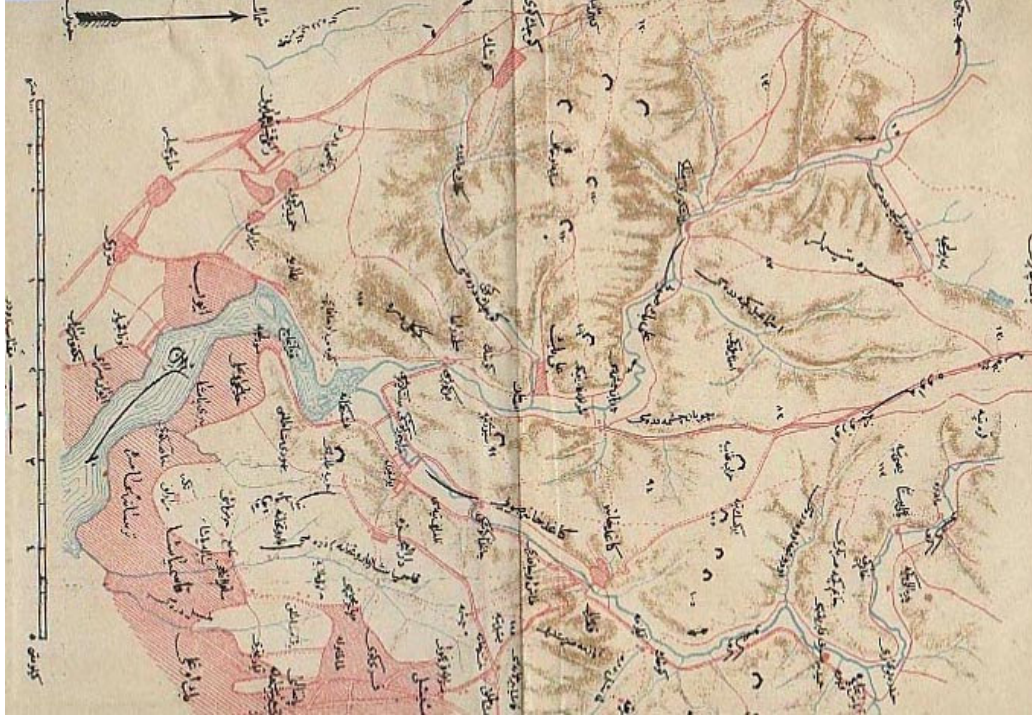
Meydan Larousse Büyük Lugat ve Ansiklopedisi , Cilt 10, syf.363

⁵¹ Buradaki kağıthaneler dışında , II.Bayezid zamanında ; Bursa'da , Alacahırka mahallesi , Cilimboz deresi kenarında kurulmuş bir kağıthane olduğu , yine 1746 yılında Yalova'nın , Elmalık Köyü yanında , Halk deresi kenarında *Yalakabad* kağıthanesinin varlığı yazılı tarihte yerini almaktadır.

Meydan Larousse Büyük Lugat ve Ansiklopedisi , Cilt 10, syf.363

⁵² Konu kapsamında , *kağıt imalathanelerinin burada konumlanması durumu ve bol su gerektiren bir sanayi dalı olarak dere ile ilişkisi* ayrı bir başlık altında incelenecektir.

Ancak edinilen en eski tarihli haritadan , derenin kanal içine alınmadan önceki mecrası izlenebilmektedir.

Şekil 1.16 Cedvel-i Sim inşa edilmeden önceki döneme ait haritada , derenin doğal mecrası
Şekil 1.16;Kağıthane Belediyesi , Hüseyin Irmak Arşivi'nden alınmıştır.

Haritadan görünen odur ki; derenin kanal içine alınmadan öncede bu kısmın mecrası çok farklı değildir .Özellikle, daha sonraki dönemlerde, Sa'da bad Saraylarının inşa edileceği yerdeki dere hattının kavisli formu dikkat çekicidir.

Derenin , kent içerisindeki izi , gayet belirgin ve Kemberburgaz yönündeki kolu , daha kalındır. O dönemde suyunun daha fazla ve akışımında daha kuvvetli olduğunu düşünersek , dere izinin iç kısımlardaki netliği gayet doğaldır .

Derenin , düzenlemeler esnasında kanal içine alınan kısmının , Cedvel-i Sim inşa edilmeden önce de çok farklı olmadığı ilgili haritadan okunmaktadır.

Ancak , değişik tarihli İstanbul haritalarından görülen o dur ki; derenin mecrası Haliç'ten ayrıldığı noktadan itibaren , zaman içerisinde sürekli bir değişim göstermiştir.⁵³ (Şekil 1.17)

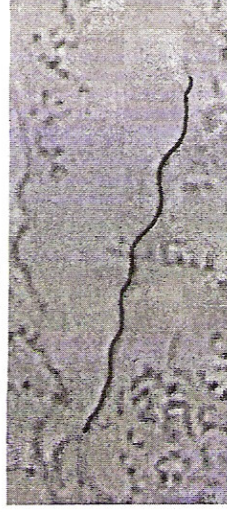
⁵³ Dere formunun zaman içerisinde sürekli değişim göstermesi , alüvyon ve dolgu olan tabanıyla ilişkilendirilebilir .Bkz. Şekil 1.9

Şekil 1.17.1 XVII.y.'da İstanbul ve çevresini gösterir haritadan Kağıthane deresi

Şekil 1.17.3 T.Mollo tarafından 1780 tarihinde çizilmiş , İstanbul ve Boğaziçi'nin planını gösterir haritadan Kağıthane deresi

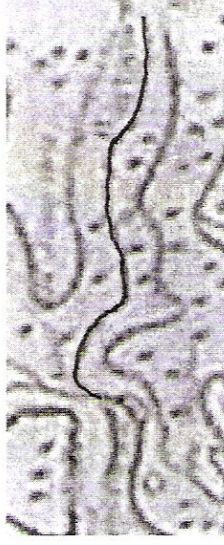

Şekil 1.17.5 1800 öncesine tarihlenen , İstanbul ve Boğaziçi'ni gösterir haritadan Kağıthane deresi

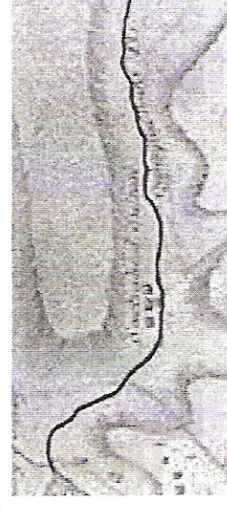
Şekil 1.17 *Dere mecrasının , Haliç'ten ayrıldığı noktadan itibaren zamanla değişen hattının , farklı tarihli İstanbul haritalarında gösterimi*

Şekil 1.17.2 Grundrise von Constanti tarafından 1715 tarihinde çizilmiş İstanbul'un planı , limanı ve yöresi adlı haritadan Kağıthane deresi

Şekil 1.17.4 J.D.B du Bocage tarafından , 1784 tarihinde çizilmiş Boğaziçi planından Kağıthane deresi

Şekil 1.17.6 De Nyaste tarafından 1811 tarihinde çizilmiş , İstanbul planında Kağıthane deresi

Dere vadisinin kullanımıyla ilgili olarak ; II. Bayezid zamanında ,

burada saraya ait ahırların , askeri kışlaların bulunduğu ; her baharda , beylik hayvanlar çayıra çıkarılınca burada emir-i ahur lar ve arpa emirlerinin padişaha ziyafet verdikleri ; bu amaçla bir kasır (Emir-i Ahur veya İmrahor Köşkü) inşaa edildiği.

yazılı kaynakta bu şekilde ifade edilmektedir.⁵⁴

Kanuni Sultan Süleyman döneminde ise - Kağıthane deresi vadisinde kuyumcuların , saraçların v.b esnafların birarada eğlenip görüşmek için toplandıkları - böyle zamanlarda çayırarda 5-6 .000 çadır kurulduğu ; Kanuni'nin şehzadelerinin sünnet düğünlerinin bir bölümünün de burada yapıldığı⁵⁵ yazılı kaynakta ifade edilmektedir.

Anlaşılan Kağıthane , Kanuni Sultan Süleyman döneminden beri hem bir *mesire* , hem *toplantı yeri* hem de o döneme göre bir *sanayi bölgesi* olarak kullanılmıştır . Farklı işlevleri , o zamanlar suyunun günümüzden daha bol olduğunu düşündüğüm Kağıthane deresi sayesinde gerçekleşiyor olabilir.⁵⁶

Sonuç olarak , 18.yy'ın başlarına kadar Kağıthane için yer yer imalathanelerin ve değirmenlerin de bulunduğu , bol ağaçlı , padişahların kapalı av alanı olarak ta kullandığı bir mesire alanıdır diyebiliriz .

- Bol su gerektiren bir sanayi dalı olarak kağıt imalathanelerinin vadiye konumlanması durumunun dere ile ilişkisi

Bizans döneminde , bol su gerektiren bir sanayi dalı olarak , *kağıt imalathanelerinin, dere vadisinde* konumlanması *gayet akılcıdır* .Çünkü *imalathanelerin dolaplarını döndürmek için gerekli olan düzenli kuvvet dere tarafından sağlanmaktadır.*

⁵⁴ İstanbul Ansiklopedisi Cilt 4, (1994) , İstanbul , syf.380

⁵⁵ İstanbul Ansiklopedisi Cilt 4, (1994) , İstanbul , syf.381

⁵⁶ Ayrıca Cedvel-i Sim inşaa edilmeden önce Kağıthane köyüne ulaşım dere yoluyla sağlanmaktadır.

Kağıthane'deki imalatlar sırasında ağaçların nereden temin edildiğine dair herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır. Ancak buranın az ilerisinde , meşe , gürgen , kayın ve kestane ağaçlarının bulunduğu *Belgrad ormanı* mevcuttur . Kanımca, Belgrad ve Kemerburgaz ormanlıklarından temin edilen ağaçlar *-o dönemde suyunun daha azgın ve akışının daha hızlı olduğunu düşünürsek-* dere aracılığıyla , bu imalathanelere ulaştırılıyorlardı.

Yol boyunca ıslanan ve uygun kıvama gelen ağaçlar , imalathanelerde işleme alınıyorlardı .

*Derenin akış yönü*⁵⁷ , bu tarz bir *taşıma işlemi* için gayet uygundur .

Kıscası köy ve dere adını bir dönem vadisinde konumlanmış kağıt imalathanelerinden almıştır diyebiliriz.

1.4.2. Derenin mecrası değiştirildikten sonraki dönem ve alanın kullanımı

Kağıthane deresi vadisinin daha Kanuni Sultan Süleyman döneminde (1520-1566) bir *eğence* ve *mesire yeri* olduğu⁵⁸ *1.3.1'*de belirtilmiştir.

Ancak , Kağıthane , kendisini İstanbul hatta tüm Osmanlı tarihine geçirecek özelliklerini 18.yy ın başlarında III.Ahmed (1703-1730) ve vezirzamanı Nevşehirli Damat İbrahim Paşa zamanında kazanmıştır.

Nevşehirli Damat İbrahim Paşa ve III. Ahmed , Kağıthane'nin yeniden düzenlenmesine , 1719' da karar vermişlerdir.⁵⁹

Cedvel-i Sim'le ilgili yapı işlerine ise 1721-1722 tarihlerinde başlanmıştır. Ancak *yapılan düzenlemenin daha önceden bir benzerinin olmayışı* dikkat çekmiş ve bu sebepten dolayı yapının *kaynağı yabancı devletlerde* aranmıştır.⁶⁰

⁵⁷ Derenin akış yönü , kuzeydoğu'dan –Kemerburgaz'dan-, güneybatı yönüne –Haliç'e- doğrudur.

⁵⁸ İstanbul Ansiklopedisi Cilt 4, (1994) , İstanbul syf.380

⁵⁹ İstanbul Ansiklopedisi ,Cilt 4, (1994) , İstanbul , syf.381

⁶⁰ Çoğu yazılı kaynakta bu konuyla ilgili şu cümleler yer almaktadır;

Paris'e sefir olarak gönderilen Yirmisekizinci Çelebi Mehmet Efendi çok etkisinde kaldığı Fransız saray , köşk ve saray bahçelerininin çizimlerini , planlarını getirmiştir . Seyahat sırasında Fransız saray mimarisi ve yaşamından etkilenmiş ve gördüklerini dönüşünde bir rapor halinde III. Ahmed'e

Cedvel-i Sim'in yapımı tamamlandıktan sonra kanalın etrafına bir dizi köşk , kasır , çeşme ve sebil yaptırılmıştır . İşte Kağıthane'nin , *Sa'da bad* adıyla ünlenmesi , bu tarihlerden sonradır .

- *Derenin kanal içine alınmadan önceki ve alındıktan sonraki dönemlerde mecralarının karşılaştırılması.*

(Şekil 1.18)

Derenin , kanal içine alınmadan önceki mecrasının şekli günümüz yerinden farklı değildir.

Şekil 1.13.1'den de görüldüğü gibi derenin *-kanal içine alınmadan önceki-* doğal formunda , Kağıthane köyünün bulunduğu ve sonraki tarihlerde Sa'da bad Mesire alanı kapsamında I.Sa'da bad kasrının konumlanacağı noktalarda *dirsekler* yaptığı görülmektedir.

Ancak Haliç tarafındaki dirsek *-I.Sa'da bad kasrının konumlandığı düzlük-* daha keskin ve tam bir *s* şeklindedir .

Dere mecrası boyunca birçok noktada kavisler yapmaktadır . Bu noktalar sanırım *suyun hız kestiği ve debisinin diğer kısımlara göre daha az olduğu* noktalardır .

Ayrıca düz bir hatla gelen dere kolunun , *aksına* tekabül eden düzlük alanın *-daha sonra sarayın oturacağı yer -* olması hiç te tesadüf değildir .

Sonuç olarak , her ne kadar dereye bir müdahale söz konusu olsa da doğal mecrasının çok saptırılmadığı ancak *doğrultusunun*⁶¹ , *yönünün*⁶² ve *uzunluğunun*⁶³ özellikle seçilmiş olduğu kuvvetli bir ihtimaldir .

---

sunmuştur . Raporla özellikle Moudon , Versailles , Marly ve Trianon gibi saray ve şato yapılarına ait tasvirlerle geniş yer verilmiştir . Rapor ve muhtemelen beraberinde getirdiği çizim ve planlar padişahu ve sadrazam Nevşehirli Damat İbrahim Paşa'yı çok etkilemiş ve kısa zamanda Kağıthane'de geniş kapsamlı bir yapım faaliyetine girişilmiştir .

Batur, S. ,*Sa'da bad* maddesi, Düünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Cilt 6, Kültür Bakanlığı ve Tarih Kurumu'nun ortak yayını, İstanbul 1993 ,syf.385

'...Kağıthane kasır ve köşkerlerinin inşasında , Yirmisekiz Çelebi Mehmet Efendi'nin , Paris'ten getirdiği Versailles ve Fontaineblau saray bahçelerinin planlarından ilham alınmış bulunuyordu.'

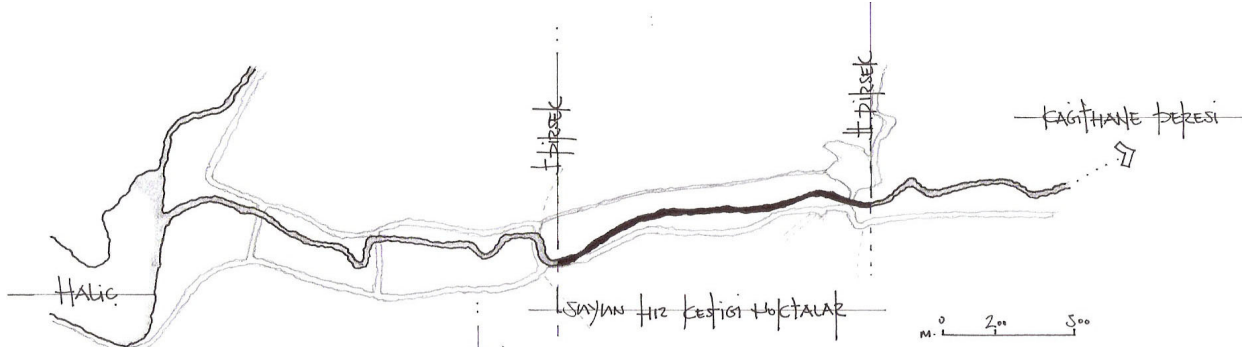
Erdoğan, M. ,Lale Devri Baş Mi'marı Kayseri' li Mehmed Ağa, , İstanbul, 1962, syf.8

Bu seyahate ait gözlemler ileri bölümlerde detaylı bir şekilde incelenecektir.(2.2.1)

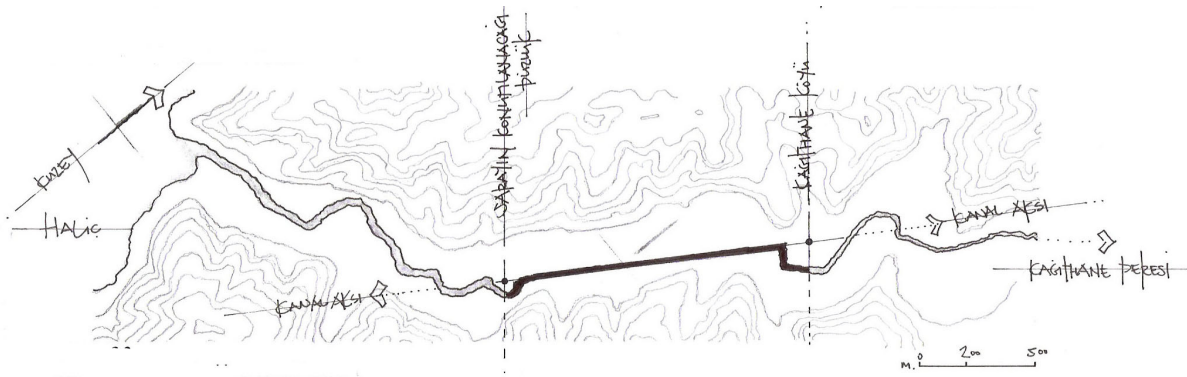
⁶¹ Manzara yönünden dolayı

⁶² Kuzeydoğu – Güneybatı yönünde

Şekil 1.18 Derenin kanal içine alınmadan önceki ve alındıktan sonraki dönemlerde mecralarının karşılaştırılması

Şekil 1.18.1 Derenin kanal içine alınmadan önceki mecrası

Şekil 1.18.2 Derenin kanal içine alındıktan sonraki mecrası

Şek. 1.18.2., Eldem ,S.H.,Sa'da bad,1977,syf.8-9 yararlanılarak çizilmiştir.

1.5. Cedvel-i Sim'in ait olduğu bütün; Sa'da bad Mesire Alanı

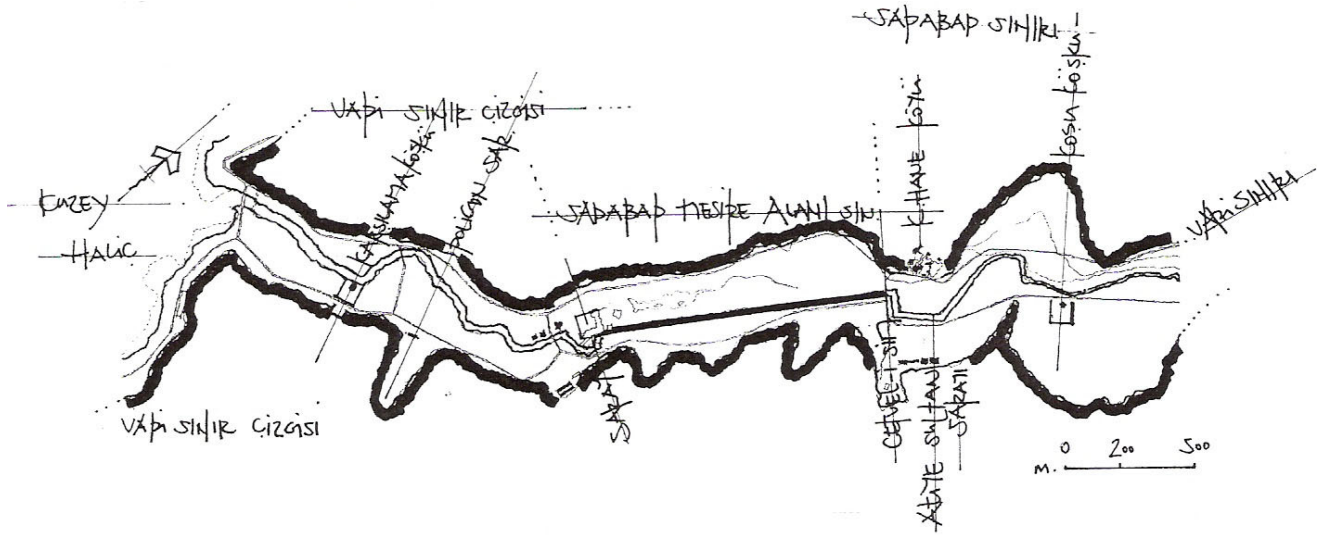
Sa'da bad , tamamı su düzeneği üzerine kurulmuş bir düzenlemedir. Cedvel-i Sim ise Sa'da bad Mesire Alanı düzenlemeleri kapsamında yapılmış ilk yapı olup adeta bu düzenlemenin omurgası niteliğindedir.

Yapının düzenlemeler kapsamında yapılmış ilk yapı olması kanal işlevinden ötürüdür. Bu nedenle , Cedvel-i Sim , öncelikle işleyen su düzeneğinin bir parçası, kanal yapısı olarak alan içerisinde önemlidir.

Yapı , vadiye konumlandığı kısmın direnajaç problemini çözmektedir .

⁶³ Kağıthane köyü ile Sa'da bad sarayı arasındaki mesafe , mesire alanının boyuna , aynı zamanda

Alanın , Haliç'ten başlayıp şehrin iç kesimlerine kadar uzanan kurgusunda özellikle tarihte *Sa'da bad Mesire Alanı* olarak bilinen kısım *Cedvel-i Sim'in* boyuna denk gelen alandır . Çünkü geçmişte alanın karakterini ortaya koyan tüm aktiviteler kanal boyunca yer alan geniş düzlük alanlarda gerçekleşmiştir. Yapının 1100m. uzunluğuyla Mesire Alanı'nın boyuna denk gelen ölçüsü kesinlikle bir rastlantı değildir .

Şekil 1.19

Cedvel-i Sim'in ait olduğu bütün; *Sa'da bad*

Şekil 1.19; Eldem ,S.H.,*Sa'da bad*,1977,syf.8-9 yararlanılarak çizilmiştir.

İşte bu sebepten dolayı *Cedvel-i Sim'i* tanımlarken onu bağımsız , *tek bir yapı olarak değil , ait olduğu bütünün ;Sa'da bad'ın ayrılmaz bir parçası olarak değerlendirme* gereği duyulmuştur.

Alanda her bir yapı , anlamını ve değerini başka bir yapının konumundan , fonksiyonundan alarak bütünlük oluşturmaktadır.*Sa'da bad yapıları adeta bir bütünün ayrılmaz parçaları gibidirler.* İşte bu sebeptendir ki; günün şartları ve teknik koşulları sebebiyle *Sa'da bad* ve yapıları her ne kadar farklı dönemlerde değişikliğe uğramış olsalar da , *genel plan kararlarının-sarayın konumlandığı yer , cirit alanı , kanalın yeri v.s- hiçbir dönemde değişmediği görülür.* (Şekil 1.20)

Cedvel-i Sim'in uzunluğuna eşittir;1100m.

Alan ve yapılarının , tüm dönemlerde aynı yerde konumlandığı , sadece *şekillerin*, *estetik kaygılardan* dolayı değiştirildiği gözlemlenmiştir .

Genel olarak Sa'da bad ve yapıları için üç dönemden bahsedebiliriz.⁶⁴ Bu yapıların *Birincisi*;1723 yılında inşaa edilen , III. Ahmed dönemi yapısı olan *I.Sa'da bad* dır.⁶⁵ -Bu dönemde sadece kasır , I. Sultan Mahmud zamanında tamir ettirilmiştir.⁶⁶ - *İkincisi*; 1809 tarihli II. Mahmud döneminin eseridir .*Üçüncüsü* ise Sultanaziz dönemi yapısı olan III.Sa'da bad ve yapılarıdır. (1862-1863)⁶⁷

Her dönem varlığını sürdüren ve tüm zamanlarda değişmeden kalan tek yapı Cedvel-i Sim kanal yapısı dır.

⁶⁴ Sedad Hakkı Eldem , *Sa'da bad* adlı kitabında; Alanın ve yapılarının birbirini izleyen üç dönem saray yapısından bahsetmektedir.

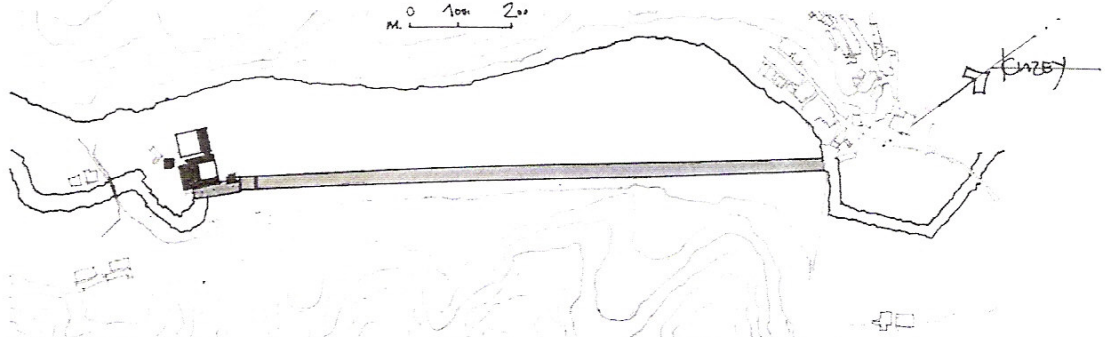
Eldem, S. H. ,Sa'da bad, Kültür Bakanlığı Türk San'at Eserleri, İstanbul 1977, syf.22

⁶⁵ Sedad Hakkı Eldem , - I. Sultan Mahmud döneminde yapılan tamir ve tadilatlarla ilişkin - keşif defterlerinden , 1740 tarihli Gudenus ve tarihsiz plandan edindiği bilgileri , III.Ahmed dönemi yapılarına mal etmenin doğru olacağını düşünmüştür.

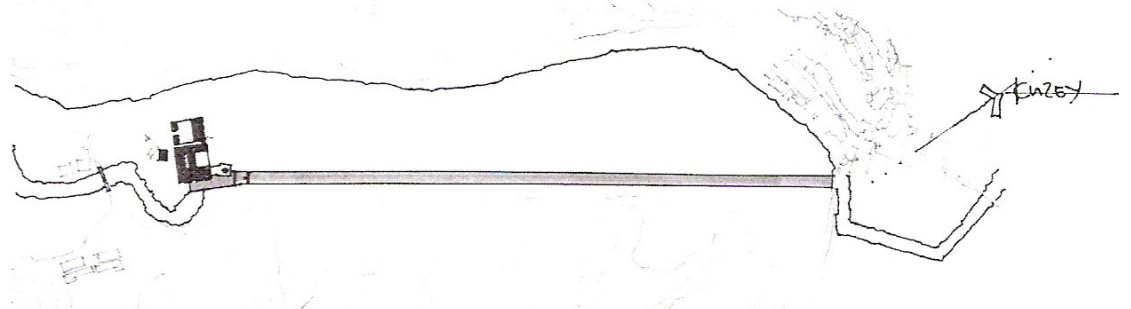
⁶⁶ I.Mahmut zamanında Sa'da bad Sarayı'nda sadece tamir ve ıslah işleri ile yetinildiğini , yeni inşaat olarak camii köşesinden , iskeleye kadar uzanan *cedid* , adlı bir kameriye, çardak veya pergola yapıldığını Sedad Hakkı Eldem , dönemin keşif defterlerinden tespit etmiştir.

⁶⁷ Dördüncü bina ise *İstihkam Mektebi*' dir. (1943-1944) Günümüzde halen mevcut olan bu yapı , *Belediye hizmet binası* olarak kullanılmaktadır .

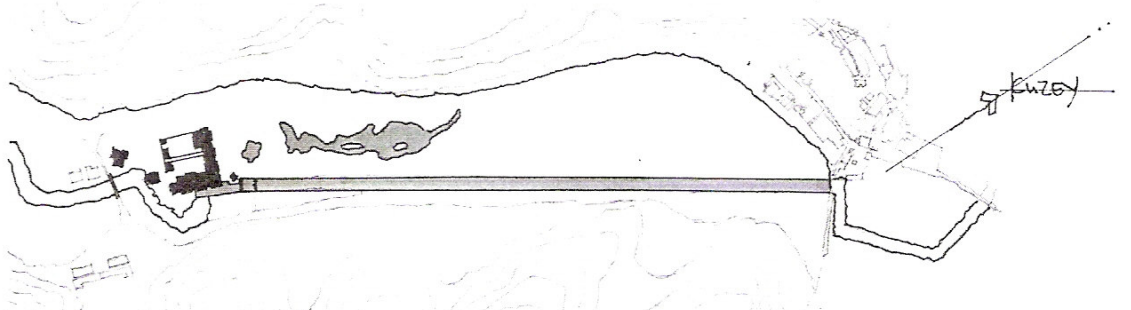
Şekil 1.20 Sa'da bad ve yapılarının dönemsel karşılaştırması

Şekil 1.20.1 Sa'da bad'da , I.Sa'da bad Sarayı ve yakın çevresi - 1723

Şekil 1.20.2 Sa'da bad'da , II.Sa'da bad Sarayı ve yakın çevresi - 1809

Şekil 1.20.3 Sa'da bad'da , III.Sa'da bad ve yakın çevresi - 1862-1863

Şekil 1.20.4 Üç dönem Sa'da bad Sarayı ve yapılarının karşılaştırmalı gösterimi

Bölüm Sonucu

Genel olarak *fiziksel özellikleriyle tanımı , kent içerisindeki yeriyle adresi ve zaman içerisindeki kullanımıyla tarihsel gelişimi* hakkında bilgilere yer verilen bu bölümde, Cedvel-i Sim'in , *ait olduğu bütünüün; Sa'da bad* olduğu anlaşılmıştır.

Cedvel-i Sim , öncelikle yapıldığı dönemde , konumlandığı vadinin kullanımıyla- *Sa'da bad*'la- sonrasında *vadinin fiziki özellikleriyle* anlam kazanmaktadır. Yapının *varlığına etken olan tüm unsurlar* , bir *bütünlük* arz etmektedir. Bu sebeple , *yapı sebep ve sonuç ilişkisi içerisinde değerlendirilmelidir*. Bazen bir olayın sonucu başka bir varlığın sebebine etkendir . Bu gibi durumlarda bir etkileşim söz konusudur.

Kanal yapısı olarak Cedvel-i Sim'in varlığının sebebi , konumlandığı alanın *direnaj* problemidir. *Yapı , 1100m. uzunluğuyla , bir bakıma Sa'da bad Mesire Alanı'nın sınırlarını da belirlemektedir. Ya da tam tersi; Sa'da bad Mesire Alanı olarak düşünülen alanın boyutlarından dolayı , yapının uzunluğu 1100m. yapılmıştır.*

Her ne sebepten dolayı yapılmış olursa olsun , sonuçta Cedvel-i Sim ait olduğu bütünüünün *Sa'da bad*'in , *kültürel ve sosyolojik alanlardaki kimliğinin sorgulamasıyla* anlam kazanacaktır.

2.BÖLÜM

SA'DA BAD NEDİR?

İlk bölümde , Cedvel-i Sim'i tanımak amaçlı genel bilgilere yer verildi. Yapının ait olduğu bütün; *Sa'dabad'ın sosyolojik ve kültürel alandaki sorgulamaları* bu bölümün konusu olacaktır.

Sa'da bad; *toplumun değişik kesiminden insanları aynı mekanda buluşturarak sosyal bir görev üstlenmiştir.*

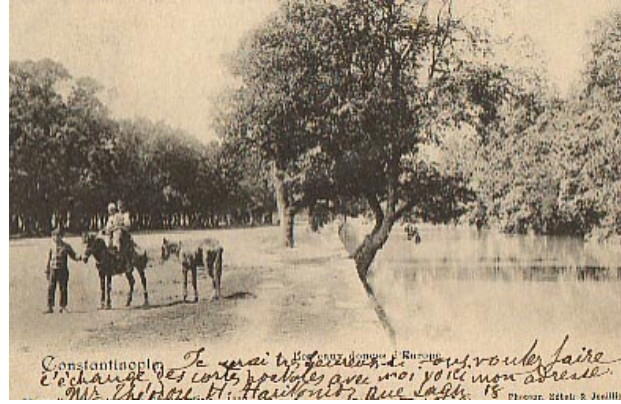
Bu bölümde , Sa'da bad'ın toplumsal açıdan birleştirici bir unsur ve kültürel alanda sentez ürün olma durumları açıklanmaya çalışılacaktır.

2.1. Sosyolojik bir varlık olarak Sa'da bad

Cedvel-i Sim'in , Sa'da bad düzenlemelerinin adeta *omurgası* niteliğinde olduğu , alanın karakterini ortaya koyan tüm aktivitelerin , kanal boyunca yer alan geniş düzlük alanda gerçekleştirildiği daha önceki bölümde bahsedilmişti .(1.5)

Sa'da bad, *toplumun farklı kesiminden yaşayanları aynı mekanda buluşturuyor olması* bakımından , ülke tarihinde ve belki de dünya toplum tarihinde *ilk defa* bu tarz bir *kullanıma* sahne olmuştur diyebiliriz . Aynı alanın , farklı sınıftan insanların ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde kullanılması, *Osmanlı'nın doğaya bağlı yaşayış biçiminin ürünü* olduğu saptamasını yapmak hiç te yanlış olmaz .

1722'de yapılan I.Sa'da bad Sarayı güzellik ve görkemde çevrede kendisinden önceki aynı zamanlı ve sonraki diğer saray , kasır ve köşkların önüne geçerek 1722'de 1730' lara kadar ve 1740' lardan sonra bir süre bütün çevrenin , hatta *buradaki eğlencelerin ve yaşam tarzının Sa'da bad* diye anılmasına neden olmuştur.

Şekil 2.1.1 *Cedvel-i sim boyunca uzanan geniş düzlük alanları* gösterir 19. y.y'n ikinci yarısında çekilmiş bir fotoğraf
Foto; IRCICA , Ali Enis Arşivi

Şekil 2.1.2 *Cedvel-i Sim boyunca uzanan , çok yönlü kullanıma imkan veren geniş düzlük alan; Sa'da bad*
Sadrazamın padişah şerefine düzenlediği ziyafet sonrasında , alanda düzenlenen atlı ve yaya cirit oyunları , pehlivan güreşleri ve at koşularını gösterir gravür.
Melling'den
Şekil 2.1.2; Atasoy, N., Hasbahçe; Osmanlı Kültüründe bahçe ve çiçek , Aralık 2002, syf.277' den alınmıştır

Şekil 2.1 *Kanal boyunca çok amaçlı kullanıma uygun düzlük yapısı*

İlkbaharda başlayıp , kasım ayına kadar süren eğlencelerin görkemi⁶⁸ , debdebesi , savurganlığı bir yandan da geleneksel değerlere bağlı ve yoksul İstanbul halkının gözüne batmış , kısacası , *Sa'da bad*'i bir simge ve hedef haline getirmiştir. Bu sebepten dolayı 28 Eylül 1730 yılında -Lale Devri'ne ve III.Ahmed'in saltanatına son veren Patrona Halil Ayaklanmasında - halkın tepki duyduğu bir yaşam

⁶⁸ Bu eğlencelere *Seyr-i Sa'da bad* denildiğini Arslan, N., ' Sa'da bad Sarayı ' maddesi, Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Cilt 6, syf.385'te belirtmektedir.

biçiminin simgesi olan Kağıthane'deki saraylar , köşkler , bahçeler büyük tahribat görmüştür.⁶⁹

Ayaklanmaya kadar geçen dönemde Sa'da bad sefaları sadece saray çevresi ile sınırlı kalmamış , halk tatil günlerinde Kağıthane mesiresine gelmeye başlamıştır . Buraya gelenler , toplumsal sınıf ve konumlarına göre mesirenin farklı yerlerinde eğlenmişlerdir.⁷⁰

Kağıthane mesiresi ve çayırı, halk için İstanbul'un en canlı mesirelerinden biri olmayı hep sürdürmüş ancak saray erkani için 19.yy'da görkem ve eski çekiciliğini kaybetmiştir .

Öncelikle , *Cedvel-i Sim'in omurgası* olduğu Sa'da bad'ın , özellikle *yabancı elçiler için ziyafet ve kabullerin verildiği , devletin zenginliğinin ve gücünün , buradaki ihtişam ve güzelliklerle yansıtılmak istenmesi kapsamında ; Alanın törensel karakteri* incelenecektir .

2.1.1. Kanal boyunun , yabancı elçilere verilen ziyafetler için gösteri alanı olarak kullanılması ; Alanın törensel karakteri

Osmanlı İmparatorluğu döneminde , Sadrazam tarafından , Büyükelçiye ziyafet verilmesi, alışlagelmiş bir *Osmanlı töresiydi*.⁷¹ Genellikle , bu ziyafetlerin *Cedvel-i Sim kıyısında kurulan ulu otağ , çok sayıda oba ve gölgeliklerde gerçekleştiğini* Eldem S. H. Sa'da bad adlı eserinde ifade etmiştir⁷². Çünkü burası *gerek topografik yapısı ve doğal güzellikleri*⁷³ , gerekse alanın *kent içerisindeki konumu itibarıyla , bir tören alanı için gerekli ve yeterli veriye fazlasıyla sahiptir* .

⁶⁹Yaltırık, F., ' Kağıthane Mesiresi_' maddesi, Düünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Cilt 4, syf.381

⁷⁰ Bu alem ve eğlencelere *Sa'da bad seyrana çıkmak* denmiştir.

Arslan, N., ' Sa'da bad Sarayı ' maddesi, Düünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Cilt 6, syf.385

⁷¹ Sultan Abdülaziz 1862 yılında buradaki camiyi yıktırarak yenisini yaptırmıştır. 1863'te Mısır seyahatinden dönünce , askerlere ve yabancı devlet adamlarına yine Kağıthane'de bir ziyafet vermiştir.

Aktepe, M., ' Kağıthane ' maddesi, TDV İslam Ansiklopedisi, Cilt 24, syf.168

⁷² a.g.k. ,syf.66

Şehrin iç kısımlarında yer alan Sa'da bad'ın , *kent içerisindeki yeri gayet korunaklıdır* .

Çadırların kurulduğu , türlü türlü gösterilerin yapıldığı uzun vadi , iki yandan kat kat tepeciklerle çevrili olduğu için , her türlü yarışmanın *seyrine fazlasıyla uygundur*. Öyle ki bu tepecikler ; çadırların kurulduğu yer , talim alanı ve karşı sırtları aşağıdan yukarıya kadar dolduran birkaç bin seyirciye *görüüş imkanı* vermektedir. (*Şekil 2.2*)

Ayrıca , alanın dere kenarında konumlanmış olması , *su yolu ulaşımı için gayet uygundur*. Doğal bitki örtüsünün zenginliği ve *kanalın sunduğu manzarada* eklenince , alanın önemi ve değeri daha da artmaktadır .

Alanın törensel amaçlı kullanımına ilişkin bilgilere , sadece Eldem S. H'in , Sa'da bad adlı kitabında yer verdiği , 27 Eylül 1740' de gerçekleştirilen Alman İmparatoru'nun olağanüstü büyükelçisi'nin şerefine Sa'da bad çayırlarında verilen ziyafete ilişkin gözlemler⁷⁴ adlı metinden ulaşabiliyoruz ⁷⁵. Eserde, biri *Gudenus tarifi* , diğeri *Suphi Metninden* alınma iki metin mevcuttur .⁷⁶

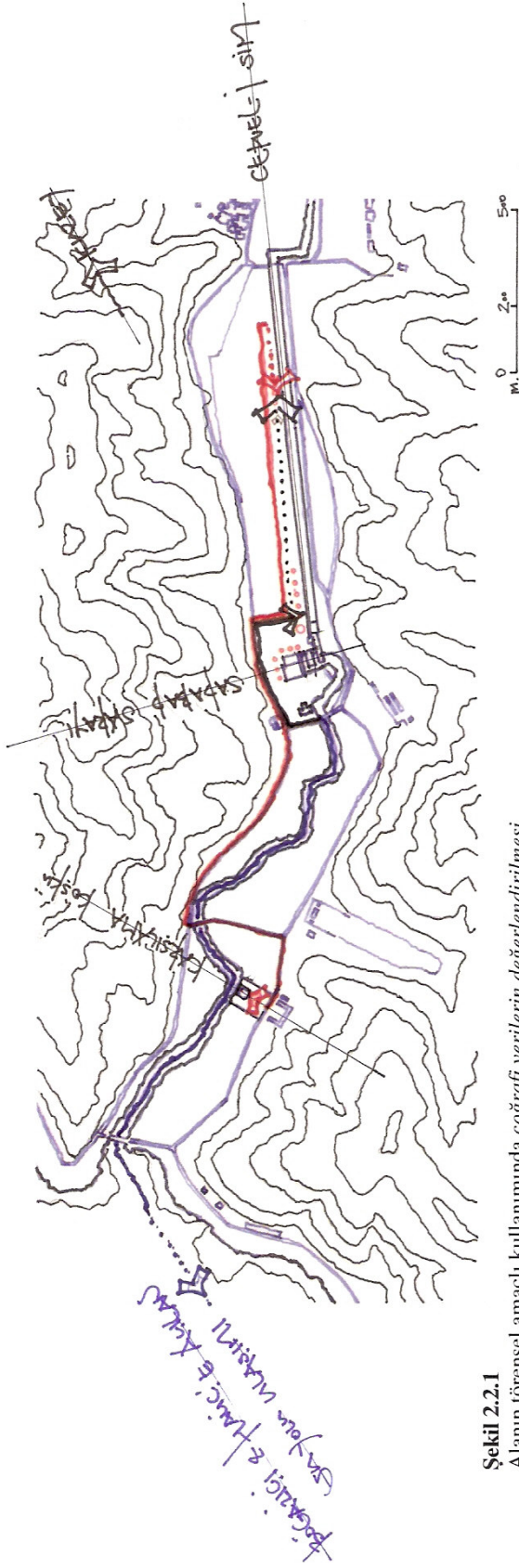
O zamanlar büyükelçilerin , boğaz köylerinde ikamet ediyor olmaları , Sa'da bad'a , ulaşımın deniz yoluyla sağlanması imkanını vermektedir. Sadrazamın , büyükelçiye ziyafet vereceği gün , Mihmandar büyükelçiyi çekdirisi ile Karşılama Köşkü'ne kadar getirir.Böylece elçi ,yolculuk boyunca tüm *Boğaziçi ve Haliç sırtlarını seyretme imkanı* bulmaktadır.(*Şekil 2.3*)

⁷³ Kanal boyunca yer alan geniş, düzlük, ağaçlıklı alan ve Cedvel-i Sim'in sunduğu manzara etkili olmuştur .

⁷⁴ a.g.k. ,syf.66

⁷⁵ 1740'ta Nemçe (Alman) imparatorunun olağanüstü büyükelçi şerefine Sa'da bad çayırlarında verilen ziyafet – I.Mahmud döneminde , özellikle yabancı elçilere burada ziyafet ve kabuller verildiği, devletin zenginliğinin ve gücünün buradaki ihtişam ve güzelliklerle yansıtılmak istendiği dönemde – en ünlülerindendir.

Arslan, N., ' Sa'da bad Sarayı ' maddesi, Düünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Cilt 6, syf.386

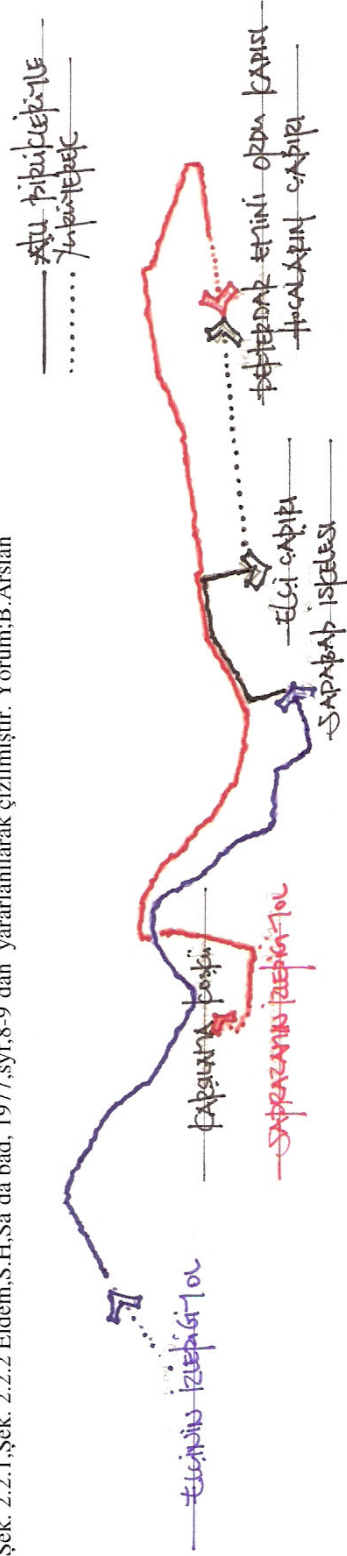

Şekil 2.2.1

Alanın törensel amaçlı kullanımında coğrafi verilerin değerlendirilmesi

Alana bakan sirtların , uzun kenara paralel kademelenmesi , yamaçların adeta tribün işlevi görmektedir.

Şek. 2.2.1,Şek. 2.2.2 Eldem,S.H,Sa'da bad, 1977,şyf.8-9'dan yararlanılarak çizilmiştir. Yorum;B.Arslan

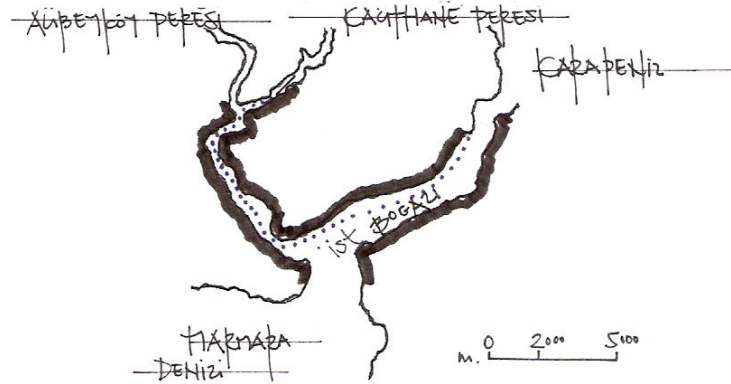
Şekil 2.2.2

Elçilerin ve sadrazamın ziyafete geliş sırasında kullandıkları güzergâhın çakıştırımlı gösterimi. Sadrazamın ve Elçilerin , kadi ve hocaların bulunduğu çadırda

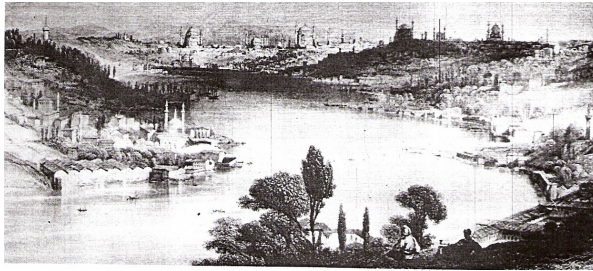
buluşmaları , *Osmanlı'nın ahlak ve saygı konusunda ne kadar üstün bir anlayışa sahip olduğunun bir göstergesidir* .

Şekil 2.2 Alanın törensel amaçlı kullanımını

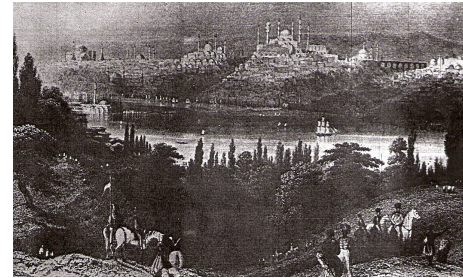
Şekil 2.3 Elçilerin alana geniş güzergahlarının , manzarayla ilişkilendirilmesi

Şekil 2.3.1 Elçilerin alana ulaşmak için izledikleri güzergah
Şekil 2.3.1.;Moltke haritası , Türkçe çevirisinin 1265(1849) Harbiye Mektebi matbaasında basılmış nüshası'ndan yararlanılarak çizilmiştir.

Şekil 2.3.2 Yolculuk sırasında Haliç'ten Boğaziçi'nin görünüşü –19.y.y. başı
T.Allom'dan

Şekil 2.3.3 Okmeydanı sırtlarından Haliç'in görünüşü– 18.y.y.ın sonu
W.H.Barlett'ten

Şekil 2.3.4, Haliç'in Kağıthane ve Alibey kollarına ayrıldığı yer ;Karaağaç bahçesi 18.y.y görünümü

Şekil 2.3.2 , Şekil 2.3.3 Evyapan, G. A. ,Eski Türk Bahçeleri ve özellikle eski İstanbul Bahçeleri, ODTÜ, 1972 , syf.146 ,Şekil 2.3.4; Atasoy, N.,Hasbahçe; Osmanlı Kültüründe bahçe ve çiçek, , Aralık 2002,syf.285'den alınmıştır

Ayrıca yolculuk güzergahı boyunca şehre ait tüm güzelliklerin seyir olunması , aynı zamanda deniz yolu ulaşımın özellikle seçilmesinin sebeplerinden biri olabilir.

Haliç'in , Kağıthane ve Alibeyköy kollarına ayrıldığı noktadan , Sa'da bad Mesire Alanı'na kadar olan kısmı daha sığ olduğundan , buradan sonraki ulaşım ancak kayıklar ile sağlandığı ilgili metinde ifade edilmektedir.

Ancak ziyafetin, Sa'da bad iskelesinden sonraki kısmı için bir çelişki mevcuttur. Ayrıntılı tarifte ;*Sa'da bad iskelesine gelindiği zaman , elçinin burada önceden hazırlanmış atlara bindirilip , Çavuşlar Emmini ve katibi birkaç divanbaşı okuyucusu ile elçi için sadrazam otağının yanında bulunan gölgeliğe getirtilip burada kahve ikram edildiği , daha sonra ise sadrazam ve sedaraet ileri gelenleri ile Mirahor köşküne geçtiği yazmaktadır.*

Aynı kaynaktaki Gudenus tarifinde ise *sadrizam ile elçinin aynı zamanda geldiği* ifade edilmektedir . Ayrıca Mirahor Köşkü ile ilgili hiçbir tanımlamaya da yer verilmemiştir.

Ziyafetin bundan sonraki kısmında ;

Daha önceden verilen ferman ve tenbihlere uygun olarak alay halinde gidilir herkes atlara biner , sadrazamda hepsinin önünde gedikli yüksek tımarlı sipahiler , ferman taşıyıcılar ve divan başokuyucular olmak üzere , tüfenkçi , mataracıbaşı ve mazhar ağalar bulunurdu . Onları takiben düzenli ve kuşamlı Enderun Ağaları ve mehterhane ve bir komutan alayı görkemle ve düzgün adımlarla Fil köprüsünün karşı tarafına geçildiği yazmaktadır.

Ancak Karşılama Köşkü olarak kullanılan Mirahor Köşkü'nün , saray tarafında İmrahor veya Sünnet köprüsü olarak anılan bir köprü mevcuttur. Fil köprüsü , kasrın Haliç tarafındadır. Ziyafet alanının , Mirahor Köşkü'nün saray tarafında olduğunu düşünürsek , sadece nehrin karşı kıyısına geçmek için geride bulunan Fil köprüsünün⁷⁷ kullanılıyor olması hiç te mantıklı değildir .

⁷⁷ Sanırım burada bahsi geçen köprü , İmrahor köprüsüdür. Ya da Eldem S.H'in kitabında yer alan Kağıthane çayırı 100 sene evvelki durumu gösteren Şekil 2'de bir karışıklık olmuş , Fil köprüsü ile Sünnet köprüsünün yerleri yanlış harflendirilmiştir .

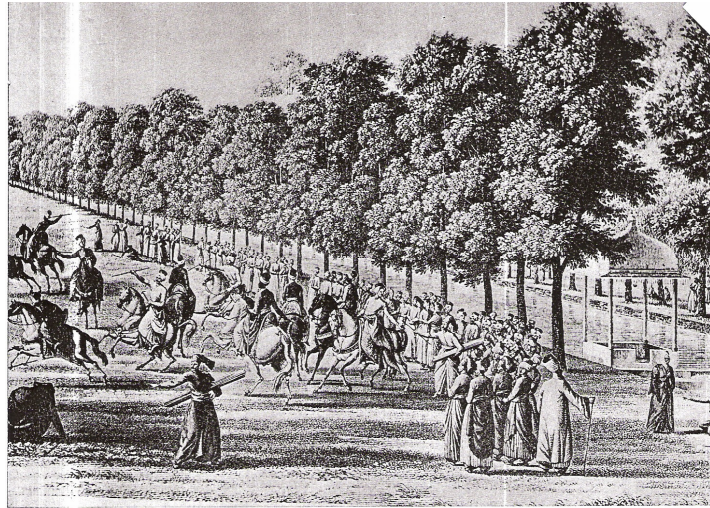
Otağların bulunduğu yere kadar geçen süreçteki törensel kısımdan Gudenus tarifinde bahsedilmemekte, sadrazamın , elçi ile alana aynı zamanda geldiği ve çadıra beraber girdikleri yazmaktadır .

Ziyafet esnasında, *elçi ile sadrazamın* pek fazla *diyalog* kurmadığı dikkat çekmektedir.

Her iki tariften de ziyafetin genel olarak *izleme dayalı* , *gözlem esaslı olduğu* anlaşılmaktadır .

Davetin ilerleyen saatlerinde , nişan ve atış talimleriyle , güreş gösterilerinin yapılmasından da anlaşıldığı üzere , ziyafet esnasında *güç ve mücadele konusunda türlü türlü meziyetler ve bu konudaki ustalıklar özellikle elçiye gösterilmek istenmektedir* .

Yukarıda detaylı gözlemlerle anlatılan günlükten anlaşılan odur ki: ziyafet *günübirlik* bir ziyarettir .

Şekil 2.4 18.y.y sonu ile 19.y.y. başı araları , Melling gravüründen , Cedvel-i Sim kenarındaki çirit meydanında iç oğlanlardan oluşan bir takım oyununa hazırlanmaktadır.
Şekil 2.4; Eldem,S.,H., Sa'da bad ,syf.15'ten alınmıştır.

Tarifte , alanın yanibaşında yer alan Sadabad Sarayı'na ait hiçbir tanımlamaya yer verilmemiş olması , *ziyafetin tamamen dış mekanda* , çadırlar içerisinde *doğal*

ortamda gerçekleştiğini göstermektedir . *Elçinin , sarayın bu kadar yanibaşında ağırlanıp , içeriye alınmaması da ilginçtir.* Buradan anlaşılan odur ki; Alanda yer alan *saray yapısı kesinlikle gösteriş amacı taşımamaktadır . Çünkü , Osmanlı hanedanının, yazlık saray olarak kullandığı bu yapı içe dönük bir yaşamı temsil etmektedir .*

2.1.2 Kanal boyunun, halk tarafından mesire alanı olarak kullanılması; Alanın halka açık bahçe karakteri

Sa'da bad⁷⁸ asıl karakterini , *halk tarafından mesire alanı* olarak kullanılmasıyla ortaya koymaktadır.⁷⁹ Kağıthane'nin çeşitli eğlencelere sahne olan mesire alanı haline gelmesi 1600'lü yılların başına rastlar.

II.Mehmed zamanında imarına başlanılan Kağıthane'nin önem kazanması ve değişik alemlerin yapıldığı ünlü bir *mesire* olması , III. Ahmed'in saltanatının en ihtişamlı dönemi olan *Lale Devri (1718-1730)* yıllarıdır.

Evyapan, G. A. , *Eski Türk Bahçeleri ve özellikle eski İstanbul Bahçeleri*, adlı eserinde halka açık bahçe ve mesireleri şu şekilde ifade etmektedir ⁸⁰.

' Mesireler bir bakıma örgütlenmiş , her birine halkın toplanıp eğlenebileceği bir gün atanmış ; örneğin Perşembe birinin , Cuma bir başkasının v.b gezinti günü olmuştur. Böylesine dış mekanlar yüzyıllarca halkın yaşantısına renk , eğlence ve dinlenme katmada yeterli olmuş ; yerli , yabancı her sınıf halk , genç , yaşlı , kadın , erkek , dengine uygun gününü gün etmiştir.'

Sa'da bad Mesire Alanı'nda düzenlenen şöenlere , muazzam bir alayla geldiğini , nişan talimleri ve türlü şenliklerin yapıldığını, Evyapan G.A. *Eski Türk Bahçeleri ve özellikle eski İstanbul Bahçeleri* adlı eserinde

'.....Gece eğlencilerinde üzerlerinde mum yanan kablumbağalar laleler arasında dolaşarak çevreyi aydınlatırlardı .

Mesire halkça öyle gözdeydi ki ; tatil günleri akın edenlerin kayıkları dereyi kaplar , arabalar kıyılarda ard arda güç ilerler , ortalık ana-baba günü olurdu. Böylece gelen

⁷⁸ 1722'de yapılan *Sa'da bad Sarayı* , güzellik ve görkemde , bir süre bütün çevrenin hatta buradaki eğlencelerin ve yaşam tarzının *Sa'da bad* diye anılmasına neden olmuştur.

⁷⁹ Sultan Abdülaziz sık sık Kağıthane'ye gelmiş , 1867'de buradaki sarayın bahçesini halka açmıştır. Aktepe, M., ' Kağıthane ' maddesi, TDV İslam Ansiklopedisi, Cilt 24, syf.168

⁸⁰ Evyapan, G. A. , *Eski Türk Bahçeleri ve özellikle eski İstanbul Bahçeleri*, ODTÜ Yay.,syf.53

kişiler piknik yapar , eğlenirler , dereye girip yüzer , müzik dinler , kayıklarla dolaşır , yer içerlerdi.'

şeklinde ifade etmektedir.⁸¹

Şekil 2. 5 Alanın , halk tarafından *mesire alanı* olarak kullanımını gösteren gravürler

Şekil 2.5.1 Doğayla bütünleşme geleneğine sahip bir toplumun alanı mesire alanı olarak kullanması

Şekil 2.5.2 Doğancı köprüsünün , Haliç tarafındaki dere kenarından insan manzaraları

Şekil 2.5.1 ,Şekil 2.5.2 ;sırasıyla Eldem,S.H., Sa'da bad , syf 12,13' ten alınmıştır.

2.1.2.1. Sa'da bad'da günlük hayat

(Şekil 2.6)

Sa'da bad Mesire Alanı'nın en kalabalık olduğu zamanları *Kağıthane Alemleri* başlığı altında Uğur Göktaş

' Mart dokuzu fırtınası savulduktan sonra kalabalılaşmaya başladığı , Nisan girince hareketlenip , hidirellezde alanın mahşer yeri gibi olduğunu ve tüm bu alemlerin eski halk takvimine göre Kasım ayının il günlerine kadar sürdüğünü , özellikle Cuma günleri alanda adım atacak yer bulunamadığını '

bu cümlelerle ifade etmektedir.⁸²

Sa'da bad eğlenceleri toplum hayatında o denli yer etmiştir ki; burada yaşananlar pek çok şairin gazellerine , kıta ve kasidelerine konu olmuş , daha sonraki dönemlerde şair ve yazarların ilgisini çekerek mısralara yansımıştır.⁸³

⁸¹ a.g.e. ,syf.51

⁸² Düünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Cilt 4, syf.382

⁸³ Türk edebiyatında Kağıthane'den bahseden ilk eser *Tacizade Cafer Çelebi'nin Hevesname*'sidir. *Sıfat – ı Kağıthane* başlığı ile on dokuz beyitlik bir tasvirin yer aldığı *Hevesname*'den sonra Latifi Risale-i Evsaf-ı İstanbul'da Kağıthane'yi *Güller ile ettiler bezm-i çemende encümen / Cam gül süsen sürahi bülbül anda nayzen diye anlatır. Nef'i Kağıthane'yi , kalabalığı , güzelliği ve hurileriyle cennete benzetir.*

*Mahşer olmuş sahn-ı Kağıthane dünya bundadır
Cennete dönmüş güzellerle temaşa bundadır.*

Sedad Hakkı Eldem'in Sa'da bad adlı eserinde , I.Sa'da bad Sarayı ile ilgili bilgilerin olduğu bir metinde , alandaki günlük programla ilgili kısma geniş yer verilmiştir. ⁸⁴

Sa'da bad'da eğlenceli bir gün geçirmek isteyenlerin , hazırlıklarını önceden yapıp kara veya deniz yoluyla , sabahın erken saatlerinde alana geldiklerinden bahsedilmektedir. Eğlencenin en güzellerinin dönüşte , sandallarda yapılan fasıllar olduğunu Eldem belirtmektedir.

Hatta burada yapılan eğlenceler ve Kağıthane'ye gitmenin İstanbullular arasında *Kağıthaneli olmak* deyiimiyle adlandırıldığına Eldem notları arasında yer vermiştir.

Yine aynı metinde , alanı av ve dinlenme amaçlı kullanan sadrazamın günlük programına ait bilgilere de yer verilmiştir. Şöyle ki, İmrahor Köşkü önündeki atlarla Kasr-ı Hümayun'a gidildiğini , burada nişan talimlerinin seyredildiği belirtilmektedir. Ayrıca , Hurremabad'dan Sa'da bad'a kadar at koşturulup , pehlivan güreşleri tertiplendiği notlar arasında yer almaktadır.

Lale Devri'nden sonra da Kağıthane şiirin konusu olmaya devam etmiştir. Hatem , Haşmet , Sünbülzade Vehbi , Enderunlu Fazıl ve Sermed gibi şairler , gazel ve kasidelerinde buranın güzelliğinden bahsetmişlerdir. Servet-i Fünun döneminde , Hüseyin Suat Yalçın , Cumhuriyet devrinde de Cevdet Kudret ile İlhan Berk Kağıthane'yi eskiye özlem duygusuyla anmışlardır. Aktepe, M., ' Kağıthane ' maddesi, TDV İslam Ansiklopedisi, Cilt 24, syf.169

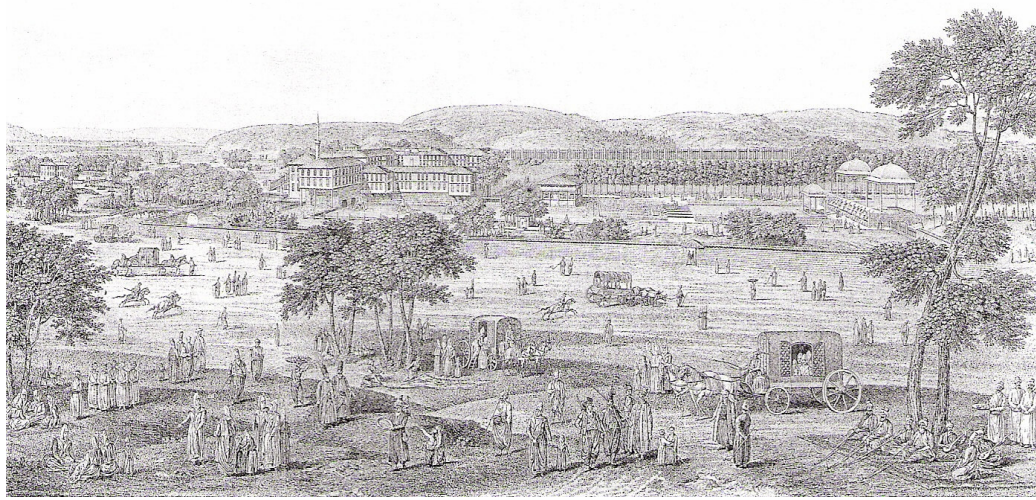
⁸⁴ Eldem, S.H., Sa'da bad, Kültür Bakanlığı Yayınları, syf.19

2.1.3. Sa'da bad'ın yazlık saray bahçesi - hasbahçe - olarak kullanılması

Sa'da bad Mesire Alanı , yabancı elçilere verilen ziyafetler için gösteri alanı olması dışında , halka açık yazlık saray bahçesi olarak ta ayrıca önem kazanmıştır.

Bizans döneminden beri İstanbul'un önemli yerleşim bölgelerinden biri olan Kağıthane , 16.y.y.'ın sonlarından itibaren Osmanlı döneminde , *saray ileri gelenlerinin av , spor ve eğlenceleri için gözde yerlerden biri*⁸⁵ olduğu daha önceki bölümlerde belirtilmişti.(1.4)

Şekil 2.7 Alanın doğaya açık yazlık saray bahçesi - hasbahçe -olarak kullanımını gösterir gravür, d'Ohsson
Şekil 2.7 Atasoy, N.,Hasbahçe; Osmanlı Kültüründe bahçe ve çiçek , Aralık 2002,syf.280'den alınmıştır

- Sa'da bad'ın çok yönlü işlevselliğinin , coğrafi yapısıyla ilişkilendirilmesi

Sa'da bad Mesire Alanı , her ne kadar Cedvel-i Sim ve yakın çevresi olarak bilinse de aslında tüm Kağıthane dere vadisini kapsamaktadır.

Vadinin bir bütünlük⁸⁶ içerisinde algılanmasının sebebi ise , alandaki *fonksiyonların devamlılığı* ve en önemlisi ulaşım yolu olan *derenin tüm vadi boyunca ilerlemesidir.*

⁸⁵ Arslan, N., ' Sa'da bad Sarayı ' maddesi, Düünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Cilt 6, syf.388

Dere , Haliç'ten ayrıldığı noktadan itibaren tüm hattı boyunca incelendiğinde , *en düz ve geniş alan Cedvel-i Sim kenarındaki alandır. Burası , halkın mesire alanı* olarak kullandığı , *cirit alanı* olarak ta bilinen , türlü eğlencelerin ve gösterilerin yapıldığı , *elçilerin ağırlandığı yerdir .*

Vadinin bütünlük arz etmesinin asıl sebebi ; sadrazamın , atış alanı , av ve dinlenme amaçlı olarak burayı kullanıyor olmasıdır.

Kısaca alanın *çok amaçlı kullanımı , coğrafi koşullarında elverişliliğiyle , tüm vadiyi kapsamına etken* olmuştur .

Ard arda gelen *işlevler* , alanın *coğrafi yapısıyla uyum* içerisinde. Belki de tam tersini söylemek daha doğrudur. Alan *kimliğini , doğal yapısının çözümlenmiş olmasıyla ve uygun yerlere uygun fonksiyonların gelmesiyle* bulmuştur. (*Şekil 2.6*)

Şöyleki; derenin Haliç'ten ayrıldığı noktadan itibaren ilk dirsek yaptığı alanda elçi ve sadrazam karşılaşmalarında ilk merhale olarak kullanılır. Buradan sonrası at üstünde gidilirdi.

*İmrahor Köşkü'*nden saray önüne kadar doğal seyrinde devam eden derenin , köşk tarafında atış alanı mevcuttur. Burası adeta bir kol gibi vadinin , dağ eteğinden içeriye doğru girdiği bir alanda konumlanmıştır.

Derenin kanal içine alındığı bölümün hemen yanındaki düzlük alan ise gösteri alanı olarak kullanılmaktadır. Bu kısım dar ve lineer ilerleyen forma sahiptir. Bu nedenle ard arda gelen fonksiyonlara imkan vermektedir.

Ayrıca vadi boyunca her iki tarafta yer alan *yamaçlar* , *seyir imkanı* için gayet uygundur.

Kanalın Kemerburgaz tarafındaki ikinci dirsek yaptığı noktada ise *Kağıthane Köyü* vardır. Burası aynı zamanda suyun *hız kestiği* noktadır.

Köyün tam karşısında *Atiye Sultan Sarayları* vardır. Burası Nedim'in *Hurremabad* olarak adlandırdığı yerdir. Burası ile Sa'da bad arasında at koşturulur ve yarışlar tertiplenirdi. Bu yarışların *yamaçlardan izlenme imkanı* vardır.

---

⁸⁶ Oysa günümüzde Kağıthane vadisi , her ne kadar geçmişteki kriterlere kısmi de olsa sahipse de alan kopukluk arz etmekte , vadi parçalanmışlık hissi uyandırmaktadır. Bu konuyla ilgili değerlendirmeler 1.3'te yapılmıştır .

Dere boyunca ilerlendiğinde vadideki bir sonraki nokta ise *Koşu Köşkü*'dür. Adından da anlaşıldığı üzere Hünkar Kasrı'na doğru koşturulan atlar buradan hareket ettirilirdi.

Görüldüğü gibi *vadi* , tüm *öğeleriyle*⁸⁷ bir *bütünlük* arz etmektedir. Bu nedenle alana ait değerlendirmeler yapılırken vadiyi bütünüyle değerlendirmek gerekmektedir.

- *Yapısal ölçekte Sa'da bad Mesire Alanı'nın sosyolojik boyutu*

Vadinin bütünlük içinde algılanmasının sebebi , fonksiyonların dere boyunca ard arda konumlanmasıdır . Aynı şekilde vadi içerisindeki *Sa'da bad yapıları da* gerek *yer seçimleri* , gerekse *fonksiyonları* itibarıyla bu bütünün ayrılmaz parçaları gibidirler.

Bu nedenle *Sa'da bad Mesire Alanı'nın yapısal ölçekteki sosyolojik boyutu* incelenirken öncelikle *yapıların çevresiyle* , *alandaki konumları* , *yer seçimleri*, *doluluk-boşluk oranları* ve son olarak ta *plan okumaları* konu kapsamında değerlendirilecektir.

*Böylece toplumsal anlamda önemli verilere sahip olduğu tespit edilen alanın , yapılarının da , aynı yaşayış biçimini benimsemiş toplumun ürünleri olduğu, sosyolojik boyutları irdelenerek gösterilecektir.*⁸⁸

2.1.3.1 *Sa'da bad Sarayları'nın yakın çevreleriyle birlikte değerlendirilmesi*

*Sa'da bad Saray'ları , üç dönem aynı yerde*⁸⁹ *inşa edilmişlerdir.*(*Şekil 2.8*)
Farklı dönemlerde , inşa edilen saray yapısının aynı yerde konumlanması , yer seçiminin isabetindedir.

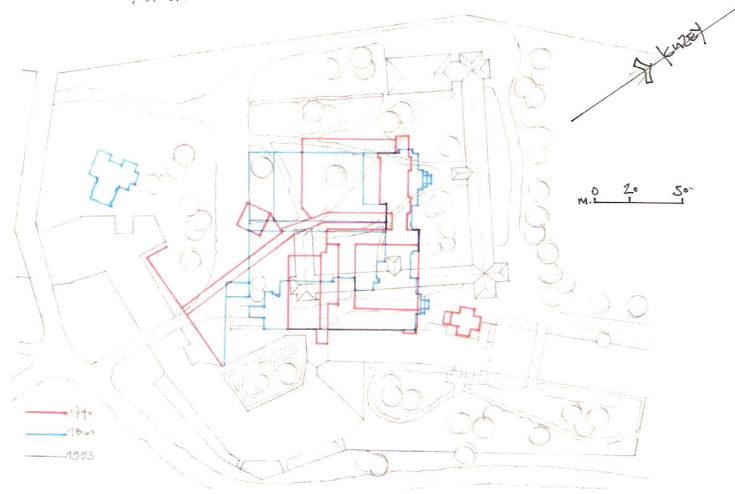
Sa'da bad Saray'larının yer seçimindeki isabeti anlamak için sarayın alan içerisindeki konumunu , yakın çevresiyle- *Sa'da bad Mesire Alanı* ile – birlikte değerlendirmek gerekecektir

⁸⁷ Su ögesi , topoğrafik yapısı , coğrafi verileri , mimari yapılar ve fonksiyonları v.s

⁸⁸ Amaç kapsamında , *genelden özele* giden bir yöntem kullanılacaktır .

⁸⁹ *Bkz:1.5 ,Şekil 1.20*

Şekil 2.8 Farklı dönemlerde inşa edilen , Sa'da bad Saraylarının çakıştırmalı gösterimi

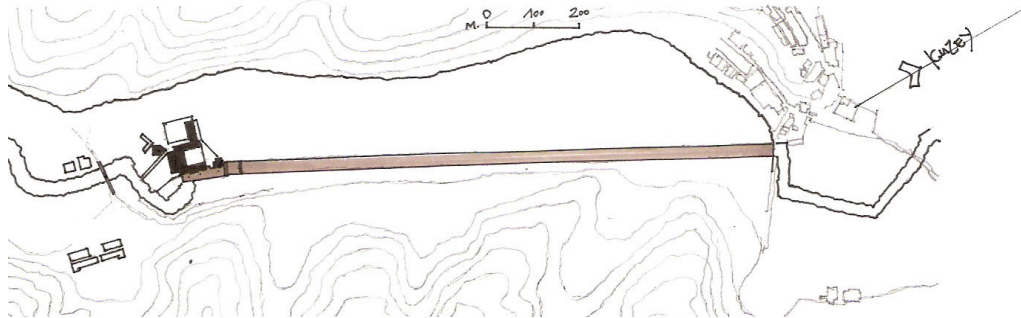
Şekil 2.8'de Eldem,S.H., Sa'da bad syf.113'ten yararlanılmıştır

- I.Sa'da bad Saray planının çevresiyle birlikte değerlendirilmesi
(Şekil 2.9)

I.Sa'da bad Sarayı , Boğaziçi geleneğine uyularak *adeta bir yalı* gibi , Cedvel-i Sim'in kıyısına yerleştirilmiştir.Sanki yapı *saray* yapısı değilde bir *kasır* olarak yapılmıştır.

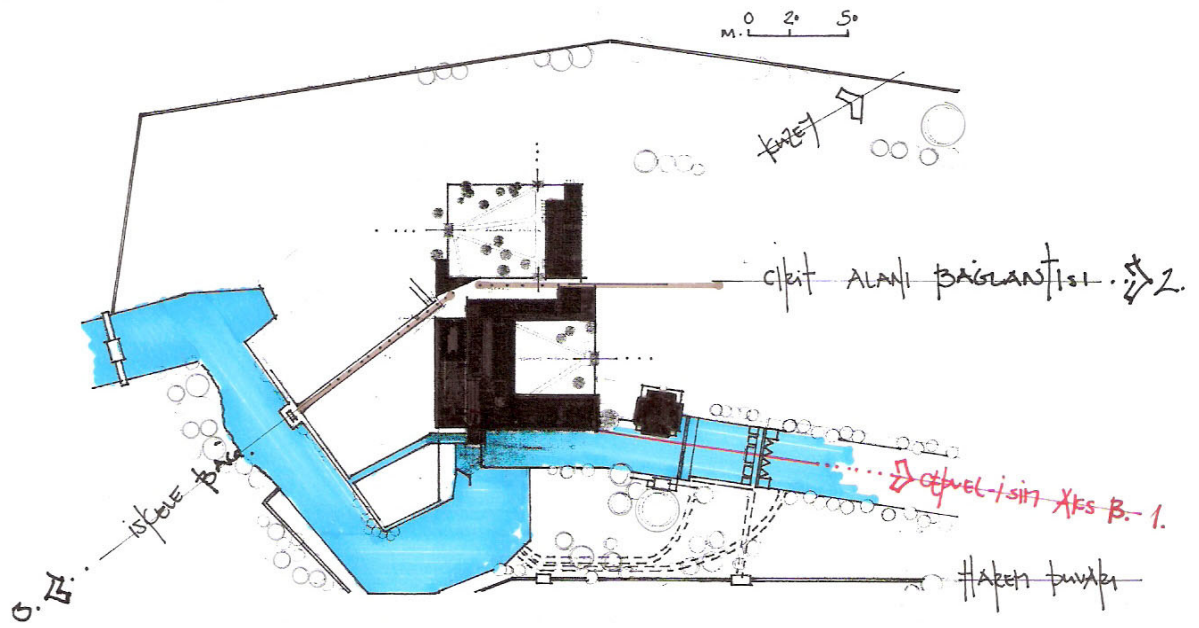
Yapının gerek *alana olan oranı* , gerekse *dış cephesi* gayet *yahın ve mütevazıdır*.

Şekil 2.9 *I.Sa'da bad Sarayının yakın çevresiyle birlikte değerlendirilmesi*

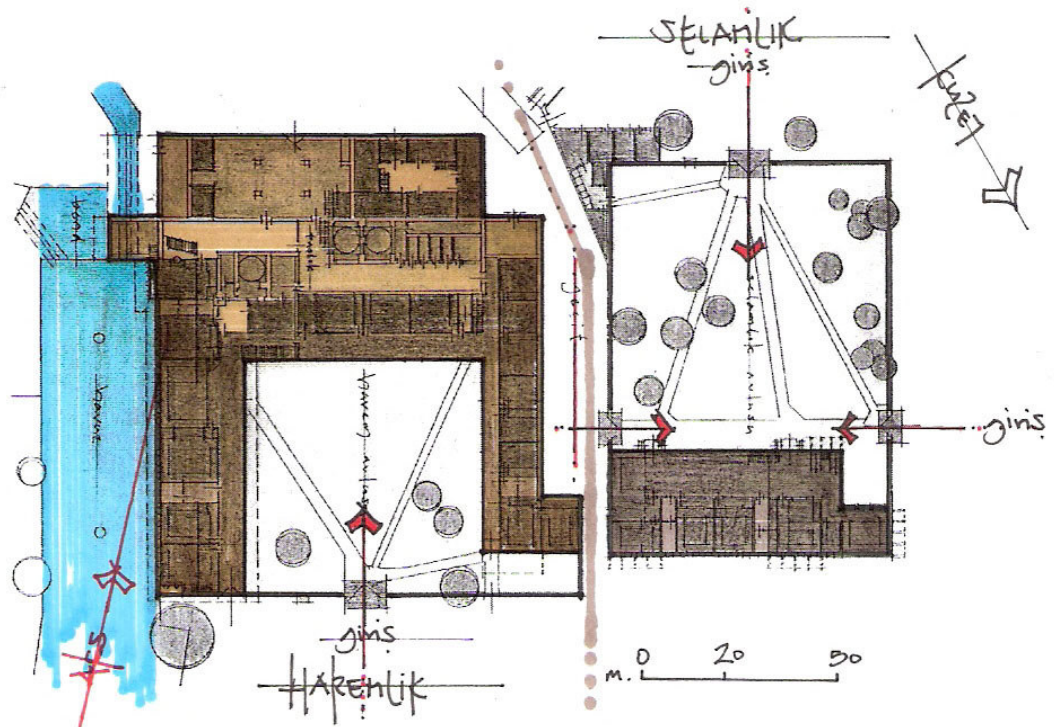

Şekil 2.9.1 Yapının konumu ve alanla ilişkisi

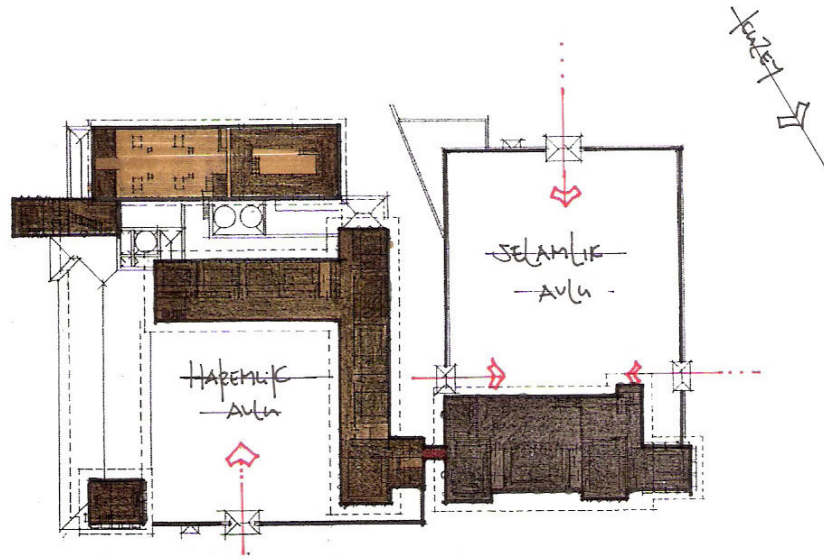

Şekil 2.9.2 Yakın çevresiyle birlikte I.Sa'da bad Sarayı

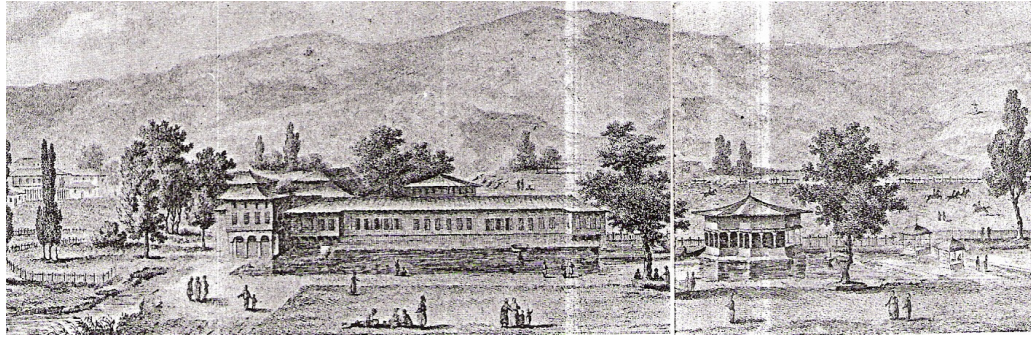

Şekil 2.9.3.1 I.Sa'da bad Sarayı giriş kat planı

Şekil 2.9.3.2 I.Sa'da bad Sarayı üst kat planı
Şekil 2.9.3 Yapının doluluk -boşluk oranı

Şekil 2.9.1,Şekil 2.9.2, Şekil 2.9.3.1,Şekil 2.9.3.2; sırasıyla Eldem,S.H., Sa'da bad syf.20-21-36-38'den yararlanılarak çizilmiştir . Yorum B.Arslan

Şekil 2.10 I. Sa'da bad Sarayı'nın,18.y.y ikinci yarısı ve sonlarına doğru alandaki konumu ve cephesini gösterir gravür; d'Ohson,Ch.Gouffier
 Şekil 2.10 ; Eldem,S.H., Sa'da bad syf.43'ten alınmıştır.

Örnek alındığı söylenen *Fransız saraylarının boyutlarına ulaşmayan*⁹⁰, *Osmanlı konut geleneğine bağlı*, *suyun üzerine çıkmalarla açılan harem bölümü U planlı bir yerleşim düzenine sahiptir.*

Selamlık bölümü ise *derenin batısında cirit alanına bakar durumda konumlanmıştır.*

Her iki binanın dört köşe bir avlusu olup , aralarında iskeleden cirit meydanına giden bir geçit vardır. (Şekil 2.9.2)

⁹⁰ Bu konu ileriki başlıklarda detaylı olarak ele alınacaktır. (2.2)

Harem ile selamlık dairelerinin önünde büyükçe bir camii vardır. Camiden 150 m kadar uzunlukta çardak bir yol ile iskeleye gidilebilmektedir .

Harem bahçesinin duvarı , derenin karşı tarafını ; Harem cephesine bakan sahayı içine almaktadır . Duvar bahçenin dört tarafını kuşatır durumdadır . Ayrıca haremın cirit çayırına bakan tarafında da bir duvarı vardır. (*Şekil 2.9.*)

Selamlık avlusu duvar ile çevrilidir . Buranın üç kapısı vardır. Bunun dışında parmaklıklı bir duvar daha mevcuttur . Bu parmaklık kuru ve çayırın dış çevresini çevrelemektedir . Duvarın uzunluğu bahçe sınırı boyunca devam etmektedir.⁹¹

(*Şekil 2.9.2*)

Her ne kadar saray yapısı bir duvarla çevrelenmiş olsa da , örneğin bir sur-i sultani gibi *insan boyutlarını aşan bir duvardan* bahsedilmemektedir. Bu yönüyle , saray ve tüm çevre , İstanbul için ilginç ve alışılmadık *bir açıklık ve şeffaflık modeli* olmuştur diyebiliriz .

Yakın çevresiyle birlikte değerlendirdiğimiz , I. Sa'da bad Sarayı'nda asıl önemli olan , *yerinin seçimi ve konumlandığı noktanın isabetidir.*

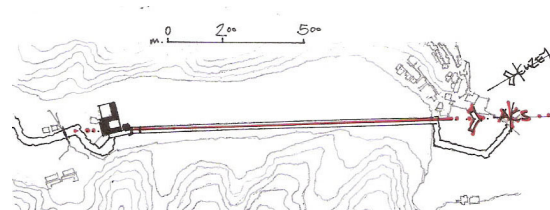
Cedvel-i Sim'in yarattığı manzaranın *saray erkanına - özellikle harem bölümüne - hizmet ettiği plandan* net bir şekilde okunmaktadır. ⁹²

Özellikle yapının *açılı bir şekilde , kanalın aksına isabet eden düzlük alan üzerine oturtulmuş olması* gayet akılcıdır .

Şekil 2.11 Sarayın yer seçiminin manzara ile ilişkilendirilmesi

Şekil 2.11.1 Sarayın harem kısmından Cedvel-i Sim'e bakış

Şekil 2.11.2 Plan düzleminde sarayın kanal ile ilişkisi

Şekil 2.11.1; Kağıthane Belediyesi , Hüseyin Irmak Arşivi'nden alınmıştır .Şekil 2.11.2;Eldem,S.H., Sa'da bad syf.20-21'den yararlanılarak çizilmiştir.

⁹¹ Eldem , S.H , Sa'da bad, Kültür Bakanlığı Yayınları , syf.22

⁹² İlk bölümde , *kanalın konumu itibarıyla yarattığı manzara ile kime hizmet ettiği* sorusunun cevabı burada verilmiş oluyor.

Yapı kanalın , farklı kotlarda havuzlar yaparak dere mecrasına döküldüğü bir noktada , adeta *diğüm noktasında* yer almaktadır.

Zaten sonraki dönemlerde de yapının *yeri hiç değiştirilmemiş* sadece plan düzleminde ve cephede değişiklikler yapılmıştır .

Sedad Hakkı Eldem'in , Sa'da bad adlı kitabının 7. sayfasında Sedad Hakkı Eldem yorumuyla *William Turner*'in kasrın ilk kuruluş yıllarına ait tarifi kısmında geniş yer verilmiştir.

- II.Sa'da bad Kasrı (1809-1812)

II.Sultan Mahmut , harap olmaya yüz tutmuş olan III.Ahmed Köşk'lerini yıktırıp kasırlar , saray ve camiileri yeni planlara göre yeniden yaptırtmış⁹³ , çağlayanları da tamir ettirmiştir.⁹⁴

II.Sa'da bad Kasrı'na dair edindiğim bilgiler ise , resim ve yabancı gözlemcilerin ifadeleri ve gravürlere aittir.

Şekil 2.12.3 ve *2.12.4*'ten görüldüğü kadarıyla; harem kısmının büyük kolu bir önceki yapıda olduğu gibi dere üstündedir .Hareme ait ikinci kolun çayır tarafında olduğu tahmin edilebilir Yapının arka tarafında ise avlu mevcuttur . Selamlık kısmı da bir önceki yapı ile aynı yerdedir .Yapıların iki köşesini eskisi gibi hünkar ve valide sultan daireleri tutmaktadır .

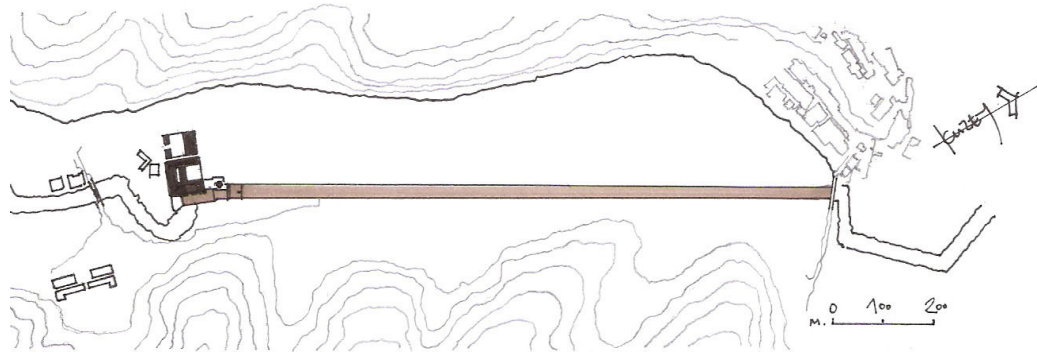
Bu resimlerde en belirgin görünen kısım , dere üzerindeki harem dairesidir . Bu binanın dereye taşkın dört çıkıntısı olduğu kesinlikle anlaşılmaktadır.

Bütün cumbalar mermer direkler üzerine oturtulmuştur. Elde edilen cephe çok zariftir . Planın eskisi gibi bir galeri üzerine sıralanmış odalar şeklinde olduğu tahmin edilebilir. Selamlık bölümünde sonraki oda hünkar odasıdır . Planı haç biçimini andırmaktadır .

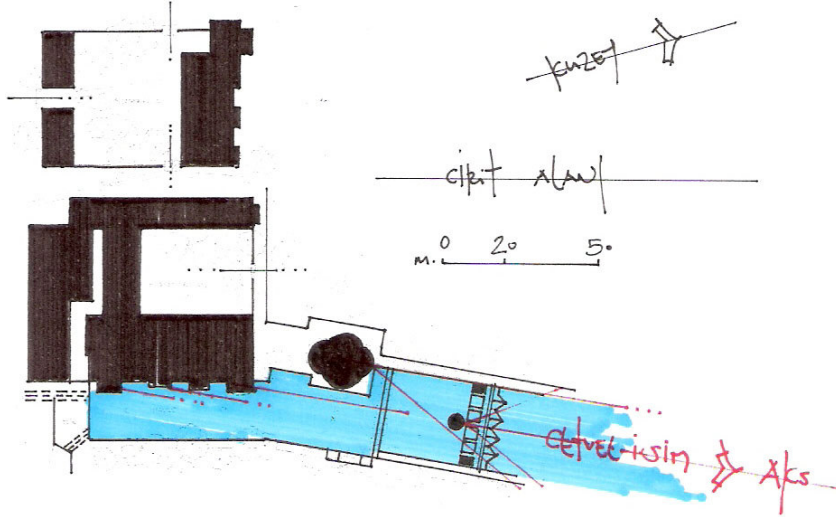
⁹³ Ancak bu yapım esnasında Damat İbrahim Paşa'nın yaptığı sarayın planlarını tekrarlamış sadece tarzı farklı tutmuştur.

⁹⁴ O senelerde , Sa'da bad gibi Karaağaç bahçe ve sarayı da harap bir durumda idi . Bu yeni yapı bahanesiyle Karaağaç sarayı bütünüyle yıktırılmış ve enkazın önemli bir kısmı Çağlıyan Kasr'ında kullanılmıştır.Eldem , S. H. , Sa'da bad, Kültür Bakanlığı Yayınları , syf.73

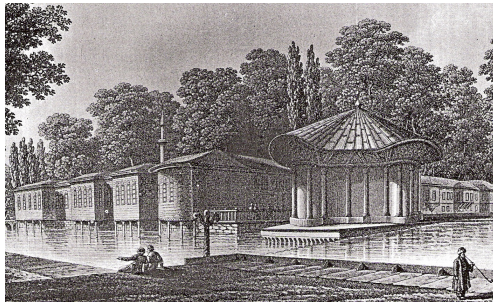
Şekil 2.12 II.Sa'da bad Kasrı'nın yakın çevresiyle birlikte değerlendirilmesi

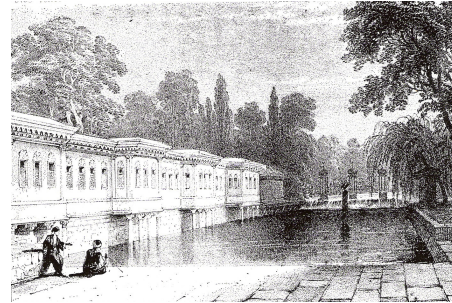
Şekil 2.12.1 Sarayın alandaki konumu ve alana olan oranı

Şekil 2.12.2 Yakın çevresiyle birlikte II.Sa'da bad Sarayı

Şekil 2.12.3 S.H.Eldem'in yorumuyla II.Saray'ın havuz cephesini gösterir en gerçekçi resim

Şekil 2.12.4 II.Saray'a havuz tarafından bakış

Şekil 2.12.1, Şekil 2.12.2, Şekil 2.12.3, Şekil 2.12.4 ;sırasıyla Eldem,S.H., Sa'da bad syf.76-77-83'den yararlanılarak çizilmiştir.

II.Mahmut dönemi yapısı olan II.Sa'da bad Kasrı , yarım yüzyıl ayakta durmamış ve ihtimal 1862-1863 senesinde , Sultan Aziz tarafından yerine yenisi yaptırılmıştır.

- II.Sa'da bad Kasrı'nın yıktırılma sebepleri

II.Mahmut dönemi yapısı olan II.Sa'da bad Kasrı , 50 sene ayakta durduktan sonra , Sultan Aziz zamanında yıktırılmıştır. Bunun nedeni kesin olarak bilinmemekle birlikte , Sedad Hakkı Eldem konu ile ilgili üç tahmin yürütmüştür;

*I. Teknik bir sebep olarak , binaların eskimeğe başlamış olmasıdır.*⁹⁵- II.Mahmut yapısının da bir önceki yapı ile aynı olduğu ve teknik kalitelerinin fazla yüksek olmadığı tahmin edilebilir .

II. sebep mimaridir . Bu binaların mimari üslupları bakımından artık güncelliklerini kaybetmiş olmaları ve batı etkileri altına girmiş olan yeni mimari görüşler karşısında zamanını yitirmiş görünmeleri⁹⁶ sebebiyle yıktırılmış olabilirler.

III. ve en önemli neden ise eski binanın boyutsal bakımdan çok küçük olmasıdır. Sultan Aziz zamanında saray anlayışı gösterişli ve ihtişamlı unsurlar ve boyutlar taşımaktadır .Bunlara göre II. Mahmud sarayı çok küçük ve gerekli olan salonları kapsamamaktadır . Kısacası , eski binaya sığmama durumu söz konusudur. Binanın herhangi bir şekilde ilavelerle büyütülmesi düşünülmeyeceği için eski binalar yıkılmış , yerlerine yenileri yaptırılmıştır .

- III. Saray / Çağlıyan Kasrı planının çevresiyle birlikte değerlendirilmesi

III. Sa'dabad Sarayı'nı çevresiyle birlikte incelediğimizde , alanda diğer dönem yapılarında görmediğimiz birtakım *peyzaj öğelerine* rastlamaktayız .

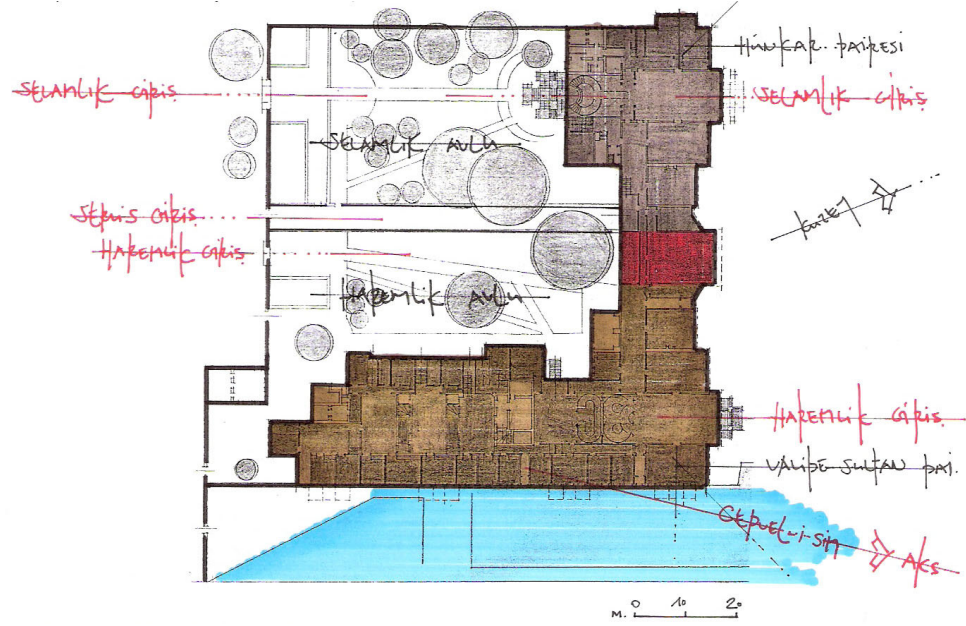
Sultan Aziz dönemi yapıları olan bu öğeler; Cedvel-i Sim boyunca uzanan geniş düzlük alanda *sunî göl ve adacıklardır* .

⁹⁵ 50 sene o devirde alelacele yapılan binalar için az bir süre değildir.

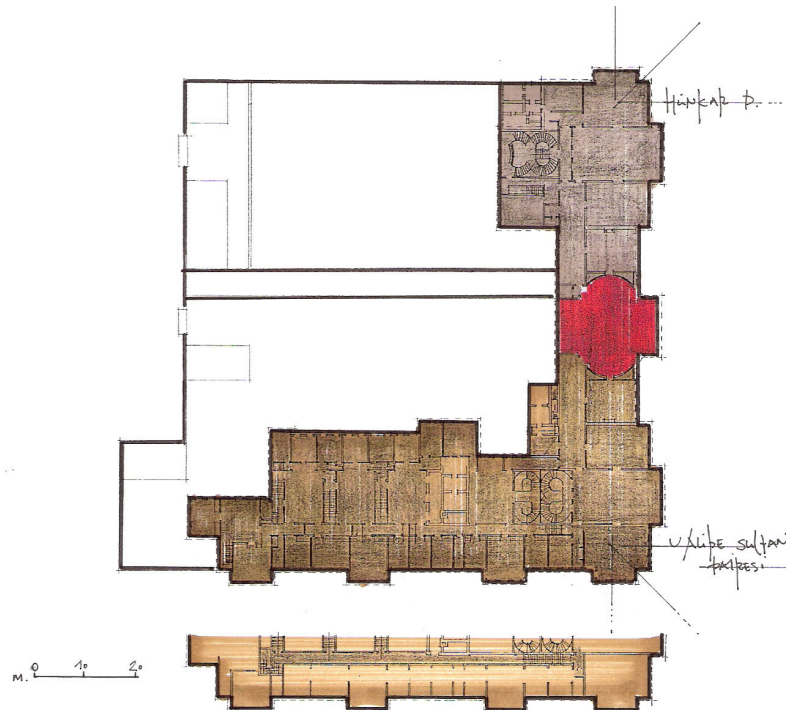
⁹⁶ Bu devirde mimar Balyanlar , artık Avrupa'da meslek tahsili yapmağa başlamışlardır . Tamamıyla , yeni mimari anlayışlara sahiptirler .

Şekil 2.13.3 Yapının doluluk -boşluk oranı

Şekil 2.13.3.1 III.Sa'da bad Sarayı giriş kat planı

Şekil 2.13.3.2 III.Sa'da bad Sarayı üst kat planı

Şekil 2.13.4

III.Saray harem kısmı-*havuz cephesi*- görünüşü

Şek. 2.13.1, Şek. 2.13.2, Şek. 2.13.3,;sırasıyla, Eldem,S.H., Sa'da bad ,syf.94-95,98-99,100-101'den yararlanılarak çizilmiştir. Şek. 2.13.4, Şek. 2.13.5; Kağıthane Belediyesi,Hüseyin Irmak Arşivi'nden alınmıştır

Şekil 2.13.5

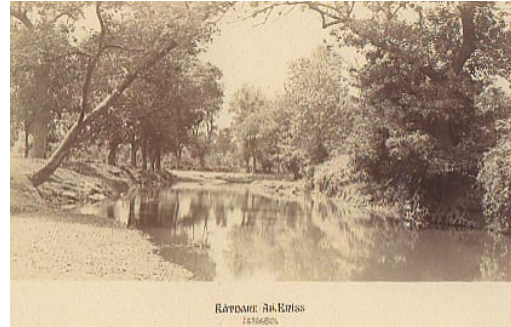
III.Saray selamlık kısmı-*gölet cephesi*- görünüşü

Ayrıca , bu dönemde oluşturulan *su düzeneği* sayesinde suyun farklı amaçlar için kullanılması söz konusudur . *Seyir imkanı veren bazı mimari öğelerde de dönemin zevk anlayışını yansıtan şekilsel farklılıklar* söz konusudur.⁹⁷

Şekil 2.14 III.Sarayın yapıldığı dönemde eski mesire alanında bir takım peyzaj unsurlarının varlığı

Şekil 2.14.1 Kuğulu göl olarakta bilinen göletin fotoğrafı

Şekil 2.14.2 Göletin içerisinde yer alan suni adacığın fotoğrafı

Şekil 2.14.1; Kağıthane Belediyesi ,Hüseyin Irmak Arşivi ,Şekil 2.14.2 IRCICA, Ali Enis Arşivi'nden alınmıştır.

⁹⁷ Örneğin bu dönem yapılarından olan kanal üzerindeki seyir kameryelerinin öncelerine göre daha ihtişamlı ve gösterişli olduğu dikkat çekmektedir .

**2.1.3.2. Osmanlı yaşayış biçiminin mimariye yansımaları
kapsamında Sa'da bad Saray planlarının sosyolojik boyutu**

Farklı dönemlerde yapılmış olmalarına rağmen Sa'da bad Saray planları , Osmanlı'nın hayatı kabulleniş biçimlerinin net bir şekilde izlendiği dönemin yansıtıcıları durumundadırlar .

Sa'da bad Saray planları için , islami düşüncenin öngördüğü şekilde; içe dönük , kadın- erkek ilişkisi ve mahremiyetine dayanmaktadır denebilir .

Ancak böyle bir iddianın gerçekliği , plan okumalarıyla detaylı olarak incelendiği takdirde geçerlilik kazanacaktır. Bu amaç kapsamında plan karşılaştırmaları yapılacaktır.

- Tarihsiz plan ve Gudenus planı karşılaştırması
(Şekil 2.15)

I.Sa'da bad Sarayı'na ait bilgilere ulaşabilmemiz adına her iki plandaki benzerlikler önem taşımaktadır.⁹⁸

Genel olarak her iki planda görülen yapılar topluluğu benzerlik göstermektedir.

Saray yapısı harem ve hüinkar olmak üzere iki ana bölümden oluşmaktadır . Bu iki yapının ortasına denk gelen aks üzerinde iskele tarafında camii ve koğuşlar yer almaktadır .

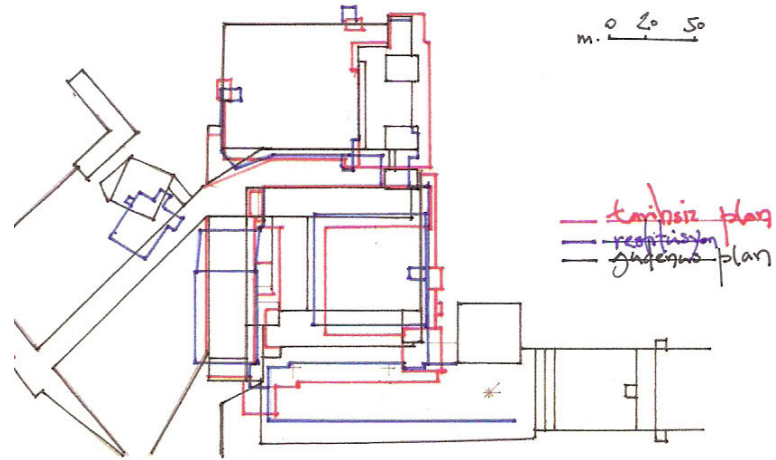
Harem bölümü içe dönük bir yaşamı simgeler vaziyette üç tarafı binalarla sarılmış , orta avlu etrafında üç kanatlıdır.

Selamlık dairesi ise tek kanatlı ve iki katlıdır. Pencereilerin taksim şekli , avluya bakan galeri cephesinin başladığı yer , hamamın yeri ve ekseni , cumbalar , her iki belgede de aynı yerdedir.

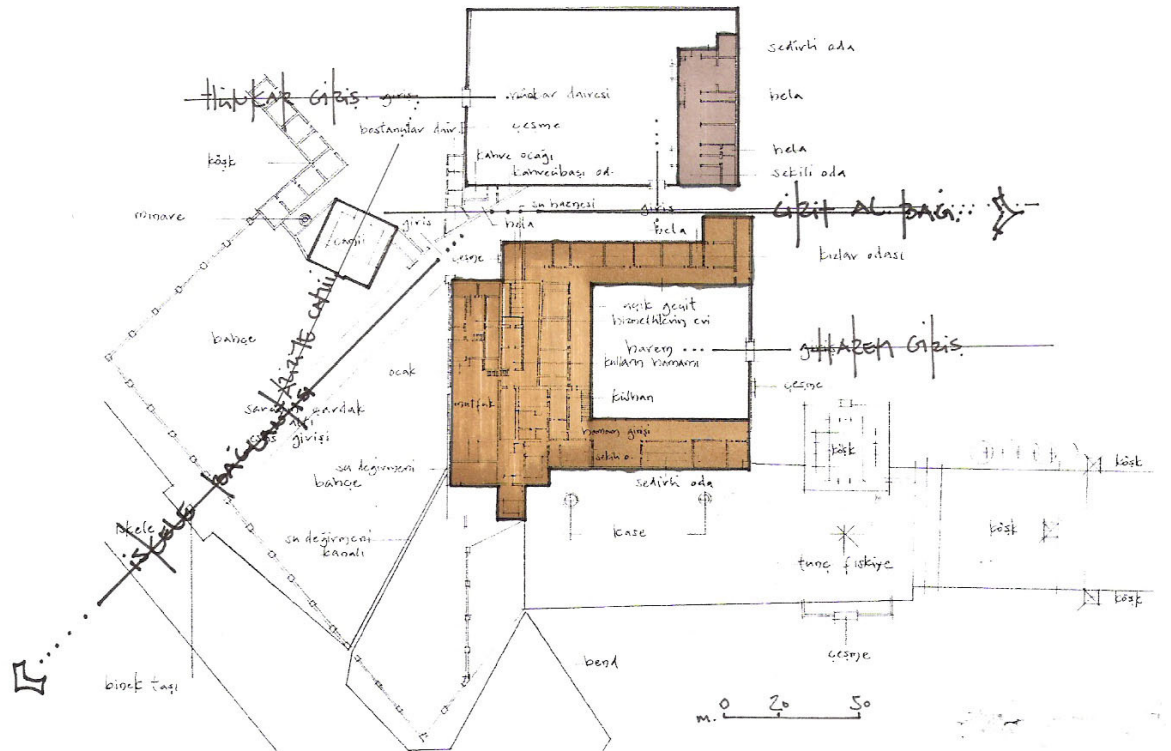
---

⁹⁸ I.Sa'da bad Sarayı'na ait herhangi bir plan mevcut değildir. Bu yapıyla ilgili eldeki tek kaynak Eldem , S.H'in Sa'da bad adlı eserinde geniş yer verdiği Gudenus ve Tarihsiz plandır. Bu nedenle konu kapsamında , her iki planın karşılaştırmalı değerlendirmesine yer verilmiştir.

İki planda farklı olan tek nokta , valide odasının şeklindedir. Gudenus bu odayı cumbasız ve arkasında daha yüksek bir kısım varmış gibi göstermiştir. Ancak tarihsiz planda burası cumbalıdır.

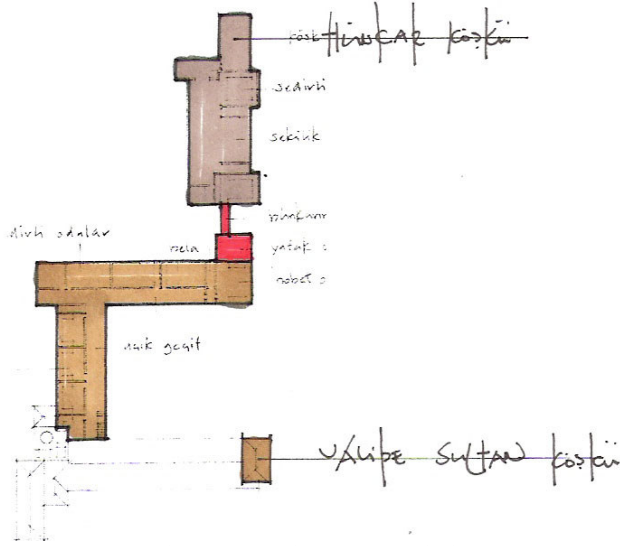

Şekil 2.15.1 1740 Tarihi, Gudenus ve tarihsiz plan karşılaştırmalı gösterimi

Şekil 2.15.2.1 Zemin kat planı

Şekil 2.15.2.2 Üst kat planı

Şekil 2.15.2 Gudenus planı harem ve selamlık kısımlarının gösterimi

Şekil 2.15 Tarihsiz plan ve Gudenus planı karşılaştırması

Şekil 2.15.1, Şekil 2.15.2, Şekil 2.15.3, Şekil 2.15.4, Şekil 2.15.5; sırasıyla, Eldem, S.H., Sa'da bad syf.31,32,33'den yararlanılarak çizilmiştir.

- Toplumsal hayatın bir parçası olarak kadın-erkek ilişkisinin, mimariye yansımaları kapsamında I. Sa'da bad Saray planı okuması

(Şekil 2.16)

Yukarıda genel karakterinin tanımlanması yapılan I. Sa'da bad Sarayı'na ilişkin plan okuması ve değerlendirmesi yine aynı kaynakta yer alan 1740 tarihli restitüsyon planından yapılacaktır.⁹⁹

I. Sa'da bad Sarayı , harem ve selamlık daireleri¹⁰⁰ olmak üzere iki ana kısımdan oluşmaktadır.

Her iki yapının birer avlusu , sınırlarını belirleyen bahçe duvarı ve farklı noktalardan avluya giriş kapıları mevcuttur.

Öncelikle selamlık bölümünü inceleyelim; yapı avlunun , cirit alanına yakın olan duvarına yanaştırılmıştır . Bu kısma , camii tarafından , dağ tarafından ve haremlik kısmından olmak üzere toplam üç giriş kapısı mevcuttur.

⁹⁹ Eldem, S. H. ,Sa'da bad, Kültür Bakanlığı Türk San'at Eserleri, İstanbul 1977, syf.36

¹⁰⁰ Tüm yapı kadın-, erkek ilişkisi üzerine planlanmıştır.

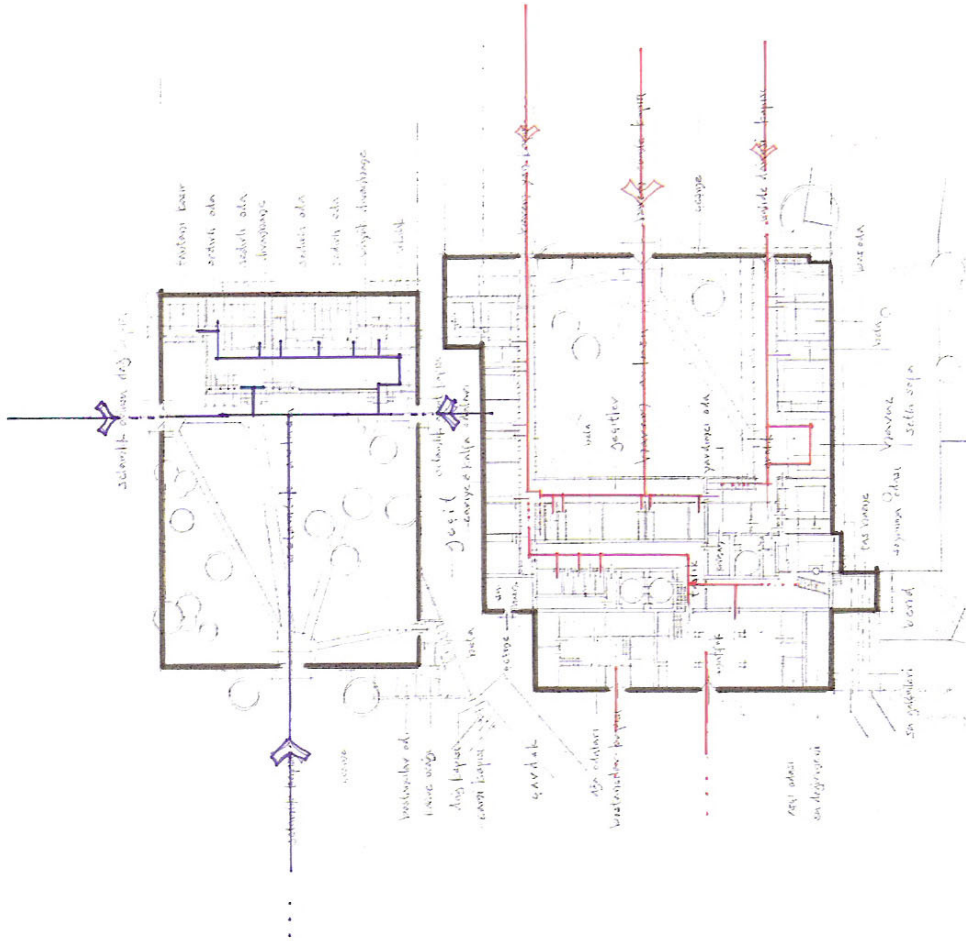
Bahçe duvarının , camii tarafındaki köşesinde ise bostancılar odası ve servis kısımları bulunmaktadır.

Selamlık dairesi sahasının büyük bir kısmında divanhane yer almaktadır . *Sedirli bu odalar adeta cirit alanı ve Cetvel-i Sim'e bakar durumda konumlanmışlardır* . Tek kol üzerine iki kat boyunca uzanan bu yapının üst katında , dağ tarafındaki köşesinde *biniş hümayunu* olarak adlandırılan *hünkar odası* yer almaktadır . Bu odanın hemen yanında iki sofaya kapısı olan *abdest odası* vardır. Sofanın harem tarafında avluya nazır bir oda ve *mabeyn odası* bulunmaktadır. Mabeyn odasından harem kısmına geçişi sağlayan koridor ve onun yanındaki oda , köprü şeklinde , boşluk üzerindedir . *Burası , selamlık dairesinden , harem kısmına geçişi sağlayan tek noktadır.*

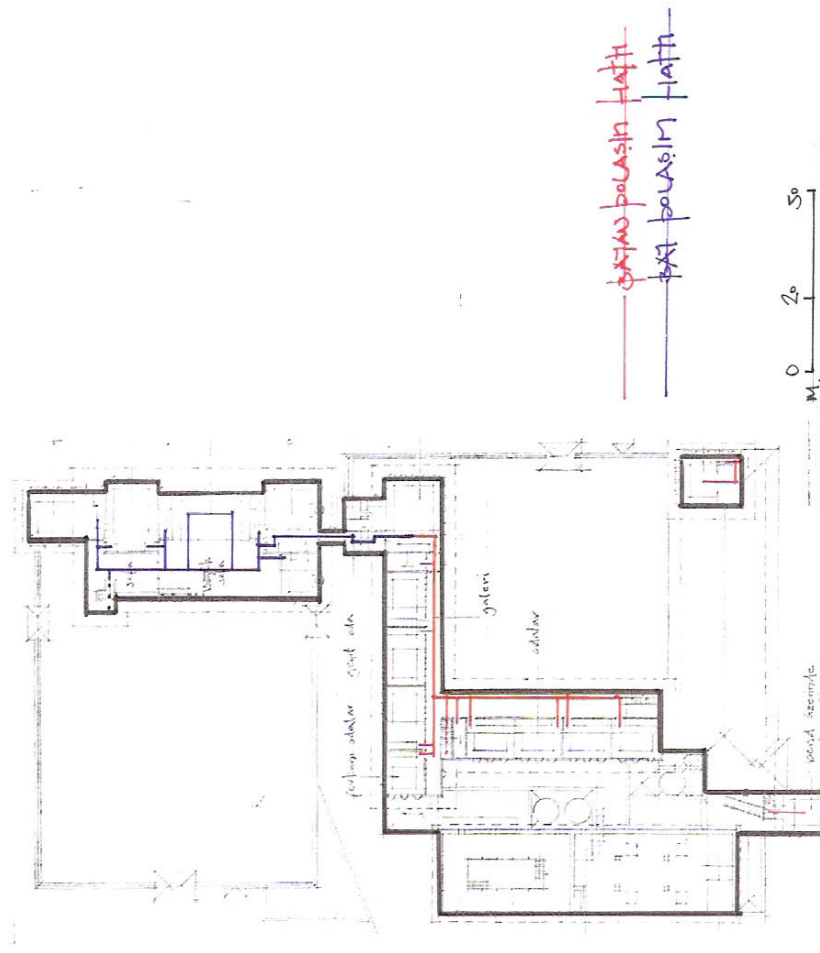
Bu odadan , haremin meydana nazır *kebir odasına* geçilir . Bu büyük oda , aynı zamanda bahçeye bakar ve haremin dairesinin üçüncü kolunun sonunu teşkil etmektedir .

Bu kol ve buna dik olan ikinci kolda sıra ile odalar vardır . Odalar uzun koridorlara açılırlar . Aralarında yer yer helalar vardır . İkinci kolun sonu merdiven şeklini almıştır . Buradan bir kat daha aşağıda olan birinci kola yani dere üzerindeki bina kısmına geçilmektedir. Sözü geçen iki kanattan biri , kadın efendilere , diğeri ise saraylılara aittir. İki kolun birleştiği köşede hamam dairesi ve camekan yer almaktadır . Bunun yanında su üzerinde *fevkani oda* bulunmaktadır ki ; merdiveni arka avluya bağlanmaktadır. Burası *harem halkının çağlayanları seyretmelerine imkan veren bir yerdir* ve direkler üzerine oturtulmuş *etrafa hakim bir konumdadır.* *Valide Sultan dairesi* ötekiler gibi uzun bir sofa üzerine sıralanmış odalardan ibarettir. Sofanın avluya bakan odası camekanlıdır . Sofanın bir tarafında dereye bakan setli bir çıkma veya eyvan vardır . Bundan sonra binanın ucunda ; odalar sıralanmaktadır . Kolun sonunda , çağlayanlara bakan yerde *abdest odası* olarak adlandırılan *baş veya valide odası* bulunmaktadır . Camii yönüne bakan tarafta ise *bostancılar ve harem ağaları koğuşları* yer almaktadır. Bunların kendi hamamları ve helaları vardır. Mutfak ve diğer servis yerlerinin bu grubun dışında kaldıkları görülmektedir .

Harem avlusuna giriş tek bir noktadan , *harem cümle kapısından* sağlanmaktadır.

Şekil 2.16.1 I.Sa'da bad Sarayı ; Zemin Kat planı

Şekil 2.16.2 I.Sa'da bad Sarayı ; Üst Kat planı

Toplumsal hayatın bir parçası olarak kadın-erkek ilişkisinin , mimariye yansıtılması kapsamında ; I.Sa'da bad Sarayı planlarının değerlendirilmesi Şekil 2.16.1, Şekil 2.16.2 ;Eldem,S.H., Sa' dabad syf.36-38'den yararlanılarak çizilmiştir. Yorum;B.Arslan

Şekil 2.16

Genel olarak , *yapı yayvan , serbest ve toprağa bağlı bir plana sahiptir . Herhangi bir simetri veya özenti olmadığı planlardan okunmaktadır . Her bina veya mimari unsur kendi havası içinde ve çevresiyle uyum içindedir . Planda bir zorlama yoktur . Odaların galeri veya sofalar üzerinde yerleştirme biçimi gayet doğaldır . Bina kollarının dar olması , her yerin azami derecede aydınlık olması ve tabiata yaklaşmasına olanak vermektedir . Bina , saraydan daha çok sayfiye evi karakteri taşımaktadır .*

- III.Saray / Çağlıyan köşkü plan okuması

(Şekil 2.17)

Sultan Abdulaziz yapısı olan Çağlıyan Köşk'ü , plan ana kararları bakımından I.Sa'da bad Kasrı'na benzemektedir.¹⁰¹ Ancak , *kullanılan oranlar ve ölçüler daha büyüktür.*Yapı, biri dere üstünde , diğeri ise park tarafında olmak üzere iki koldan oluşmaktadır . Dere üstündeki kol , bir evvelkinin iki misli daha uzundur . Diğer kolda boyutsal bir değişim yoktur . *Hünkar odası ve valide sultan odası* , önceki yapılarda olduğu gibi sarayın park tarafında ve binanın iki ucunda yer almaktadır . Bu durum simetri konusu haline getirilmiştir .Cephede , her dairenin önündeki sofa birer motif olarak belirtilmiştir . Bina cephesinde yer alan yan elemanlar ortanın da ayırt ettirilmesine yardımcı olmaktadır. Böylece orta çıkıntı oluşmuştur. Çıkmanın gerisinde oval planlı bir salon yer almaktadır . Burası sarayın en büyük salonudur . Selamlık ile harem arasındaki bu mekanın bir nevi *mabeyn ve muayede salonu* durumunda olduğu etkisini bırakmaktadır . Bununla birlikte bu salonun plan kompozisyonu içindeki yeri ve şekli zorlanmış ve gayri tabiidir . Hünkar dairesinin kendi hamamı vardır . Hamamın dağ tarafına ağaçlığa açılan pencereleri bulunmaktadır¹⁰² .

Valide sultan dairesi , harem kısmının başındadır. Burası mabeyn ve kadın efendiler odaları ile bağlantılı , hamam kısmıyla ayrıdır . Kadın efendiler dairesi ise dere boyunca uzanmakta ve konsollara oturtulmuş dört çıkıntı ile zenginleştirilmiştir.

¹⁰¹ Saray yapıları, her ne kadar farklı dönemlerin mimarisini yansıtıyor olsalar da , Osmanlı yaşayış biçimi ve ahlak yapısına göre planlandıkları için birbirlerine benzemektedirler.

¹⁰² Sedad H. E. , Sa'da bad adlı eserinde bunun öteden beri bir meziyet sayıldığına dikkat çekmektedir.a.g.k. , syf.7

*Bunların her birinden çağlayanları görmek kabildir . Dere boyunca sıralanmış odalar uzun bir koridor üzerine açılmaktadır . Bunun dışında ayrı girişli , ayrı merdiven ve helali beş sofa bulunmaktadır. Bu sofaların birincisi daha geniş merdiven ve özel hamamı ile belirtilmiştir . En sonuncu daha mütevazıdır. Arada kalan üç sofa aynı boy ve şekildedir . Bu üç dairenin birer kadın efendiye ayrıldığı kesindir . Dere üzerindeki odalar , bu daireler arasında serbestçe taksim edilebilecek durumdadır . Dairelerin kendi aralarındaki bağlantıları , bu odaların açıldığı koridor aracılığıyla sağlanmaktadır . Sedad Hakkı Eldem , *her daireden ayrı ayrı ve birbirinden görünmemek şartıyla , valide sultan , oradan da hünkar dairesine geçilebildiğini , böylece kimsenin kalbinin kırılmadığını , III.Sa'da bad'a ait bilgilere yer verdiği bölüm notları arasında yer vermiştir.*¹⁰³*

III. Saray / Çağlıyan Köşk'ünün mimarı Osmanlı Devleti'nin son baş mimarı¹⁰⁴ olan

*Serkiz Bey'dir.*¹⁰⁵

¹⁰³ Eldem , Sedad Hakkı , Sa'da bad, Kültür Bakanlığı Yayınları , syf.7

¹⁰⁴ Batur, A. , ' Balyan Ailesi ' maddesi, Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Cilt 2, syf.40

¹⁰⁵ Arslan, N., ' Sa'da bad Sarayı ' maddesi, Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Cilt 6, syf.389

Balyan Ailesi , -Amira Balyan'la başlayıp, Sarkis Balyan'la kapanan Balyan atölyesi geleneğini- dört kuşak hassa mimarı yetiştirmiş , Ermeni kökenli bir ailedir. *Balyan* soyadını taşıyan bu mimarlar , verimli ve etkin bir meslek yaşamının yaklaşık bir yüzyıl boyunca ve birbirlerini izleyerek sürdürmüşlerdir. Çok sayıda ve büyük boyutlu yapıların tasarım ve uygulamasını içeren mesleki etkinlikleri , hassa mimarı olarak yetkili kişilikleri , profesyonel yetenekleri ve yaşadıkları dönemin isteklerini karşılamadaki sezgi ve uyumları Balyan adını öne çıkaran etkenler olmuştur.

Balyanların , mimarlık tarihinde eşine az rastlanan bir süreklilik ve etkinlikle çalışmaları, 18. ve 19. yy'ların tarihi koşullarıyla ilgilidir. *Osmanlı Devleti'nin batıya açılışı , daha Lale Devri'nde batı sanatına , batı yaşam biçimine , bu yaşamı çevreleyen mimarlık anlayışına , bu anlayışın ürünlerine ve sivil yapıma yönelik bir ilgi ve özenme yaratmıştı.* Batı'ya açılmada mimarlığın , başka birçok alanı öncelendiği bile söylenebilir.Batı kökenli mimarlık anlayışının , konsept , program , şema ve teknoloji olarak kavranıp benimsenmesinde gereksinilen bilgi edinme süreci , belirli kültürel yakınlıklara bağlı olmalıydı.

Mimarlıkta , Batı'ya açılmanın ilk denemelerinden ve 18.yy birikiminden sonra değişimin ivmesinin arttığı evrede Balyan adının etkinlik kazanmaya başladığı görülmektedir. III.Selim'in padişahlığı ve Nizam-ı Cedid döneminin ilk yıllarından başlayarak 19.yy boyunca hassa mimarı olarak çalışan Balyanların toplu yapı listesi incelendiğinde adeta dönemin resmi yapım programı ile karşılaşılmaktadır. Birkaç kilise ve konut dışında , Balyan tasarımlarının tümü saray veya devlet kuruluşlarına aittir. Kuşkusuz yüz yıllık bir dönem ve bir başkent in yapısal değişmesi birkaç mimarın etkinliği ile sınırlanamaz ve açıklanamaz. Ama değişimin mimarlığa ilişkin yönü , program veya konsepti en azından miri uygulamalar yoluyla Balyanlar tarafından gerçekleştirilmiş veya etkilenmiştir.Bu bakımdan Balyanların toplu yapı listesi , Batı'ya açılma olgusunu anlamlandırmada göz ardı edilmemesi gereken bir birikimdir.

Balyanların pekçok yapısında kendini hemen ele vermeyen ama dikkatle incelendiğinde fark edilen bir yerellik ve özgünlük olduğu görülür. Yerleşme ve çevre düzeninden plan şemalarına , hatta dekorasyonuna kadar uzandığı görülen bu özgünlük , ülkede son yüzyılda sıradan bir kolonyal

2.2. Kültürel bir sentez ürün olarak Sa'da bad

Sa'da bad ve yapıları,¹⁰⁶ Osmanlı tarihinde ayrıcalıklı öneme sahiptir .

Yapıların *ilk* olma özelliği beraberinde birçok soru işaretlerini de getirmiştir .

Sürekli yapıya model olduğu düşünülen bir örnek aranmıştır . Bu konu da çoğunlukta olan iddia ise; *yapıya , yabancı saray ve bahçelerin temel teşkil ettiği düşüncesidir*.

Böyle bir iddianın çoğunlukta olmasının sebebi ise 28. Çelebi Mehmet Efendi'nin , *Cedvel-i Sim yapılmadan bir yıl önce -1721 yılında-* gerçekleştirmiş olduğu *Fransa Seyahati*'dir.

Kültürel bir sentez ürün olarak Cedvel-Sim başlığı altında , yapının sentez olma durumunun aslında özgünlüğünün belirleyicisi olduğu ifade edilmeye çalışılacaktır .

2.2.1. Sa'da bad ve yapılarına *fikren yabancı saray ve bahçelerin temel teşkil ettiği düşüncesinin varlığı*

Sa'da bad bahçesi ve yapıları , Fransa'ya elçi olarak gönderilen 28. Çelebi Mehmet Efendi'nin ülkeye dönüşünden¹⁰⁷ bir sene sonra inşa edilmiştir.¹⁰⁸ İşte bu sebepten dolayı bir çok kaynakta , Sa'da bad Mesire Alanı düzenlemesinin esin kaynağının , seyahat sırasında , Fransa'da görülen ve ziyaret edilen *Moudon , Versailles , Marly ve Trianon gibi saray ve şatolar* olduğu¹⁰⁹ yazmaktadır.

¹⁰⁶ *özellikle Cedvel-i Sim; ilk , tek ve boyutlarıyla en uzun suni kanal yapısı olarak*

¹⁰⁷ Nihayet Şevval-i Muazzam'ın dokuzuncu günü Paris şehrinden hareket ve vatana dönmek üzere yola çıkıldı.Yolumuzun üzerinde nice köy ve kasabalar temaşa ederek Set kal'asına gelüp Zilkade ayının ondördüncü günü (6 Eylül 1721 Pazar) kalyona binüp Zilhicce-i Şerif'in onaltıcı günü (8 Ekim 1721 Çarşamba), Dar-üs-Saltanat'ül Aliyye limanına (İstanbul Limanı) demir atup vüsul (ulaşmak) müyesser oldu.

Yirmisekiz Mehmet Çelebi'nin Fransa Seyahatnamesi, syf.79

¹⁰⁸ *'...22 Şa' ban 1134 (1722) tarihinde derenin mecrası temizletilmiş ve kasra ilk temel taşı koyulmuştur.'*

Erdoğan, M.,Lale Devri Baş Mi'marı Kayseri'li Mehmed Ağa, syf.6

¹⁰⁹ ....Ancak Kağıthane asıl önemini 18.y.y ın başlarında , Lale Devri'nde kazanmıştır. Yirmisekiz Çelebi Mehmed Efendi, Fransa seyahati sırasında Fransız saray mimarisi ve yaşamından etkilenmiş ve gördüklerini dönüşünde bir rapor halinde III.Ahmed'e sunmuştur. Raporla özellikle Moudon, Versailles , Marly ve Trianon gibi saray ve şatolar geniş yer tutmaktadır.Rapor ve muhtemelen beraberinde getirdiği çizim ve planlar padişahı ve sadrazam Nevşehirli Damat İbrahim Paşa'yı çok etkilemiş , kısa zamanda Kağıthane'de geniş kapsamlı bir yapım faaliyetine girişilmiştir.

Bu konuyla ilgili düşüncelerini , Gönül Aslanoğlu Evyapan , *Eski Türk Bahçeleri ve özellikle eski İstanbul Bahçeleri* adlı eserinde¹¹⁰

' 1720'lerde , 28 Çelebi Mehmet Efendi , Pasarovitz Antlaşmasını imzalamak için Paris'e gittiğinde gördüğü Versailles ve Marly-le Roi saraylarını dönüşünde Ahmed III'e öylesine övmüştü ki , padişah aynı nitelikte bir saraylar topluluğu yaratmaya heveslendi. Damadı Sadrazam Nevşehirli İbrahim Paşa'nın da etkisiyle Versailles'daki genel çizgilere uygun saray ve bahçeler yaptırarak devlet büyüklerinin de kendisini izlemelerini kararlaştırdı. 1722'de bir yıl içinde , Sadrazam Kağıthane deresi yanında bir cami , otuz mermer direk üzerinde 60 günde tamamlanan , önünde havuzuyla Sa'da bad adıyla bir padişah kasrı yaptırdı ' cümlesiyle ifade etmektedir.

Aynı konuya ilişkin , Mustafa Erdoğan , *Lale Devri Baş Mimarı Kayseri'li Mehmed Ağa* adlı eserinde¹¹¹ ise

'..... Kağıthane kasır ve köşkerinin inşasında 28 Çelebi Mehmed Efendi'nin Paris'ten getirdiği Versailles ve Fontaineblau Sarayları bahçelerinin planlarından ilham alınmış bulunuyordu' ifadesini kullanmaktadır .

Yine aynı düşünceye ilişkin bir başka ifade ise Nuran Atasoy'un , *Hasbahçe* adlı eserinin 278. sayfasında şu şekilde yer almaktadır.

'....Suyun kenarına , 28 Çelebi'nin Paris'e elçi olarak gidip gördüğü , anlattığı ve dönüşünde birlikte getirdiği planların etkisinde , ancak Osmanlı zevkine de uygun olan Avrupa tarzında , 1721-1722 yıllarında adına Sa'da bad denilen padişah sarayları ve ricale ait daha nice kasırlar , saraylar inşa edilmiş.....'

Yukarıdaki ifadelerden anlaşılabilir ki, *Sa'da bad Mesire Alanı ve yapılarının esin kaynağının Fransa seyahatinde görülen yabancı saraylar olduğu düşüncesi* bir çok araştırmacı tarafından *ortak düşüncedir* .

İstanbul Ansiklopedisi, Cilt VI, syf.388

¹¹⁰ a.g.k., syf.50-51

¹¹¹ a.g.k., syf.8

Şekil 2.18 28. *Çelebi Mehmet Efendi'nin , Fransa'dan planlarını getirdiği iddia edilen sarayları gösterir fotoğraflar*

Şekil 2.18.1 XV.Louis'in ihtişam ve gücünün temsilcisi olan Versailles Sarayı'nı gösterir fotoğrafı Şekil 2.18.1; <http://www.chateauversailles.fr>

Şekil 2.18.2 Fontaineblau kanal fotoğrafı Şekil 2.18.2; <http://www.lib.utexas.edu/.../fontaineblau> sayfasından alınmıştır.

Bu konuyla ilgili aynı fikri destekleyen en iddialı ifade ise 28 Çelebi Mehmet'in Fransa seyahatnamesi adlı eserin giriş kısmında , Taha Toros'un gezi sonrasında ülke için yararlarına değindiği bir paragrafta şu şekilde ifade edilmiştir.

'...Mehmet Efendi Sa'da bad Kasrı için bir çok planlar getirdi. Bu arada Versay'ın da bir planını getirip Sadrazam'a sundu' ¹¹²

Burada iddia edildiği gibi saray planına ait bir çizimin gerçekten getirilip getirilmediğine ilişkin bir bilgiye başka hiçbir kaynakta rastlanmamıştır. Ancak ilginç olan bir nokta vardır ki; o da *Sa'da bad Kasrı yapım fikrinin geziden önce var olup , gezi esnasında görülüp , beğenilecek bir sarayın buraya yapılması düşüncesinin varlığıdır .*

Alanın ve yapılarının , geçmişte bir benzerlerinin yapılmamış olması , yukarıda öne sürüldüğü gibi *fikrin ve planların yabancı kaynaklı olduğu* savını , daha da desteklemektedir.

¹¹² a.g.k., syf.12

Ancak , Sa'da bad Mesire Alanı gibi , sınırları , çok geniş bir kent parçasına yayılmış olan düzenlemenin , yapılma nedenini sadece gezi sonrası izlenimlerine ve hayranlığına mal etmenin , yanlış olacağı kanaatindeyim.¹¹³

Bu konuda daha doğru yorum yapabilmek için bahsi geçen *seyahati gerekli kılan nedenleri*, o dönemde *ülkenin içinde bulunduğu durumu, Fransa ile ilişkileri* ve en önemlisi seyahate ait *gezi notlarını* değerlendirmek gerekecektir.

2.2.1.1. 28.Çelebi Mehmet'in Fransa seyahatinin gerçekleştiği dönemde her iki ülkenin içinde bulunduğu durum

Seyahatin gerçekleştiği tarihlerde ülkeyi , zevk ve eğlenceye düşkünlüğüyle bilinen *III.Sultan Ahmet*¹¹⁴ yönetmekteydi .Fransa'da ise *XV. Lous* tahta çıkmıştı.¹¹⁵

Bu döneme kadar olan süreçte , Fransızlarla ilişkilerimiz pek iyi değildi.¹¹⁶

İlişkilerin böylesi kopuk olduğu bir dönemde, özellikle *Yirmisekiz Çelebi Mehmet Efendi'nin*¹¹⁷ ve beraberinde katip olarak ona refakat eden oğlu *Sait Mehmet Paşa'nın*¹¹⁸ , Fransa'ya elçi olarak gönderilmesi uygun görülmüştür .

¹¹³ Yine de bu konuda daha sağlıklı bir saptama yapabilmek için , ileriki bölümlerde bahsi geçen yabancı saraylar ile Sa' da bad Mesire Alanı yapılarının gerek mimari unsurlar gerekse fonksiyonellik açısından detaylı karşılaştırması yapılacaktır.

¹¹⁴ Osmanlı tahtında , eğlenceye düşkün , her gününü bir bayram havası içerisinde geçirmekte olan III.Sultan Ahmed vardı. Sadrazam ise yaradılış itibarıyla padişaha pek yakın olan Damat İbrahim Paşa'ydı. Padişah, harp sevmeyen, zevk ve sefayı herşeyin üstünde tutan bir tabiata malik olduğundan, Sadrazam da onun tutumuna uygun şekilde devlet işlerini yürütmekteydi.

Bu bakımdan yabancı milletlerle çıkacak anlaşmazlıkları daima barış yoluyla halletmekte ve padişahı daldığı eğlence alemlerinden tedirgin edebilecek dış olaylar çıkmasını önlemekteydi. Saray ve devlet adamları , dillere destan olan parlak *Lale Devri'ni* yaşamaktaydı.

Yirmisekiz Mehmet Çelebi'nin Fransa Seyahatnamesi, syf.5

¹¹⁵ Yirmisekiz Mehmet Çelebi'nin Fransa Seyahatnamesi, syf.5

¹¹⁶ ....Her iki tarafın elçileri eski dostluğu yaratmakta başarı gösterememişlerdi.Özellikle Türk elçisi olarak 1669'da Fransa'ya gönderilen ve kahveyi Fransa'ya tanıtan Süleyman Mustafa Ağa , XIV.Louis ile Fransız devlet adamlarının sempatisini kazanamamıştı.Bu yüzdendir ki Türk elçisine Fransa'da adeta , bir sürgün hayatı yaşatıldı. Fransızlarında Türkiye'ye gönderdiği elçiler , bazı tutumları yüzünden, Türk devlet adamlarından pek de iyi muamele görmemişlerdir.

Yirmisekiz Mehmet Çelebi'nin Fransa Seyahatnamesi, syf.5

¹¹⁷ Gençliğinde Yeniçeri ocağının 28.taburuna yazılmış olduğu için Yirmisekiz lakabıyla şöhret kazanan Mehmet Çelebi, Fransa'ya gönderilecek en uygun elçi olarak seçilmişti.Kendisi , yeniçeriler arasında yetişmiş Seksuncubaşı Süleyman Ağa'nın oğluydu. Asıl adı Mehmet Faiz olan Çelebi orduda defterdarlık payesine erişmiş son defa Pasarofça Antlaşması'nın müzakeresinde ikinci murahhas olarak Osmanlı devletini temsil etmişti. Pasarofça antlaşmasında gösterdiği liyakat , Sadrazam Damat İbrahim Paşa tarafından biliniyordu. Bu bakımdan Fransa'ya büyüel elçi payesiyile gönderilmesinde , tek seçici olan Damat İbrahim Paşa, bu vazifeyi Mehmet Çelebi'ye tevdi etti.

Yirmisekiz Mehmet Çelebi'nin Fransa Seyahatnamesi, syf.6

¹¹⁸Bu ziyaretin neticesi olarak Mehmet Sait Efendi, hayranlık duyduğu matbaanın Türkiye'de kurucusu oldu. Matbaayı İbrahim Müteferrika ile Türkiye'de tesis ettikten sonra devletteki hizmetini

Doğaldır ki; iki devletinde içinde bulunduğu konum itibarıyla, böyle bir seyahata ilişkin farklı yorumlar yapılabilir. Ancak , *Yirmisekiz Mehmet Çelebi'nin Fransa Seyahatnamesi* adlı eserde¹¹⁹ seyahatle ilgili bilgilere geniş yer verilmiştir.

Eserde;

Çocuk yaşta tahta çıkan XV.Louis'e , Osmanlı İmparatorluğu tarafından tebrikname ve hediyeler gönderilmesi , aynı zamanda Fransa'nın büyük düşmanı olan İspanya aleyhine müşterek bir tutum sağlanması ve Avrupa milletleri arasında denge sağlamaya yarayacak temasların yapılması, batıda fen ve sanat sahasında mevcut yeniliklerin tespitiyle, mümkün olanın Türkiye'ye getirilmesi gibi amaçlarla

Fransa'ya bir elçi gönderilmesinin uygun görüldüğü¹²⁰ bilgisi verilmektedir.

Aynı kaynakta seyahatin asıl amacının; bir *dostluğu tazelemek , yeni kralı tebrik etmek , ilerisi için de iki milletin o zamanki düşmanlarına karşı ve bilhassa İspanya'ya karşı anlaşma yapma gayesi* olduğu¹²¹ ifade edilmektedir.

Her ne sebeple gidilmiş olunursa olsun böyle bir seyahatin , *ülkeye yeni fikirlerin getirilmesine*¹²² *olanak sağlaması* bakımından *yararlı* olduğu gözle görülür bir gerçektir¹²³. Bu da , bahsi geçen seyahatin önemini daha da irdelememiz gerektiğini göstermektedir.

Bu nedenle , öncelikli olarak seyahat izlenimlerine yer verilecektir.

---

devam ettirdi. Deftereminliği, Sadaret Katipliği ve Müşavirliği vazifelerini yaparken, Fransızcasında ilerletti. Rumeli beylerbeyi payesini alarak evvela İsveç sefirliğine tayin edildi. İlk gidişinden 21 yıl sonra

-1742'de- Fransa elçiliğine tayin olundu.

Yirmisekiz Mehmet Çelebi'nin Fransa Seyahatnamesi, syf.14

¹¹⁹ Bu seyahate ait bilgileri edinebildiğim tek yazılı kaynaktır.

¹²⁰ a.g.k, syf.5-6

¹²¹ a.g.k, syf.10

¹²² ....*Türk elçisi Mehmet Çelebi , eli boş döndü ama kafası dolu olarak Türkiye'ye yeni fikirler getirdi. Oğlunun teşebbüsü ile Türkiye'ye ilk defa getirilen matbaa bunların başında yer aldı. Bazı yeni sanat eserleri Türkiye'ye o zaman girdi. Gözlük camları, dürbünler, saatler, büyük aynalar Mehmet Efendi'nin dönüşü ile Türkiye'de ilgi ile aranan yeni eserlerden oldu.*

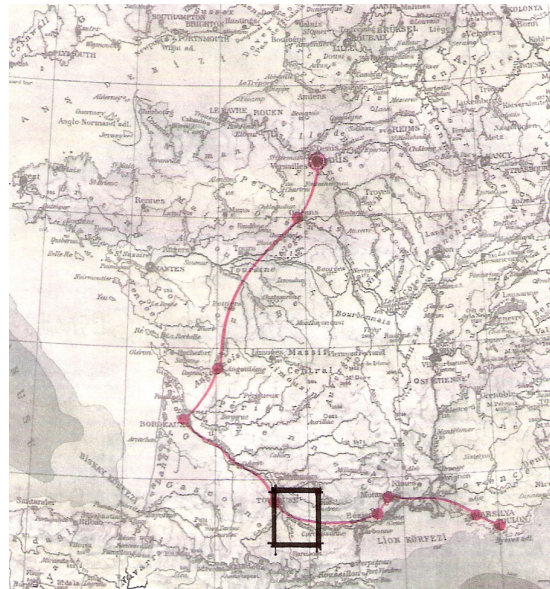
a.g.k, syf.12

¹²³ *Gerçi 28.Mehmet Çelebi'den öncede Fransa'ya birçok elçi gönderilmiştir. Ancak hiçbiri bu seyahatin dönüşü kadar ülkede değişikliklere sahne olmadığı için Fransa ve yerli kamuoyunda yankılar ve eleştiriler uyandırmamıştır.*

Yirmisekiz Mehmet Çelebi'nin Fransa Seyahatnamesi, syf.5

2.2.1.2. Sa'da bad ve yapılarına , fikren temel teşkil ettiği düşünülen yabancı saraylara ait gözlemlerin edinildiği 28.Çelebi Mehmet Efendi'nin Fransa Seyahati izlenimleri

28.Çelebi Mehmet'in , XV. Louis devrinde , Marsilya'dan Paris'e kadar , büyük bir kısmını *nehirlerin üzerinde* yaptığı bu seyahatte gördüklerini en ince ayrıntısına kadar anlatmış olması¹²⁴ , gerçekten *gidiş amacının , orayı gözlemek ve yeni olanı keşfetmek* olduğu ihtimalini daha da kuvvetlendirmektedir.

Şekil 2.19 Fransa haritasında, 28.Çelebi Mehmet Efendi'nin ,Paris'e giderken takip ettiği yolun gösterilmesi.

Şekil 2.19;Yirmisekiz Mehmet Çelebi'nin Fransa Seyahatnamesi,1970, syf.29'dan yararlanılmıştır

Seyahatin büyük bir kısmının nehir üzerinde gerçekleşmiş olması ve özellikle işaretli kısımda *midi kanalını* kullanmaları , Çelebi'nin su yapılarını daha yakından izleme olanağı vermiştir

Seyahat esnasında , Çelebi Mehmet' in gezip , gördüğü ve bizzat konumu gereği içinde bulunduğu olayları , mekan tasvirlerini v.s özelleşmiş başlıklar altında incelemek sanırım yerinde olacaktır .

¹²⁴ Yirmisekiz Mehmet Çelebi'nin Fransa Seyahatnamesi, syf.15

- Sosyal hayata ilişkin gözlemler

Fransa'ya , elçi payesi olarak gönderilen , 28.Çelebi Mehmet'i *karşılama için düzenlenen merasime* ait en ince detaylar¹²⁵ , Çelebi'nin dikkatini çekmiş , notları arasında bu kısma özellikle yer vermiştir .

Ülkeye gelen yabancı bir elçi için düzenlenen , törensel seremoni , devletin ihtişamı ve gücünün temsili açısından ayrıca önem taşımaktadır . Bu seremoninin etkileyici olması esastır. Karşılama da yaşananlar her ne kadar , törensel bir niteliğe sahip olsa da , akıllarda kalacak olan *sahnenin canlılığıdır* . Devlet adına düzenlenen böyle bir törende , ihtişam unsurlarına yer verilmiş olması gayet doğaldır . Bu süreçte hafızalara kazınan *sahnenin* de etkileyici olması gerekmektedir.

Çelebi Mehmet'te , gördükleri karşısında etkilenmiş ve bu detaylara notları arasında yer vermiştir. Merasime çok sayıda insanın gelmiş olması ve bunların arasında *bayanların çoğunlukta olması sosyal hayata ilişkin bir gözlem* olarak Çelebi'nin dikkatini çekmiştir .

Merasim esnasında abartılmış unsurlar¹²⁶ , *devletin ihtişamı , gücü ve temsiliyeti* adına çok şey ifade etmektedir .

Çelebi karşılama sırasında , özellikle *kadınların toplum içerisindeki yerine*¹²⁷ ve *halkın , krala ve yabancı elçinin günlük hayatına olan merak ve ilgisine*¹²⁸ , dikkat çekmiştir.

¹²⁵ ‘ ....İki yanımızda asker tayfası harp aletleriyle selama durup zaman zaman mehterhaneler çalınup kendilerine mahsus sazlar ile birkaç bin adam sağımızda ve solumuzda yürüyerek bahçeye geldik.Yine azimtop şenlikleri ettiler.Saraya girdikte merdiven başında İntantan başından şapkasını çıkarup yine yaklaşmaksızın aşinalıklar etti....’

Yirmisekiz Mehmet Çelebi'nin Fransa Seyahatnamesi, syf.22

¹²⁶ ‘...Kal'ada ne kadar toplar var ise atlıp azim şenlikler ettiler . Cümle askeri ve cümle kapudanları mehterhane ile ineceğimiz saraya dek dizilüp durdular...’

Yirmisekiz Mehmet Çelebi'nin Fransa Seyahatnamesi, syf.25

¹²⁷ ‘ Fransa memleketinde özellikle kadınların itibarı erkeklerden üstün olmağla istedikleri ne ise işlerler ve murad ettikleri yere giderler.En ala beyzade,en düşküniüne haddinden ziyade riayet ve hürmet ederler; ol vilayetlerde hükümleri caridir.’

Yirmisekiz Mehmet Çelebi'nin Fransa Seyahatnamesi, syf.25

¹²⁸ ‘ Yine kadın ve erkek, kimi ziyaret, kimi seyretmek maksadıyla kalabalık halinde gelüp, hususa yemek yediğimizi görmeği pek isterler idi....’

Ayrıca , *şehrin bittiği bir noktada*¹²⁹ *kral ile beraber av partisi*¹³⁰ ve hayvanat bahçesi izlenimlerine¹³¹ dair gözlemler , Çelebi'nin seyahat notları arasındadır .

- Kültürel hayata ilişkin gözlemler

28. Çelebi Mehmet Efendi'nin , seyahat notların arasında , kültürel hayata ilişkin gözlemlerinde en ilgi çekici kısmı , *operaya* ait bölüm oluşturur .

Kralın dahi böyle bir etkinliğe katılıyor olmasını¹³² , Çelebi hayretle ifade etmiş¹³³ , *rutbesine göre herkesin oturacağı yerin belli olmasına*¹³⁴ Çelebi dikkat çekmiştir . Seyahatnamede, gelen misafirlere ve opera binasına ait geniş tasvirlerle yer verilmiştir.¹³⁵

- Mimari alandaki gözlemler

Ayla Arel, 18. y.y. *İstanbul Mimarisinde Batılulaşma Süreci* , adlı eserinde *Osmanlı mimarisinin Avrupa etkilerine açılmasını* , 28 Mehmet Çelebi'nin 1720-1721 yıllarında *Fransa'yı ziyaretiyle başlayan bir girişimin dolaylı ürünü* olarak nitelendirmektedir¹³⁶ .

Gerçekten de , yolculuğu sırasında *fransız kültürünün somut verileriyle* karşı karşıya gelen Osmanlı elçisi , döndükten sonra kaleme aldığı takrirnamede Fransa krallık çevrelerinin *yaşayış biçimine* , *imar işlerine* büyük yer vermiş , *görüüp*

'...Faraza kralın yemek yediğini seyretmek isteyen, varup seyretmesine izin alır, adetleri böyle imiş.Daha garip olanı bu ki, kral yatağında nasıl yatar ve nasıl kalkar ve nasıl giyinir, seyrü temaşa ederler imiş.Bu yüzden bize dahi bu türlü tekliflerde bulunarak ağırlık verirlerdi .'

Yirmisekiz Mehmet Çelebi'nin Fransa Seyahatnamesi, syf.34-35-36

¹²⁹ a.g.k.,syf.42

¹³⁰ '...Kralın avcıları şahin , doğan , sungur , seyfi ve balaban gibi kuşları boğazlarına ipler takıp getirmişler idi . Kah tavuşuna koyuverip kah balıkçına salup aldırırlardı.....'

a.g.k.,syf.42-77

¹³¹ a.g.k.,syf.78

¹³² Sanırım burada Çelebi'nin dikkatini çeken Kralın , halkın içine kadar girmiş olması ve onlarla aynı mekanı paylaşmasıdır .

¹³³ ' Paris şehrine mahsus bir oyun var imiş . Opera derler imiş . Acaip sanatlar gösterirmiş . Ol şehre mahsus imiş . Şehrin kibarları varırlar , Vasi dahi ekseriya varır , Kral bile ara sıra gelir imiş....'

a.g.k.,syf.51

¹³⁴ a.g.k.,syf.51

¹³⁵ a.g.k. ,syf.52-53

¹³⁶ a.g.k. , syf.21

beğendiği sarayları , bahçeleri , eğlence ve törenleri övgülü ve ayrıntılı bir biçimde anlatmıştır¹³⁷.

Seyahatnamenin büyük bir kısmında *saray , bahçe ve kanal tasvirleri* yer almaktadır. Bunların dışında Çelebi , *rasathane*¹³⁸ , *askeri hastane*¹³⁹ , *eczane*¹⁴⁰ , *kilim* ve *ayna atölyeleri*¹⁴¹ izlenimlerine de yer vermiştir .

- Saray ve bahçe izlenimleri

Ayla Arel, 1724 yılında , *Mercure de France* dergisinde yayınlanan mektup tarzındaki yazısında ; *elçinin Paris dolaylarındaki saraylar hakkında verdiği bilgilerin , sadrazamda , Pasarofça Anlaşması sonrasında huzurlu havasından yararlanarak , benzer şeyleri ortaya koymak isteğini uyandırdığına* dikkat çekmektedir . Bu hususun , Venedik balyosu Giovanni Emmo'nun raporlarında ve 1731' de İstanbul'a gelen rahip Jehannot'un yazılarında doğruladığını Arel yazmaktadır .

Hatta 28 Mehmet Çelebi ile birlikte Paris'e giden Fransız elçilik çevirmeni Lenoir'in , *İstanbul'a birçok bahçe plan ve resmi gönderdiğinin rivayet edildiğine* de değinmektedir¹⁴².

Ancak Sa'da bad Sarayı'na örnek alınan sarayın hangisi olduğu konusundaki varsayımlar değişiktir . Bu konuda Arel A.

'...Örneğin , Versailles sarayına özenildiğini öne süren Jehannot'ya karşılık Castellan , Pertusier ve von Hammer Marly şatosu üzerine durmuşlardır. Elçi Villeneuve , 15.4.1733 tarihli bir mektubunda , sadrazamın Kağthane'de Versailles'ın taklit edildiğini söylediğini anlatır . Mignot ile Dallaway , Versailles planlarının yanısıra Fontainebleau planlarının da

¹³⁷ İlk kez Raşit Efendi tarihinde yayınlanan ve İbrahim Paşa'nın buyruktusu üzerine Fransa'nın '*vesa'ii umran ve ma'rifine daha layıkıyla kesbi itila ederek kabili tatbik olanların tasviri*' amacını taşıyan takrirnamenin sadeleştirilmiş baskısı , Taha Toros'un bir tanıtma yazısıyla birlikte , Şevket Rado tarafından hazırlanmıştır.

Yirmisekiz Mehmet Çelebi'nin Fransa Seyahatnamesi, Sefaretnamei Mehmet Çelebi, Hayat Tarih Mecmuası Yayınları, İstanbul, 1970

¹³⁸ a.g.k.,syf.75

¹³⁹ a.g.k.,syf.44

¹⁴⁰ a.g.k.,syf.45

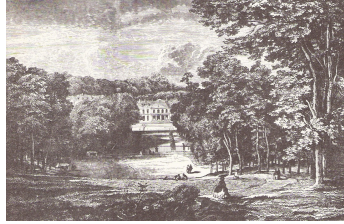
¹⁴¹ a.g.k.,syf.70-72

¹⁴² Arel, A.,18. y.y. İstanbul Mimarisinde Batılılaşma Süreci, İstanbul, 1975, syf.21

getirildiğini bildirirken Reimers , Kağıthane kanalının Languedoc kanalına benzetilmek istendiğini yazar....’ şeklinde ifade etmektedir¹⁴³ .

Arel’in ifadesinden anlaşılan odur ki; bu belirsizlik aslında *belli bir modele uyulmadığını , fakat XIV. Louis çağı saray düzenlemelerinin bazı ortak özelliklerine ilgi duyulduğunu göstermektedir.*¹⁴⁴

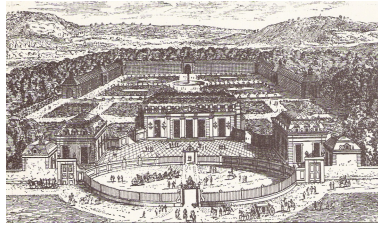
Çelebi seyahati boyunca , sırasıyla önce *Saint-Cloud , Meudon , Versailles , Trianon* ve son olarakta *Marly Saray havuz ve bahçelerini*¹⁴⁵ gezmiştir.

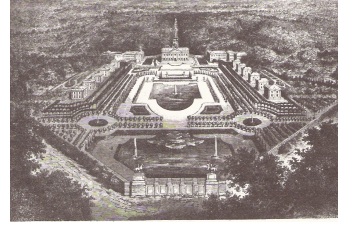
Şekil 2.20.1 Saint Cloud Saray ve bahçesi

Şekil 2.20.2 Meudon Sarayı

Şekil 2.20.3 Trianon Sarayı

Şekil 2.20.4 Marly Sarayı ve bahçesi

Şekil 2.20 28. Çelebi Mehmet Efendi'nin , Fransa seyahati sırasında gezdiği Saray ve bahçeleri Alan içerisindeki, saray yapılarının *ihtişamı* ve tüm *alana olan oranı* dikkat çekicidir.

Şek.2.20.1,Şek.2.20.2,Şek.2.20.3,Şek.2.20.4; Yirmisekiz Mehmet Çelebi'nin Fransa Seyahatnamesi,1970, syf.56-58-62-64'den alınmıştır.

Çelebi , seyahatnamesinde , bu saraylara ilişkin detaylı tasvirlerle yer vermiştir.¹⁴⁶

¹⁴³ Arel, A.,18. y.y. İstanbul Mimarisinde Batılılaşma Süreci, , İstanbul, 1975,syf.21

¹⁴⁴ Kağıthane'nin imarına yön veren bu özelliklerin tekrar saptanabilmesi , Osmanlı mimarisinin Avrupa etkilerine açılma koşullarını belirlemede etkili olabilir. Bu amaçla ve ayrıca Osmanlı imgelerinin ilk karşılaşmada duyarlık gösterdiği noktaları yakalayabilmek için 28 Mehmet Çelebi takrirnamesindeki tasvirlerle Kağıthane'deki imar işleri arasındaki benzerlikleri karşılaştırmak gerekecektir.

(2.2.1.3)

¹⁴⁵ a.g.k.,syf.55-57-62-63

Saray yapılarının *güdümlü zenginliği ve görkemi* , *döşenişlerindeki göz kamaştırıcılık* 28 Çelebi'yi çok etkilemiştir.

Şekil 2.21.2 Sarayın dekorasyonunda insan ölçeğini aşan elemanların kullanımı

Şekil 2.21.1 Versailles sarayının ,insan ölçeğini aşan etkileyici boyutları

Şekil 2.21 *Zenginliğin ve gücün simgesi* haline gelmiş Versailles Sarayının dekorasyonunda insan ölçeğini aşan elemanlar kullanılması mekanı daha zengin ve aydınlık gösterme , dışarıdaki manzaranın içeriye alınması çabasıyla , sarayın koridor duvarları büyük ölçülü aynalarla kaplanmıştır.

Şekil 2.21.1, Şekil 2.21.2 ;<http://www.chateauversailles> sayfasından alınmıştır.

Daha kuramsal bir ifade ile açıklamak gerekirse ,Osmanlı elçisinin belleğinde yabancı saraylarla ilgili yer eden özellikler şunlardır . *Doğanın, somut ve pratik yararlarından uzaklaştırılarak mimarinin hizmetine sokulması , estetik gereksinimleri karşılamaktan başka amaç , bir yan mimarinin varoluşu ve son olarak ta sarayın törensel yaşamına dekor olacak bir protokol mimarisine yer verilmiş olmasıdır.*

Gezilen sarayların *ihtişamı ve büyüklüğü* açıkça görülmektedir¹⁴⁷. Ancak ölçek bakımından kıyaslandığında , bu tarz bir sarayın Sa'da bad Mesire Alanı'nın yapıldığı dönemde yer almasına *imkan ve ihtimal yoktur.*

Burada özellikle konumuzla ilgisi olması bakımından *bahçe , havuz ve kanal* tasvirlerini irdelemek sanırım yerinde olacaktır.

¹⁴⁶ Yirmisekiz Mehmet Çelebi'nin Fransa Seyahatnamesi,1970, syf.58-59'de , *Saint-Cloud, Meudon, Versailles saraylarına ait detaylı tasvirler* , syf.62-63;*Trianon saray tasvirleri*, syf.63-64 *Marly saray tasvirlerine yer verilmiştir.*

¹⁴⁷ Görülenler karşısında ifadelerini anlatırken , 28 Çelebi Mehmet'in çıkmaza girmesinde ayrıca dikkat çekicidir.Çelebi mimari bir tasvir yaparken çoğunlukla *'bir sanat etmişler ki, seyretmeğe ve nakletmeğe değer'* , *'öyle usta işi odalar var ki tabir olunmaz'* gibi deyimleri kullanması , duyularına sunulan tasarım ve görüntülerin kendi kavramlaştırma olanaklarını aştığını gösterir.

- Su yapıları (kanal , havuz) izlenimleri

Seyahatnamede türlü ebatlarda *havuz*¹⁴⁸ , *su oyunları*¹⁴⁹ , *fiskiye* , *yapay nehir tasvirlerine* ve *bahçelere*¹⁵⁰ yer verilmiştir.

28. Çelebi Mehmet Efendi'nin , büyük bir kısmını nehirler üzerinde yaptığı bu seyahatte , gördüğü su yapıları; *kanal* , *köprü* v.s dikkatini çekmiştir. Özellikle Cedvel-i Sim'e esin kaynağı olduğunu düşündüğüm *kanal üzerinde seyahate* ait detaylı gözlemi yine notları arasındadır.¹⁵¹

Suyla ilişkili olması bakımından bir doğa olayı olan *Med-Cezir*'in Bordeaux Şehri'nde , Çelebi tarafından bizzat gözlemlenmiş olması¹⁵² da önemlidir. Ayrıca , *kot farklarıyla oluşturulmuş bir su düzeniği tasvirine* ,Çelebi notları arasında geniş yer vermiştir .¹⁵³

Bu tasvirlerden anlaşıldığı kadarıyla , Fransız saray ve bahçe mimarisinde; su unsuru önemli bir rol üstlenmiştir. Hatta türlü teknik buluşlarla donatılmış özerk bir *su mimarisi* mevcuttur diyebiliriz .

¹⁴⁸ '...daha nice havuzlar ve şadırvanlar var ki,her birinde bir başka sanat göstermişler,ki biri bir gayri bahçede görülmemiştir.Ve bu kadar havuzların ayaklarından bir nehir meydana geliş ve bu nehri haç şekline sokmuşlar....'

a.g.k.,syf.62

¹⁴⁹ '...bir şadırvan ile bir havuz yapmışlar ve her bir şadırvanı da bir başka hayvan şeklinde tunçtan resmetmişler; sular anlardan fışkırır.'

a.g.k.,syf.58

¹⁵⁰ 'Bahçenin büyüklüğü dört saat mesafede imiş.Bizler hintov ile bir buçuk saatte gezdik.'

a.g.k.,syf.57

¹⁵¹ Yirmisekiz Mehmet Çelebi'nin Fransa Seyahatnamesi, syf.27-28

¹⁵² 'Bu arada kulağımıza çalınan cezir ve med ahvalini dahi seyretmek müyesser oldu. Bahr-i Muhit'ten yirmi dört saatte iki defa cezir ve med zuhur ediyor. Beş saat cezir edüp yedi saat med ediyor . Med ettikde Bordo'dan dört, beş saat yukarıya dek varup nehrin akıntısı geri dönüp, cezir ettikde gayet sürat ve ziyade şiddetle nehir denize doğru akıyor.Bir zira'dan ziyade nehir suyunun çoğalıp ve azaldığını gözümüzle aynen gördük Sahile yakın bulunan gemiler cezir vaktinde yine suya çıkar ve gidüp gelen gemiler cezir ve med vakitlerini gözedüp akıntı ile hareker ediyor....'

Yirmisekiz Mehmet Çelebi'nin Fransa Seyahatnamesi, syf.30

¹⁵³ a.g.k. , syf .65

Su bir medeniyettir. Suyu hükmetmek ve onu türlü amaçlarla kullanmak , bir nevi gelişmişlik göstergesidir . Bu nedenle seyahat sırasında su ile ilgili yapılan gözlemler aynı zamanda gelişmişlik seviyesinin bir göstergesi olarak algılanabilir.

2.2.1.3. Sa'da bad ve yapılarına fikren esin kaynağı olduğu düşünülen yabancı bahçelerle karakteristik özelliklerinin karşılaştırılması

Her ne kadar , Sa'da bad Mesire Alanı'nın düzenlenmesinde yabancı saray bahçelerin esin kaynağı olduğu düşüncesi mevcut olsa da , Çelebi Mehmet'i etkileyen ve tümüyle XIV.Louis'in büyüklük kompleksini ve aristokrasinin yaşam felsefesini sergileyen , Paris şehrinin nazım planında rol oynaması düşünülen Versailles Saray ve bahçelerinin Kağıthane'de uygulanması olanağı yoktur .

Şekil 2.22.1 Versailles sarayının kentsel ölçekteki boyutları

Şekil 2.22.2 Sa'da bad düzenlemelerinin yapılacağı alanın boyutları

Şekil 2.22 Versailles saray kompleksinin , Sa'da bad Mesire Alanı'yla karşılaştırması

Şekil 2.22.1; [http:// www.arch.ou.edu/arch/2423/ Chapter%2021/Versailles...](http://www.arch.ou.edu/arch/2423/Chapter%2021/Versailles...) sayfasından alınmıştır.Şekil 2.22.2; Kağıthane'de Geçmiş ile Bugün, Temmuz 2002,syf.58'den alınmıştır.

Vadinin fiziksel yapısı kadar , Osmanlı hükümdarlarının ve toplumunun doğa ile bütünleşme , bahçelerde eğlenme ve dinlenme geleneklerindeki ayrıcalıklar Fransız Saray prototiplerinin , Kağıthane Vadisi'nde uygulanmasına imkan vermemektedir .

Bu konudaki yorumları netliğe kavuşturmak için sanırım karşılaştırmalı değerlendirme yapmak daha doğru olacaktır .

Öncelikle , yapıldığı dönemdeki Sa'da bad Sarayı ve Mesire Alanı'nı , Versailles Sarayı ile plan düzleminde , daha sonra ise peyzaj öğelerinin kullanımları açısından ayrı başlıklar altında karşılaştırmak gerekecektir .

2.2.1.3.1. Plan düzleminin oluşumu açısından

Sa'da bad Mesire Alanı düzenlemesinin dış kaynaklı olduğu düşüncesinin varlığına 2.2.1'de değinilmişti . Bu düşüncenin ne kadar gerçekçi olduğu ancak her iki saray ve bahçesinin , kendi kültürel değerleriyle birlikte karşılaştırıldığı zaman ortaya çıkacaktır.

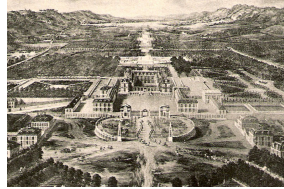
Aslında burada karşılaştırılacak olan , Fransız ve Osmanlı'nın doğaya bakış ve onu yorumlayış biçimleridir.

Öncelikle plan düzleminde ,fransız gücü ve ihtişamının adeta sembolü haline gelmiş olan Versailles saray ve bahçesi ile Osmanlı'da lale devri ile özleşmiş olan Sa'da bad Mesire Alanı ve yapıları karşılaştırılacaktır .

Farklı iki kültüre ait bu yapıları karşılaştırmadan önce yapıların fonksiyonları dışında asıl yapılaş amaçları üzerinde durmak gerekecektir.

Sa'da bad saray ve mesiresine model olduğu söylenen Fransız sarayları genellikle , şehrin merkezinde yer almaktadır. Çünkü , bu yapılar büyük şölen ve eğlencelerin verileceği adeta bir sahne olarak tasarlanırlar .

Zaten düz ve geniş olan ülke topraklarında bahçeler , bir bakışta tümü algılanır şekilde yayılmıştır. Alanın uçsuz , bucaksız denebilecek kadar genişleyip , uzamasına neden olmuştur .

Şekil 2.23 Düz ve geniş olan arazide , bir bakışta tümü algılanır şekilde konumlanmış Versailles sarayı

Şekil 2.23; Escholier, R. , Versailles Paris, 1930,syf.10'dan alınmıştır.

Batı bahçelerinin diğere bir özelliği ise farklı anlamların mimariye yüklenmiş olmasıdır. Şöyle ki; bahçe , sahibinin yaşam tarzı ve zevkini olduğu kadar maddi kudretini de temsil etmektedir. Bu nedenle bahçeyi olduğundan daha büyük ve geniş gösterecek şekilde planlamalara gidilmiş , hiçbir zaman bahçenin bir parçası yapıp , daha küçük görünmesine imkan verilmemiştir.

Ayrıca ortaçağın kendini savunma gereksinimlerinden doğan kale mimarisi , halka açık ve doğayla bütünleşen bir bahçenin kurulmasına olanak vermiyordu.

Oysa Sa'da bad Sarayı ve Mesire Alanı yapıldığı dönem itibarıyla devletin etkileyici törenlerinin yer aldığı sahnelerden çok , Osmanlı hükümdarlarının gözlerden uzak keyifli saatler geçirecekleri yerler olarak tasarlanmışlardır.

Yapı , her ne kadar hükümdarlar için yapılmış olsa da alanda herhangi bir *sınırlama söz konusu değildir*. Tüm alan açık , halkın rahatça gezip dolaşabileceği şekildedir.

Alan , herhangi bir *duvarla çevrilmemiş* , sınırları kati olarak belirlenmemiştir.

İç bahçelerin doğal çevreyle ilişkisi az ve uzaktır; bazen bir yada daha fazla yönden , doğaya veya dış bahçeye , manzaraya açılır. İç bahçeden doğal bahçeye ya da dış bahçeye geçiş , taklar , kapılar , duvar pencereleri aracılığıyla sağlanır.

Gerek iç bahçeler , gerekse dış bahçelerde olsun , iklimin gereksinimi olarak sergiler , asmalık ve çardaklarla oturma mekanları yaratılırken; bahçenin çevresindeki mimari elemanlarla , örneğin merdivenler , setler , kafesler , duvarlar , havuzlar , köşklarle de ilişki kurulduğu görülmektedir.

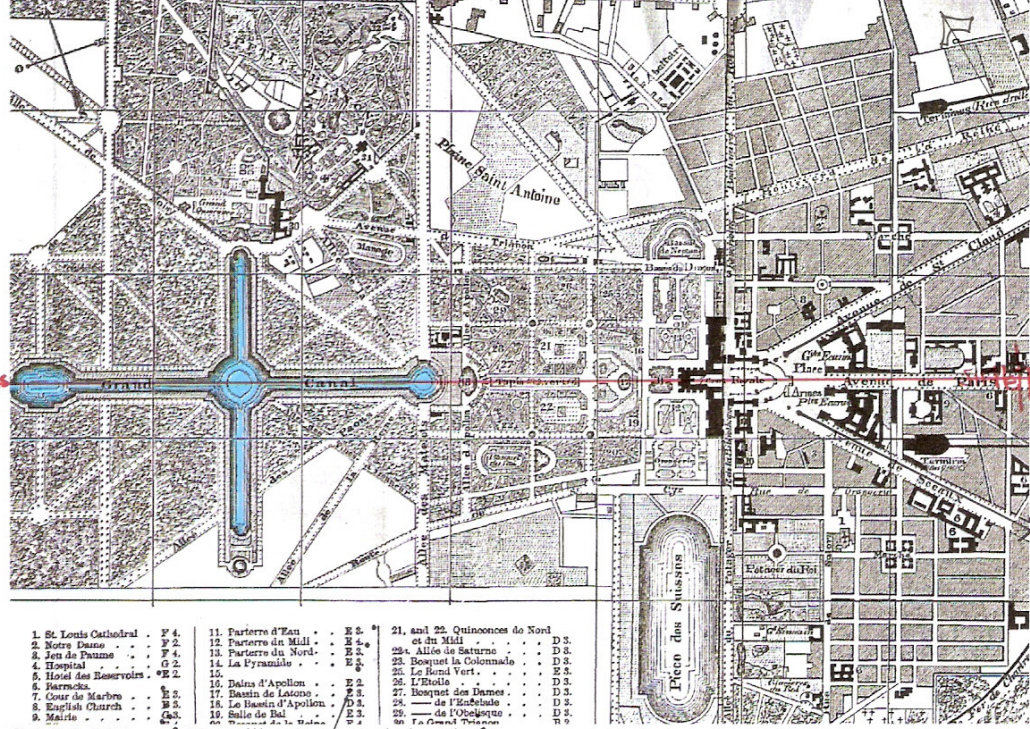
Sınırlarını aşan bahçe içerisindeki saray yapısı ise tamamen *güç ve ihtişamın sembolü* haline gelmiştir. Kısacası *düşüncenin mimarileşmiş şekli* olarak planlanmışlardır.

Doğal olarak böyle bir zihniyetin temsilcisi olan , tüm *mimari unsurlar* da , ölçek bakımından *abartılı ve muazzam* olacaktır.

Fransız saray ve bahçe düzenlemesinin tipik örneği olan *Versailles Sarayı bahçesinde* ise tüm *mimari unsurlar* gibi avlularda , ölçü bakımından *muazzam*dır.

Şekil 2.24 Versailles Saray ve bahçesi plan çözümlemesi

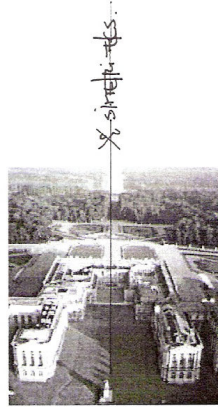
Şekil 2.24.1 Versailles Saray ve bahçesi planı

1. St. Louis Cathedral . . . F 4.	11. Parterre d'En . . . E 2.	21. and 22. Quincoons de Nord et du Midi . . . D 3.
2. Notre Dame . . . F 2.	12. Parterre du Midi . . . E 2.	23. Allée de Saturne . . . D 3.
3. Jeu de Paume . . . F 4.	13. Parterre du Nord . . . E 2.	24. Bosquet la Colonnade . . . D 3.
4. Hospital . . . O 2.	14. La Pyramide . . . E 2.	25. Le Rond Vert . . . E 2.
5. Hotel des Reservoirs . . . E 2.	15. Balus d'Apollon . . . E 2.	26. L'Étoile . . . D 3.
6. Barracks . . . E 2.	16. Bassin de Latone . . . E 2.	27. Bosquet des Dames . . . D 3.
7. Cour de Marbre . . . E 2.	17. Le Bassin d'Apollon . . . D 1.	28. — de l'Épave . . . D 3.
8. English Church . . . E 2.	18. Salle de Bal . . . E 2.	29. — de l'Obélisque . . . D 3.
9. Mairie . . . O 2.	19. Bassin de la Grèce . . . E 2.	30. La Grande Terrasse . . . D 3.

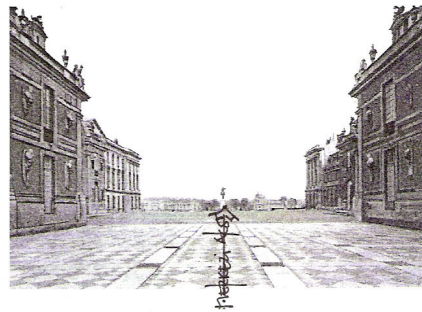

Şekil 2.24.2

Versailles bahçesi'ndeki aksların tüm planlamadaki belirleyiciliğinin hava fotoğrafından okunması

Şekil 2.24.3 Merkezi aksın heykelle son bulduğunu gösterir Versailles bahçesi fotoğrafı

Şekil 2.24.4 Akstan , heykelin görünümü

Şekil 2.24.1, Şekil 2.24.2, Şekil 2.24.3; [http://www.chateauversailles.fr/fr/110 La construction du Chateau.php](http://www.chateauversailles.fr/fr/110-La-construction-du-Chateau.php) sayfasından,Şekil 2.24.4; Escholier, R. ,Versailles Paris, 1930 ,syf.5'den yararlanılmıştır.

Versailles bahçesinde *merkezi* bir *aks* , bahçeyi bir baştan bir başa tesiri altında bulundurur . Bu aks bazen bir suyun ortasından geçer , bazen de alçalan terastan geçerek bir grottoya ulaşır. Genelde bu *aksın sonu* bir *heykel* ile son bulur.

Parkın üç *vistası* , yani uzun görüş yönü vardır. Bunlardan en önemlisi , batıya yönelen ve esas aks boyuncadır. Diğer ikisi ise , birinci terastan başlayıp , kuzey ve güney yönüne doğru giderler.

Batı bahçesinde akslar algılama olayını bir ana , bir de belki yardımcı bir iki aksta yönlendirirken , Türk bahçesinde akslar ya çok karmaşık , yada yoktur.

Algılama olayı parçalanmış , dağıtılmış ve ufalanmış; her köşeye pay edilmiştir.Bu nedenle de , çok geniş *batı bahçeleri tek bakışta algılanırken* , çok daha küçük ölçülü *Türk bahçeleri yavaş yavaş özelliklerinin keşfiyle uzun sürede algılanma olanağı* verirler.

Türlü algılama açısı dolayısıyla da küçük ölçüsüyle kıyaslanamayacak oranda zenginliğe sahiptir.¹⁵⁴

Bu algılama köşeleri toprağın doğal eğimiyle setlendirilmişse , zenginliği daha da artar.

Bahçe içerisindeki yapının konumuna değinmek gerekirse; *Sa'da bad Mesire Alanı'nda yapı bahçe mekanını ortalamaz* , adeta bir kenara çekilmiş gibidir . Yapıyı ortalayan bir aksın bahçeyi geçerek tüm peyzajı etkilemesine ve simetrik bir düzene kesinlikle yer verilmemiştir.

Versailles bahçesinde , ana aks üzerinde olan kanal , Sa'da bad Mesire Alanında bir kenara çekilmiştir. Kanal kasrın doğu yönünden geçer . Kanal üzerinde yer alan havuz , kıyıdaki pavyon ve çeşme asimetrik bir yerleşim düzeni gösterir.

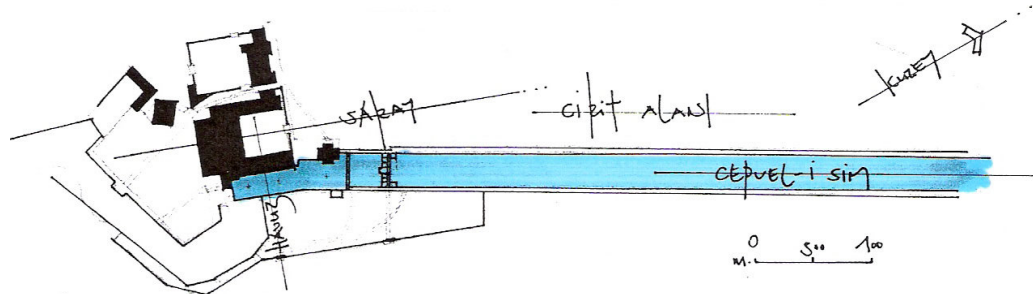
*Kanalın havuzlarla birleştiği noktadaki düzlük alanda , açılı bir şekilde konumlanmış olan Sa'da bad Sarayı bu yönüyle Fontainebleau sarayına benzemektedir.*Bu konuda düşüncelerini Sedad Hakkı Eldem şu cümlelerde¹⁵⁵ dile getirmiştir;

' Çağlayanlar ve onları doğuran Sa'da bad inşaatından söz edildikçe , 28. Çelebi'yi , Marquis de Bonnac'ı ve Marly bahçelerini anmak adet olmuştur. Fontainebleau kanalını olsa olsa biçim ve uzunluğu ile andıran Cedvel-i Sim'den başka , bu kompozisyonda Fransız sanatının etkisini hatırlatan bir bölüm görmemekte olduğumu itiraf ederim .'

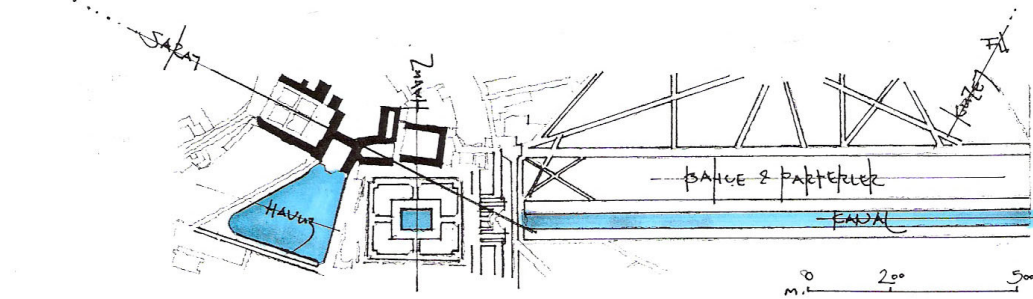
Sa'da bad'da , sarayın bir yönü bahçeye dönük , diğeri kanalın devamındaki havuza bitişiktir.Bu nedenle bina büyük bir yalı hissini vermektedir. Sarayın bu yüzüne çağlayanlar üzerinden bakıldığında Ahmet III çeşmesi , kasır ve çadır köşkü ulu ağaçların sudaki akisleriyle harikulade bir peyzaj yaratmaktadır.Oysa Versailles Sarayı'nda genel olarak plan düzleminde güçlü bir *simetri* söz konusudur.

¹⁵⁴ Versailles'te ana aks çevre peyzajına açılmakta , böylece XIV.Louis'ın *bütün ülkeye sahibim* fikri kuvvetlendirilmektedir.

Şekil 2.26 Sa'da bad Sarayı'nın Cedvel-i Sim'le olan konumunun ,Fontaineblau saray ve kanalıyla ilişkilendirilmesi

Şekil 2.26.1 I.Sa'da bad Sarayı'nın , Cedvel-i Sim'le ilişkisi

Şekil 2.26.2 Fontaineblau Sarayı'nın , kanalla ilişkisi

Şekil 2.26.1 , Şekil 2.26.2; Eldem,S.,H., Sa'da bad ,syf.34-35,18-19' dan yararlanılarak çizilmiştir.

Kısacası tipik bir *klasik fransız bahçesinde* , *merkezi bir aks* evin esas kapısından itibaren bahçeyi ikiye bölmeli ve bu aks boyunca çayır sahalar ve su tesisleri yer almalıdır. Ana aks dik tespit edilmiş , *ikinci derecede akslar* , bahçeyi bir takım farklı seviyelerdeki parterlere bölmeli ve binadan itibaren arazide düşmeler olmalıdır. Böylece evin görüşüne ihtişam kazandırılmış olunur.

Oysa ,*Türk bahçelerinin* batıdaki örneklerine oranla *kısıtlı alanlara yayılması* , *değişik topoğrafik yapı ve iklim koşullarına sahip olunması* ile birlikte *gelenek ve göreneklerin etkisi ile planlanır* .

Batıdaki cömert yükseklik farkları , üstteki teras niteliğindeki düzlüklerden seyir olanakları araştırılması ,Türk bahçesinde yoktur. Alçak gönüllü, birkaç basamaklık setlemeler algı zenginliğine katkıda bulunmasına yeterli sayılmıştır.

Yaşanabilirlik olanaklarında türlülük aranmasına karşın , kullanılan *malzemedede yalınlık* ön plandadır.

¹⁵⁵ Eldem, S. H. , Sa'da bad , Kültür Bakanlığı Türk San'at Eserleri , İstanbul, syf.6

2.2.1.3.2. *Peyzaj öğelerinin kullanımı açısından*

Bir *bahçe* , mimari yapılar gibi *onu yapan , yaptıran ve kullananların yaşam anlayışı ve isteklerindeki ayrıntıları , teknikleri , bilgi ve kültürlerini , doğayı kavrayış ve yaşayış tarzlarını yansıtır* . Bu yüzden tarihi park ve bahçeler , *dün , bugün ve yarın* arasında *ilişkiyi kurarlar* .

İşte , *Sa'da bad mesiresi de , Osmanlı Türk toplumunun doğa ile bütünlenme alışkanlıklarını ortaya koyan önemli örneklerden biridir* .

Doğal özellikleri nedeniyle Kağıthane daha Sa'da bad bahçeleri gelişmeden de İstanbul'uların ve hükümdarların doğa ile biraraya geldikleri yerlerin önde gelenlerindedir. Nitekim Haliç'e doğru Kağıthane ve Alibey dereleri kıyılarında devletçe parsellenerek hükümetin ileri gelenlerine verilen köşk ve güzel bahçelerle Kağıthane adeta *yazlık dinlenme sitesi* haline gelmiştir .

Ayrıca , halkın da kullandığı geniş mesire çayırılarıyla kuşatılan bu kasırlar topluluğu , Sa'da bad sarayı ve bahçesi ile birleşerek , Haliç'ten Kağıthane köyüne kadar birbirinden güzel bir dizi peyzajı içeren adeta bir *bahçe ve su şehri* olmuştur.

Sa'da bad ve yapılarında ;*Osmanlı tarihi içinde peyzaj mimarlığı yönünden şehrin belli bir kesiminin planlı bir biçimde ve kısa bir zaman sürecinde rekreasyon amacıyla geliştirilmesi gibi bir olgu ile karşılaşmaktayız* .

Sa'da bad kasrı ve bahçesinin Türk bahçe ve peyzaj sanatı tarihi içindeki en önemli yeri , su ve bitki gibi peyzaj öğelerinin kullanımındaki özelliklerdir .

- Su öğesinin kullanılışı

XVIII.y.y. *Osmanlı mimarisi ve bahçe sanatında , su öğesinin en geniş ölçüde kullanımına ve kaskatlı havuz mimarisinin en büyük ve parlak örneğine Sa'da bad Mesire Alanı'nda rastlıyoruz* .

Bahçedeki kanal ve kaskatlar barok bahçelerinden , göller ise ingiliz natüralistik akımının XIX.asırda etkilerini yansıtan su öğesinin kullanım biçimleridir .

Barok bahçesi etkisine rağmen kanalın üzerindeki *kameriyeler* , *kıyadaki pavyon* ve *çeşme İran ve Hindistan' daki Türk islam bahçelerindeki yapısal formları ve su ögesini* , *kullanma biçimini yansıtır.*

Görüldüğü gibi Sa'da bad'daki bahçe ögelerinde bir çok kültürün etkisi hissedilmektedir .

Su , Sa'da bad bahçesinde şairane duygusallıkla musikili bir akış kazanmıştır.

Böylece etkilenmiş olduğu bahçe ekolünün özelliklerinden kendine öz ayrıcalıklar göstermektedir .

Örneğin ;barok bahçelerinin özellikle su ögesine çok fazla karışmış heykellere Sa'da bad'ta rastlamıyoruz.

Şekil 2.27.1 Versailles bahçesindeki havuzda Apollon heykelini gösterir fotoğraf

Şekil 2.27.2 Suyun farklı şekilde kullanımına örnek; fiskiyelerin Versailles bahçesindeki abartılı kullanımını gösterir fotoğraf

Şekil 2.27.1, Şekil 2.27.2; <http://www.genealogyimagesofhistory.com/images2/Versailles> sayfasından alınmıştır

Şekil 2.27 Barok bahçelerinin karakteristik özelliklerinden biri olan *su ögesine karışmış heykeller*

Çadır köşkünün önündeki havuzda ejder kafalı fiskiyelerden başka bir figüre rastlanmaz. Bu hali ile de *suyun kullanılışı baroktan çok islam etkisi gösterir.*

Sa'da bad'da kanal dışında , su ögesine daha geniş ve değişik biçimde yer verildiğini görürüz. XVIII.y.y. ortalarında gelişmeğe başlayan İngiliz natüralist bahçe akımı, XIX. asır başlarında Osmanlıya ulaşmıştır .

Abdülaziz'in , Sa'da bad bahçesinde , su ögesini kullanımı, *sunî göl* ve *adacıklar* şeklindedir . Kanalin kuzey batı yönünde , vadi boyunca uzanan çayırılık alanda¹⁵⁶, iki sunî göl yapılmıştır. Göletlerin suyu , kasır hizasından itibaren toprak altındaki bir tonos meca ile dış avlunun rıhtımına kadar ulaşan bir kanal aracılığıyla dereyle birleşmektedir .

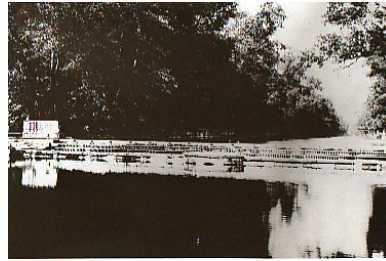
Oysa Fransız bahçelerinde *suyun* her türlü *kullanımı* mevcuttur¹⁵⁷. Bazen geniş bir *ayna yüzeyi* oluşturacak şekilde , bazen yüzlerce *fiskiye*den *fıskırır* şekilde kullanılmaktadır . Bazen de bahçe kısımları arasında *kristal duvarlar* teşkil eder.

Şekil 2.28.2 Suyun yansıtıcı etkisi-III.Sa'da bad Sarayı

Şekil 2.28.3 Kuğulu göl-III.Sa'da bad

Şekil 2.28.1 Versailles'te suyun yansıtıcı etkisi

Şekil 2.28.4 Versailles bahçesinde merkezi akstan kanala bakış

Şekil 2.28.5 Sa'da bad sarayından Cedvel-i Sim'e bakış

Şekil 2.28 Versailles ile Sa'da bad bahçelerinde peyzaj öğelerinin kullanımının karşılaştırılması Şekil 2.28.1, 2.28.4 , ; <http://www.genealogyimagesofhistory.com/images2/Versailles> sayfasından alınmıştır.Şekil 2.28.2 , 2.28.3 , 2.28.5; Kağıthane Belediyesi , Hüseyin İrmak Arşivi'nden alınmıştır.

¹⁵⁶ Barok Bahçelerindeki *La Tapıs Vert*

¹⁵⁷ Arazinin düzlüğü sebebiyle su ögesinin daha dural ve geniş alanlar şeklinde kullanımıyla sonuçlanmıştır.

Heykeller ise bitki duvarları önünde , havuzların içinde su ile hareket kazanır.

Şekil 2.29.1 Bitki duvarı önünde konumlanmış insan ölçeğinde sıralı heykeller

Şekil 2.29.2 Havuz içerisinde yaz betimlemesini konu alan heykel

Şekil 2.29 Peyzaj öğesi olarak heykellerin Versailles bahçesinde kullanımı
Şekil 2.29.1, Şekil 2.29.2; Escholier, R. ,Versailles , Paris, 1930, syf.86-22'den alınmıştır.

İlk defa Sa'da bad Mesire Alanı'nda karşılaştığımız Cedvel-i Sim yapısı her ne kadar yapay bir uygulama olmasından dolayı yabancı örnekleriyle benzerlik gösterse de önemli farklılıkları mevcuttur.

Şöyle ki; Batı'da , *kanallar bahçenin alçak kısımlarında tesis edilmişlerdir.* Şekil 2.30'da görüldüğü gibi gerek kanalın iki tarafında , gerekse binanın arka tarafında bir *orman ağaçlanmasına* yer verilmiştir .

Şekil 2.30 Fontaineblau kanalı boyunca yer alan ormanlık alanı gösterir fotoğraf
Şekil 2.30; [http://www.genealogyimagesofhistory.com/ images2/Versailles](http://www.genealogyimagesofhistory.com/images2/Versailles) sayfasından alınmıştır

Oysa , Sa'da bad Mesire Alanı'nda , *Cedvel-i Sim* bahçenin *yüksek bir kotundan* , *daha düşük bir kota suyu indirmek* amacıyla yapılmıştır.

Her iki yapıda da *ortak* olan tek nokta; *kanalın güneşin doğusu ve batışı esnasında , suyun yansıtıcı özelliğiyle yarattığı manzara etkisidir. Kanal , adeta sonsuza uzanıyormuşcasına , uçsuz bucaksız bir görünüm yaratmaktadır.*

Şekil 2.31 Her iki yapıda ortak olan nokta ,kanalın ,güneşin doğuş ve batış vaktinde sonsuza uzanıyormuşcasına etki oluşturan manzarasıdır

Şekil 2.31 <http://www.genealogyimagesofhistory.com/images2/Versailles> sayfasından alınmıştır.

- Bitki ögesi nin kullanılışı

Sa'da bad Mesire Alanı , bitki ögesinin kullanımı açısından da model aldığı iddia edilen Fransız barok bahçelerinden önemli ayrıcalıklar hatta kendine öz bir karakter gösterir.

Özellikle bitki ögelerinin yerleştirilmesinde , kanal boyunca eşit aralıklarla dikilmiş ulu ağaçlardan oluşan *allee* plantasyonu ile cirit oyunlarının yapıldığı büyük çayırı iki tarafından kuşatan *allee* lerden başka *formal bir düzenlenmeğe yer verilmemiştir.*

Şekil 2.32.1 Versailles'te merkezi aksın iki yanında formal düzenlemede sıralanmış ağaçlar

Şekil 2.32.2 Sa'da bad'da , Cedvel-i Sim'in cirit alanı tarafında dizili sıralanmış ağaçlar

Şekil 2.32 Bitki ögesinin kullanımı açısından Versailles ve Sa'da bad bahçelerinin karşılaştırılması

Şekil 2.32.1; Escholier, R. ,Versailles Paris, 1930,syf.,19,Şekil 2.32.2; Eldem,S.,H., Sa'da bad ,syf.15 den alınmıştır.

Oysa Fransız bahçelerinde gayet kuvvetli olan bu yol aksları düzenli ve sıralı dizilmiş ağaçlarla etkiyi daha da artırmaktadırlar.

Barok bahçelerinden esinlenen bitki düzenleme örnekleri sadece bu iki tarafı ağaçlı yollar ve bunların kuşattığı büyük çayırından¹⁵⁸ ibarettir.

Fakat bu plan öğeleri bahçenin tümünü kontrol altına alabilecek *kuvvetli aksiyal bir düzen içinde kullanılmadıklarından* , doğal görünümü yansıtan diğer bahçe bölümleri içinde *adeta eriyip gitmiştir* .

Sa'da bad'da *bitkilerin kullanılış biçimleri Türk'lerin doğayı kabulleniş , duyuş , yaşayış tarzlarına çok uygundur.*

Bir *dünya cenneti* olarak görmek istedikleri , yaşamaya özendikleri yeşil dünyalarında *insanların doğayı kontrol etme , disiplin altına alma* eğilimlerinin yeri yoktur.

Bahçede *doğa kokusu , rengi , sesi , ışığı* ile sadece *yaşanır*. Bunun için *bitkileri budayarak insan hünerinin yapı ve heykel türündeki örneklerini yaratmak* gayreti¹⁵⁹ görülmemektedir.

Sa'da bad'da , Fransız bahçelerindeki gibi toprak vazolar içinde , ritmik sıralanmış portakal ağaçları yoktur. Türkler'de bitkiler büyümeli , gelişmeli , mevsimleri yaşamalı ve insanlara yaşatmalıdır. Bu bahçe düşüncesi de muhakkak ki uzak doğu doğa felsefesinin moğollar üzerindeki etkilerinin izleri olduğu¹⁶⁰ söylenebilir.

Şekil 2.33.1 Sa'da bad bahçesindeki söğüt ağacı

Şekil 2.33.2 Versailles'te saksılar içerisinde portakal ağaçlarının görünümü

Şekil 2.33 Versailles ve Sa'da bad bahçelerinde yer alan ağaçların kullanımlarının karşılaştırması

¹⁵⁸ Bir bakıma barok bahçelerinin *Le Tapis Vert*

¹⁵⁹ *Opus topiorum*; şimşir veya porsuk ağacından değişik şekiller meydana getirme sanatıdır.

¹⁶⁰ Timur'un İran'da ve Babür'ün Hindistan'da yarattığı ve yaşattığı bahçe düşüncesi Osmanlı Türklerini etkilemiştir. Bu bahçelerde su tesislerinin ortaya koyduğu formal bahçe planı dışında ulu ağaçların çevrelediği engin çayırliklar ve koruluklarla bahçeler doğa ile bütünlenirdi.

Akdoğan, G., Peyzaj Mimarlığı açısından Kağıthane Kültür Park Planlaması Hakkında Rapor, syf.26

Sa'da bad'da *bitkiler vadi tabanlarının yöresel doğal özelliklerini anımsatacak şekilde kullanılmıştır*. Doğal çayırlar üzerinde , ulu ağaç kümeleri yer almıştır. Barok bahçelerinin yapraklı ağaçlardan oluşan sık ve muntazam sıralı , kasvetli koruluklarından kaçınılmıştır . Çayır alanların açıklıkları ile iri cüsseli *ağaç kümeleri çok dengeli bir kitle-boşluk oranına* göre ayarlanmıştır.

Bahçede sadece kışın yaprağını döken bitkilere yer verilmiştir. İğneli¹⁶¹ yapraklı ağaçlar bahçeye sokulmamıştır. Yapraklı ulu ağaçlar da Marmara bölgesinin doğal bitki örtüsünden seçilmiştir.

Yeşilin tonlarından ibaret *tek renklilik* ve kışın yaprağını döken bitkilerin sınırsız renk , form , norm ve tekstür özelliklerinden yararlanma , Sa'da bad bahçelerinde *edebi bir melankolik yaratma eğilimi* olarak yorumlanabilir.

Oysa , Fransız barok bahçelerinde çiçek saray yakınında geniş parterlerde , o devir aristokrat kadınların giysilerinde moda olan bitki motifli desenler içinde kullanılmıştır ¹⁶².

Şekil 2.34.1 Aksiyalitenin bahçe içerisindeki belirleyiciliği

Şekil 2.34.2 Bahçenin simetrik düzendeki yapısının bitkilere yansması

Şekil 2.34.3 Parterlerin genel bahçe düzeni içerisindeki görünümü
Şekil 2.34 Versailles bahçesinde görülen parter desenleri

¹⁶¹ yaz-kış yeşil

¹⁶² Binaya yakın terastaki parterler bitki motifli karışık bir desende tanzim edilmiş , Uzaktakiler ise daha sade bir form verilmiştir. Pekaz çiçekli çalı ve ağaca yer verilmiş, renk daha ziyade su , göl , çim saha , heykel ve parterlerdeki çiçeklerle temin edilmiştir. Çiçeklerin parterler içinde bile tabii formu büyüüp yayılmalarına imkan verilmemiş , budanarak muayyen bir form içinde daha çok renk tesiri elde edilmiştir.

Sa'da bad'da ise başta lale olmak üzere nergis , sümbül , zerren , çiğdem gibi çiçeklere daha çok kasrın yakınındaki formal tarhlarda yer verilmiştir . Kasrın önünde geometrik , barok benzeri parterler¹⁶³ olduğunu gösteren hiçbir kaynak yoktur. Çayırırlıklarda ulu ağaçların altlarında , geniş *informal* kümeler halinde doğal bitki örtüsündeki soğanlı bitkiler görülmektedir .

Anlaşılan odur ki ; her ne kadar Sa'da bad Mesire Alanı düzenlemelerinin fikren yabancı kaynaklı olduğu düşüncesi mevcut ise de , yapılan karşılaştırmalı değerlendirmeler böyle bir *benzerliğin sadece formsal birkaç öğeden ibaret olduğunu göstermektedir.*

Yukarıdaki karşılaştırmalı değerlendirmeden de anlaşılacağı üzere Sa'da bad Mesire Alanı'nda kendine özgü prensipleri olan bir *Türk bahçesi* tanımı¹⁶⁴ mevcuttur .

¹⁶³ Arazinin geniş ve düzlüğü *broderie* denilen gayet karmaşık tarh desenlerini geliştirmiş , bu tür parterlerin yukarıdan seyri gelenekselleşmiştir.

¹⁶⁴ Türk bahçesi'nin genel olarak şu özelliklere sahip olduğunu söyleyebiliriz;

Bahçe arazisi çoğunlukla eşsiz manzara , şifalı su , temiz hava , av olanakları gibi potansiyel dikkate alınarak seçilir ve öncelikle bahçe ardından yapı yapılır. Bahçeler genellikle kağıt üzerindeki tasarımlardan çok arazinin üstünde verilen kararlarla oluşturulduğundan kullanışlılığın ön planda tutulduğu katı olmayan *formal* bir yapıda sadık bir görüntü sergiler.

Bahçenin yapıdan önce gelmesi , bahçe ile yapı arasında tam bir ilişki kurulmasına olanak vermez . Aksiyalitenin olmayışı tasarımda aşırı formaliteyi önlemiştir; ancak doğaya hakkı veriliyorsa da insan denetimi de açıktır.

İç ve dış mekan arasındaki bağlantı bazen iç mekanın dışa taşması şeklinde bazen de bağımsız kameriye , bahçe köşk ve pavyonların varlığıyla sağlanırdı.

Bahçede su kullanışı alçak gönüllü ölçekte ancak sıktır .Durağan su ve yaşayan nesnelerin tasvirlerine bahçede yer verilmez

Bahçede geniş ,sert zeminlere çok özel mekanlar dışında yer verilmez , zemin ya doğal kaplaması ile yada toprak olarak bırakılır. Yapı giriş ve çevreleri , çeşme , havuz başları sert zemin olarak düzenlenir , genelde mermer , taş ,mozaik , çakıl .vb gibi malzemeler ile kaplanır.

Gölgesi ve renginin derin yeşilliği için çınar , servi v.b büyük ağaçlar aynı zamanda çiçekli ve meyvalı ağaçlar veya meyva ağaçları kullanılır.

Ağaçlar , gölge verecek veya öznellik sağlayacak yerlerde , dolayısıyla gelişigüzel sayılabilecek ilişkilerde dikilmiş olabilir

Çiçek tarhları yalındır; genellikle tek çiçek türü ile yetinilir.Bu yalınlık varlıklı kişilerin büyük ölçekteki bahçelerinde de görülürdü. - lalezarlar , gülistanlar gibi –

Yukarıda özellikleri sıralanmış olan bahçe tanımlaması doğaya çok yakından bağlanmış bir halkın sağduyu ile mutlu ve yaşanması güzel bir mekan yaratma isteğinin bir sonucudur. Kullanılan elemanlar ise bitkiler su ve doğal manzaradır.

Türkler bu temel bahçe düzenleme prensiplerini sadece mimari yapıların çevresindeki sınırlı alanlarda değil , mesireler gibi geniş sosyal yeşil alanlarda da uygulamışlardır.

2.2.2. *Türk Bahçesi'nin fonksiyonelliği tanımında Sa'da bad'ın yeri*

Geçmişte sınırları çok geniş alana yayılan Osmanlı Devleti'nin , gerek konumu , gerekse ilişkileri bakımından , diyalogda olduğu ülkelerle , sürekli bir *etkileşimi* mevcuttur. Bu etkileşim¹⁶⁵ her alanda olduğu gibi *mimari* ve *peyzaj* alanında olmuştur. Ancak bu öğrenme kesinlikle *kopye etme* anlamında kullanılmamıştır¹⁶⁶, *Osmanlı Türkleri öğrendiklerini benimsemesini bilmiş ve karşılaştıkları tabiat parçasının kendi içinde taşıdığı bütün gizli güzellik ve imkanlarını en ince ve anlayışlı bir duygu ile hissetmiş ve bu sahaları işlemişlerdir.* İşte , *Sa'da bad Mesire Alanı*'da böyle bir *davranışın ürünüdür.*

Osmanlı'lar , bahçelerini yaratırken önceden saptanmış katı kurallara uygun bahçeler yerine, bahçenin oluşturulacağı *arazinin topoğrafyasına , elverişli alanına , iklimine* , kısacası koşullarına *uygun çözümler* getirmişlerdir.

Örneğin , su kanalları yapmak yerine , bahçelerini akarsuların , bulunduğu yerlere yapmışlardır.

*Kısacası , doğaya müdahale etmek yerine , doğa verilerini kendilerine baz almışlardır.*¹⁶⁷

*Osmanlı Türk'*lerinde , *bahçeler* , süs ve geziden çok *pratik amaçlar*la da kullanılmaktadır . Bahçelerden beklenen *işlevselliğin* , güzellik kadar önemli oluşu; çiçek bahçelerinin *sebze ve yemiş bahçeleriyle birlikte* düzenlenmiş olduğundan anlaşılmaktadır¹⁶⁸.

¹⁶⁵ Eldem, S. H , Türk Bahçeleri adlı eserinde *etkileşim* kelimesi yerine *öğrenme* sözcüğünü kullanmayı tercih etmiştir.Bu nedenle metnin diğer kısımlarında, hocanın tarifi kullanılacaktır.

¹⁶⁶ ....Naturalist bahçe ve *paysage* mimarının bundan son iki yüzyıl öncesine kadar tek ve en eski ustaları olan Çinliler ile olan temastan Türklerin çok kez öğrenmiş olduklarını kabul etmek lazımdır. Eldem, S. H. , Türk Bahçeleri , Kültür Bakanlığı Türk San'at Eserleri 1,syf.341

¹⁶⁷ Eldem S.H. , bu anlayışı benimseyen , naturalist bahçe sanatının ancak 18. y.y ortalarında , Avrupa'ya girdiğini ve ilk olarak *İngiliz bahçesi* adı altında eser vermeğe başladığına özellikle dikkat çekmektedir. Oysa şimdiye kadar edinilen bilgiler tam tersini savunmaktaydı. Anlaşılan odur ki; ana prensiplerini Türk bahçelerinden almış olan *İngiliz bahçeleri* daha sonra karşımıza , model olarak çıkacaktır.

¹⁶⁸ '....Çoğunda zebzebat , türlü yemiş ve çiçekler yetiştirilir , bunlar sarayda ve başka hizmetlerde kullanılırdı.Mahsullerin fazlası satılır ve gelir kaydedilirdi. Belki de bahçelerin bakımı bunlarla giderilirdi.'

Eldem, S. H. , Türk Bahçeleri , Kültür Bakanlığı Türk San'at Eserleri 1,syf.368

Genel olarak *islamiyette* , *doğanın üstünlüğü kabul edilirken* , *tasavvuf insanı doğanın uyumlu bir parçası* diye tarif etmektedir.

Ağaçlar , çiçekler , hayvanlar , su ve insan bir bütünün eşit parçalarıdır; bu doğa parçalarını biraraya getiren bahçede , insan kendisinin de parçası olduğu bütünü ve diğer parçaları hissederek yaşar.

Başka bir deyişle , insanla doğa arasında var olan böyle bir ilişki biçimi içinde *bahçe seyirlik bir tablo* , *gösteri sahnesi ya da prestij sembolü değil* , *içinde yaşanan bir mekandır*.

Dolayısıyla bu bahçede ağaç grupları , bahçe yolları , tarhlar ve havuzlar , tek bakışta algılamayı ya da hareketi yönlendirecek eksenler üzerinde planlanmaz. Bu nedenle de geniş düzlüklere yer yoktur.

Küçük ölçekli İstanbul bahçelerinde dahi boyutlarıyla karşılaştıralamayacak zenginlikte algılama noktaları vardır.

Bir meyve ağacı , gölge veren bir başka ağaç , bir çeşme , bir havuz bile karmaşık bir algılama sistemi yaratır.

Özellikle yapılmış doğal görünümlü tepeler , vadiler , göller , ağaç topluluklarının inşa edilmesiyle oluşan İngiliz ve Çin bahçelerinin aksine , *Osmanlılar doğayı denetim altına almadan* bahçe haline getirmişlerdir.

İstanbul'da doğal bahçeler ve mesireler manzaraya , tercihen *Boğaziçi veya Haliç'e* açılan vadilere yerleşmişlerdir.

Bu çok geniş alanlarda ağaç grupları , tek ve anıtsal ağaçlar , dereler , pınarlar , kanal , çeşme , havuz gibi su elemanları , taş ve çemen sofalar , köşkler , tarih , mihrap ve nişan taşlarıyla özel noktalar yaratılmıştır.

Düz çayırılık alan , çeşitli eğlenceler , oyunlar ve cirit , güreş , ok talimi gibi spor eylemleri için ayrılmıştır.

Çayırı amfititeatr şeklinde kuşatan tepelerde ise gezinti patikaları bulunur. Yer yer yamaçlarda, düzenli dikilmiş ağaç kümelerine de yer verilir.

2.2.3 Sa'da bad ve yapılarının *kültürel sentez ürün* olması

İstanbul bahçeleri , doğal olarak doğu ve batı bahçe mimarisinin kimi ilkelerini özümsemiş , esinlenmiş ve yeniden yaratmış , aynı zamanda bir başkent modası oluşturacak imparatorluğun dört bir köşesine yayılmış , yeni sentezlerin doğmasına imkan vermiştir diyebiliriz.¹⁶⁹

Sa'da bad'ın omurgası olarak Cedvel-i Sim; Osmanlı devletinin Avrupa ile olan ilişkilerinin elverdiği oranda , Avrupa kültürüne özgü bazı öğelerin Osmanlı peyzajında yer almaya başladığına dair izleri taşıyan çok önemli bir su yapısıdır . Ancak alınan bu öğeler; Osmanlı kültürünün kalıplarına aykırı düşmedikleri ölçüde benimsenmişlerdir.

Sa'da bad ve yapılarına esin kaynağı olduğu düşünülen yapının içeriğiyle alınmamış fakat uygun içeriğe , Osmanlı sisteminde benimsendikten sonra , Osmanlılar tarafından kavuşturulmuşlardır. Bu nedenle Sa'da bad ve yapıları için , Osmanlı yaşayış biçiminin yarattığı kültürlerarası birer sentez ürünüdür diyebiliriz .

Bölüm Sonucu

Her ne kadar seyahat esnasında görülen *Fransız saray ve bahçelerinin , Sa'dabad Mesire Alanı oluşumuna etken olduğunu savunan görüşler çoğunlukta olsa da , yapının ve öğesi olduğu düzenlemenin¹⁷⁰ , ana ilkelerinde Osmanlı bahçe anlayışının baskın olduğunu söyleyebiliriz .*

Sa'da bad nedir? sorgulamasının yapıldığı bu bölümde, gerek çok yönlü kullanımı ile gerekse yapılarında her ne kadar fikir olarak batıdan esinlenilmiş olsa bile , Sa'da bad'daki uygulamalarda Osmanlı'nın hayata bakış ve doğayı kabulleniş biçimine sadık kalındığı görülmüştür.

¹⁶⁹ Bir çok sultanefendi sahil sarayı bahçesinde; ya da Ayazağa , Maslak , Levent ve Kalender kasırlarında görüldüğü gibi biniş yerlerinde , *formel* bahçe ile *informel* bahçenin bir arada düzenlenmesinin örneklerini bulabilmekteyiz.

¹⁷⁰ Sa'da bad Mesire Alanı Düzenlemesi , *Osmanlı'nın doğaya bakışını ve hayatı kabulleniş biçimini ortaya koyan önemli bir düzenlemedir.*

3.BÖLÜM

CEDVEL-İ SİM ve AİT OLDUĞU BÜTÜNÜN *BUGÜNKÜ DEĞERİ*

Cedvel-i Sim , inşa edildiği tarihten günümüze dek varlığını sürdürmektedir. Bunun sebebi ise konumlandığı alanın *direnaj problemini kanal yapısı olma özelliğiyle çözmektedir*.

Birinci bölümde , Cedvel-i Sim'e ait genel bilgilere yer verilmişti . İkinci bölümde , yapının ait olduğu bütün Sa'da bad'ın ne olduğuna dair sorgulamalar yapıldı . Bu bölümde ise yapının *mimari karakteri* , ait olduğu bütünün *Sa'da bad'ın mevcut kullanımına etken olan planlamalarla* , tüm süreçleriyle birlikte değerlendirilecektir.

Kısacası , ilk bölümden itibaren , yapısal ölçekte *Cedvel-i Sim*'le başlayan kurgunun son bölümde , yapının *ait olduğu bütünün bugünkü değeri* , yapılan planlama çalışmalarlarıyla birlikte incelenecektir.

3.1. *Cedvel-i Sim'in bugünkü değerinin , mimarisiyle ilişkilendirilmesi*

Cedvel-i Sim , her ne kadar adını , yarattığı manzara etkisinden almış olsa da *varlığının asıl sebebi fonksiyonudur* . Bu sebepten dolayıdır ki; Cedvel-i Sim , *yapıldığı tarihten günümüze dek varlığını ve işlevini sürdürmektedir*. İşte bu sebeple , Cedvel-i Sim'in *günümüz değeri* , aynı zamanda *süregelen varlığının gerekçesi* , *olarak* - tüm zamanlara hizmet eden- *mimarisinde aranacaktır*.

3.1.1 Cedvel-i Sim'in gereklilikten- ihtiyaçtan ötürü yapılmış olması

İlk bölümde , Cedvel-i Sim'in konumlandığı alanın , Kağıthane'nin fiziki özellikleri başlığı altında Kağıthane'nin jeolojik durumu ile ilgili bilgilerin verildiği metinde - 1.2.2.- *dere vadi tabanının dolgu ve alüvyon olduğu belirtilmiştir.*

Bu durum derenin *su durumu ile ilişkilendirildiğinde , alanda mevcut bir direnaja sorunu vardır.*

Şekil 3.1 *Kanal içerisindeki doldurma-boşaltma kapaklarının işlemediği dönemlerde , dere vadisinin bataklık görünümü.*

Vadinin , Haliç'e doğru azalan taban kotu ,dolgu ve alüvyon olan zeminle birleşince,alan, bahar aylarında adeta *bataklık* görünümünü almaktadır. Foto.B.Arslan

Vadi taban kotları , Haliç tarafına doğru azalmaktadır. Derenin bahar aylarında artan su seviyesi , alüvyonlu olan tabanında etkisiyle , alanı bataklık haline dönüştürmektedir .

İşte bu noktada , Cedvel-i Sim'in *kanal yapısı* olma özeliğinin , *gereklilikten- ihtiyaçtan* dolayı yapılmış olması durumu söz konusudur.

Kanal içerisindeki doldurma-boşaltma kapaklarıyla kontrol altına alınan su seviyesi, vadinin direnaja problemini çözmektedir.

Kısacası , şimdiye kadar *görünen* özellikleri ve sunduğu manzarayla dikkat çeken Cedvel-i Sim'in , bu noktada , *varlığının sebebi olarak başka bir karakteri söz konusudur ; kanal yapısı* olma durumu .

- Kanal'ın su düzeneğinin çözümlenmesi

Sa'da bad Mesire Alanı'nda işleyen su düzeneği ile ilgili edinebildiğim tek kaynak , Evyapan G.A.'nın *Eski Türk Bahçeleri ve Eski İstanbul bahçeleri* adlı kitabının 154. sayfasındaki öğrenci çalışmasıdır.

Bu çalışmayı baz alarak oluşturduğum , *Sa'da bad su düzeneği krokisi* , (*Şekil 3.2.1*) kanal içerisindeki suyun izini sürmeme ve *Cedvel-i Sim'in* kanal yapısını çözmeme yardımcı olmuştur .

Şekil 3.2.1'e göre; Sa'da bad Mesire Alanı'nın vazgeçilmez ve belirleyici unsuru olan dere , *Kağithane köyünden henüz kanal içine alınmamış kısmında* , bir kapakla ayrı bir kola ayrılmaktadır. Bu kol az ilerideki göletlerin suyunun temizlenmesine yarayan bir hattır . Yamacın dibinden , kanala paralel devam eden bu kol , sarayı ve camii geçtikten sonra ileri bir noktada dereye akmaktadır.

Kısacası bu kol kanalın başlangıcında ve sonunda -iki ucunda- yer almaktadır.

Kanımca bu kapakların varlığının sebebi sonbahar ve kış aylarında , derenin taşması söz konusu olduğunda , köy tarafındaki kapak açılıp, fazla suyun buradan tahliye edilmesidir.

Gölette ise ; kanalın başlangıç ucundan açılan bir kapakla su girdisi sağlanmakta , bu hatta bağlanan diğer kolla da su boşaltılmaktadır.

Kanal içerisindeki fazla suyun göletlere yönlendirilerek tahliye edilebiliyor olması da gayet akılcıdır. Böylece su sürekli devir olmaktadır.

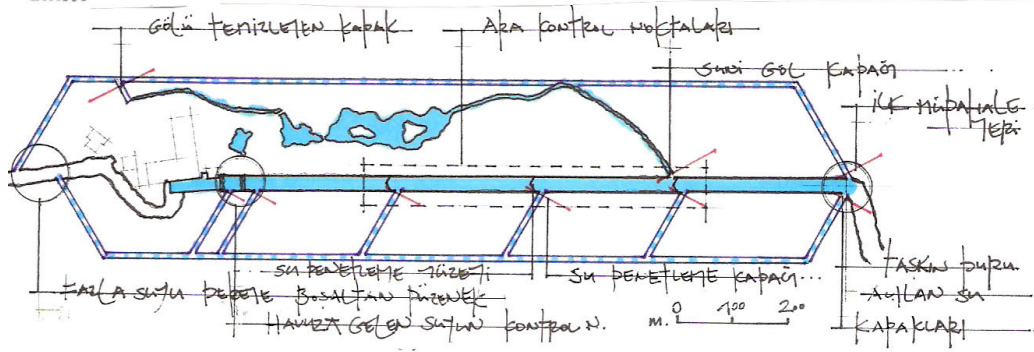
Kanalın diğer tarafında , *Cedvel-i Sim'e* paralel ilerleyen başka bir hat olduğu resimlerden ve yazılı kaynaklardan okunmaktadır.Zaten bu kadar uzun bir kanal içerisinde suyu kontrol altına tutabilmek için belli noktalardan müdahale etme gereği duyulacaktır.

Kanal tabanında , üç noktada denetleme yüzeyi mevcuttur . *Boşaltma kanallarının ağızı ise bu yüzeylerden az öncedir .*

Kanal boyunca Kasr-ı cenan önüne gelmeden önceki havuza ait bir boşaltma kapağının olduğu resimlerden ve yazılı kaynaklardan anlaşılmaktadır .

Zaten saray önündeki havuzun temizliği açısından da böyle bir düzeneğe ihtiyaç vardır.

Şekil 3.2 Sa'da bad su düzeneği

Şekil 3.2.1 Sa'da bad Mesire Alanı su düzeneği krokisi

Şekil 3.2.2 Havuza ait boşaltma kanalının **Şekil 3.2.3** Denetleme yüzeylerinden az önce yer kapakları alan kapaklar

Çifter kapak olmasının sebebi, birinin çalışmadığı zamanlarda diğerinin kullanımından olabilir

Şekil 3.2.1; Evyapan, G. A. , Eski Türk Bahçeleri ve özellikle eski İstanbul Bahçeleri, O.D.T.Ü, 1972, syf.154'den yararlanılarak çizilmiştir. Şekil 3.2.2,Şekil 3.2.3;Foto; IRCICA , Ali Enis Arşiv

Tüm bu kurgudan , *kanalın köy tarafındaki ucunda olası bir dere taşkınlığı için tüm önlemlerin alındığı anlaşılmaktadır* . Çünkü suya ait kontrol mekanizması kanalın köy tarafındaki ucundan başlamakta , kanal boyunca devam edip derenin doğal seyrinde aktığı noktada son bulmaktadır.

Anlaşılan odur ki: *Alan düzenlenirken dere taşkınlığının giderilmesi , belirleyici unsur olmuş , bu amaçla öncelikle derenin mecrası değiştirilip kanal içine alınmıştır.*

3.1.2 Cedvel-i Sim'in - keşif unsuru olarak - estetik amaçlı kullanımı

Sa'da bad'ın daha sonraki dönemlere de uzanan en önemli özelliği burada yaratılmış olan *çağlayanlar ve su oyunlarıdır* . Sa'da bad , görkem ve güzelliğini büyük ölçüde bu sulara , çağlayanlara , düzenlenmiş ritimli dereye borçludur.

Sa'da bad'da ilk defa *su , yapay uygulamalarla mimari ile bütünleşmiştir .* Düzenlemelerde belirleyici unsur olması bakımından , önce dere yatağının temizletilmesinden başlanmıştır. Daha sonra dere yatağına çeşitli noktalardan kanallar açılarak,derenin önüne çeşitli yerlerde setler ve kaskatlar yapılarak küçük şelaleler oluşturulmuştur . Kanallardan gelen sular bu şelale ve kaskatlardan geçerek mermer havuzlarda toplanmaktadır . Derenin tanzimi tamamlandıktan sonra 1723'te köşkerin yapımına başlanmıştır.¹⁷¹

Kısacası , Sa'da bad'ın tarihe mal olmuş en belirgin özelliği *suyun yapay uygulamalarla mimari ile bütünleşmesidir.*

Her ne kadar Cedvel-i Sim , tüm bu düzenlemelerin omurgası niteliğinde olsa da, mesire alanı içerisinde Cedvel-i sim tek başına mimari bir yapı değil , tamamlayıcı bir çok unsurla birlikte ayrılmaz bir bütün gibidir. Diğer tamamlayıcı öğeler ise kanalın saray tarafındaki ucunda yer alan *su öğeleri ve seyir mekanlarıdır .* Herbiri *üstün bir zevk ve anlayışın ürünü olan bu öğelerin biraraya gelişleri gayet akılcı ve fonksiyoneldir.*

Alanda suyun her türlü kullanımı ve mimari öğeleri mevcuttur. (*Şekil 3.3*)

Farklı *işlevleri ile -kuğulu göl , çağlayanlar , fiskiyeler , havuzlar , çeşmeler , seyir kameryeleri ve iskeleler -* alana çeşitlilik kazandırmaktadırlar .

Tüm bu yapılar adeta bir bütünün ayrılmaz parçaları gibi biraraya getirilmişlerdir. *İnsan hizmetine sunulmuş – çoğu görsel ve estetik amaçlı – su yapılarının hepsinin birarada olması , insanı farklı bir his alemine götürmektedir.*

¹⁷¹ Sedad Hakkı Eldem , Sa'da bad adlı kitabında Çağlayan Köşkü , bahçe ve havuzları alanında 4 devirde inşaa yapıldığını; ilk kuruluşun III.Ahmed zamanında 1723 tarihinde başladığını yazar. Kitapta ;1730 ihtilalinden sonra , 1740 senelerinde I. Mahmut'un Sa'da bad'ı esaslı suretle tamir ve kısmen yeniden inşaa ettirdiğinden bahsedilmektedir . Eldem' e göre; III. Selim zamanında , 1792 tarihinde köşker yeniden ele alınmış iseler de bu iş esaslı bir biçimde yapılmadığı için çabuk harab olmaya yüz tutmuştur . Alan 1809 tarihinde , II.Mahmud tarafından daha geniş ve zengin bir şekilde , İkinci Sa'da bad olarak inşa edilmiştir . Daha sonra II. Mahmut'un yapıları yıkılarak Sultan Abdulaziz zamanında üçüncü defa Çağlayan köşkü adıyla büyük ölçüde tekrar inşaa edilmiştir . Çağlayan Köşkü'de bir süre kendi haline bırakıldıktan sonra , 1943-1944 senelerinde yıktırılmış ve dördüncü inşaat olarak askeri okul inşaa edilmiştir. Ancak dört dönem yapılarında da esas olan; genel planın ve su işlerinin ilk dönemdeki haliyle korunabilmiş ve temel kabul edilmiş olmasıdır .

Ayrıca , suyun yarattığı dinamizm , sürekli seyretme arzusu uyandırmaktadır .

Hareket halindeki bir düzende , parlak ve yansıtıcı suyun etkisini bir kanal içinde , sonsuza uzanmışçasına , türlü açılardan seyretmek¹⁷² , geçitlerden¹⁷³ geçerken ona dokunmak , bir çeşme¹⁷⁴ başında ondan yudumlamak , az ilerisindeki iskeleden¹⁷⁵ bir sandalla yüzeyinde gezinmek ...

İşte tüm bunlar Sa'da bad Mesire Alanı'nın sunduğu yaşamsal gerçeklerdir.

Bu gerçeklerin dayandığı temel ise Osmanlı Türk toplumunun suya verdiği değerdir.

Bu noktada genel kompozisyon içerisindeki yeri ve önemi bakımından Cedvel-i Sim'in , alan içerisindeki konumunu , yapısını daha detaylı incelemek gerekecektir .

¹⁷² Cedvel-i Sim , Kasr-ı cenan , köşk , kameriyeler ve saray

¹⁷³ Çağlıyan-ı Salis

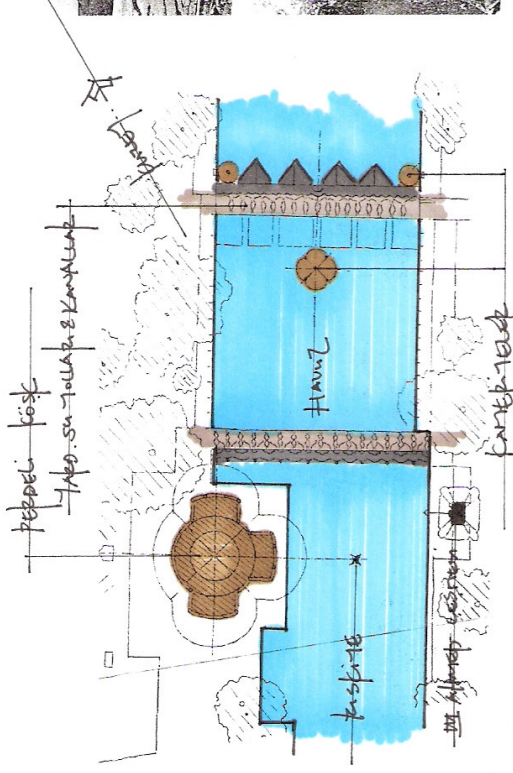
¹⁷⁴ III.Ahmet çeşmesi

¹⁷⁵ Hünkar İskelesi

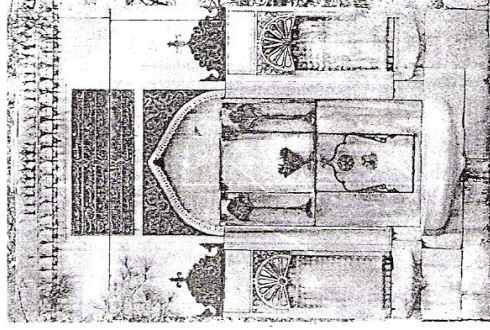
Şekil 3.3.2.4 Havuz

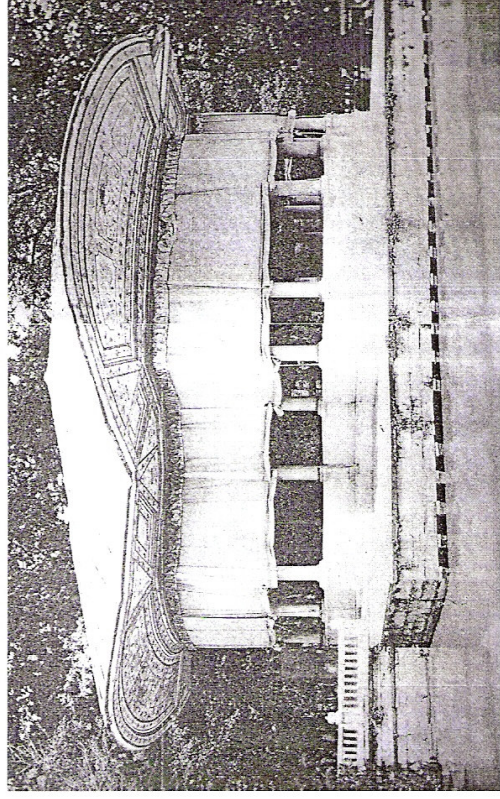
Şekil 3.3.2 III.Sa' da bad dönemi Cedvel-i Sim mimari elemanları

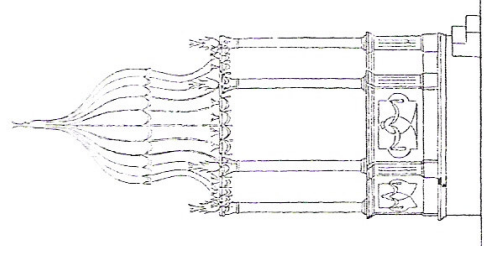
Şekil 3.3.2.5 Yrd. su yolları ve kan.

Şekil 3.3.2.2 III. Ahmed Çeşmesi/Çeşme-i Nevpeyda

Şekil 3.3.2.1 Perdeli Köşk

Şekil 3.3.2.3 Kamberiye

3.1.3 Cedvel-i Sim'in hem gereklilikten hem de estetik amaçlı kullanımının birlikteliğinin değerlendirilmesi

Cedvel-i Sim , kanal yapısı fonksiyonuyla , ihtiyaçtan ötürü ¹⁷⁶ , tamamlayıcı öğeleriyle estetik amaçlı , birçok fonksiyonu vardır.

Kanal içerisinde yer alan fonksiyonlar , estetik değerler taşıyan formlar içerisinde adeta eriyip gitmektedir.

Yarattığı görsel etkiyle veya işitsel hazla seyrine dalınan bir öğenin , görünen arkasında bir fonksiyonu vardır.

Şöyle ki; kanalın Kağıthane köyü önündeki ucu , keskin bir s yapan derenin koluna denk gelmektedir. Sanırım bu nokta suyun hız kestiği , debisinin daha düşük olduğu bir noktadır. Bu noktadan itibaren kanal boyunca düz bir hat içerisinde ilerleyen su kontrol altında tutulmaktadır .

Sa'da bad Mesire Alanı gibi çok geniş alanlara yayılmış olan düzenlemede dere taşkınlarına karşı bir kontrol mekanizmasının kurulmuş olması ihtiyacı muhakkak hissedilecektir .

Kanal boyunca ilerleyen suyun , saray önünde bulunan kanal kotundan daha düşük kottaki havuzlara gelmeden önce , *çağlayanlardan geçerek , alt seviyelere ulaştırılması*¹⁷⁷ farklı bir etki yaratmıştır.

Suyla ilgili her bir mimari elemanın ayrı bir fonksiyonu vardır. Görünenin arkasında gerçeklik , işlevdir .

Sa'da bad'da , *suyun dinamizmiyle , mimari öğelerin şekilselliği birleşince oluşan görsel şölen seyrine doyum olmayacak bir manzara yaratmaktadır. Bu amaçla farklı açılardan ve kotlardan türlü seyir imkanı veren bir çok kameriye köşk ve saray gibi mimari yapılar , kanal boyunda yer almaktadır.*

¹⁷⁶ Cedvel-i Sim , 1100m uzunluğunda , 28m genişliğinde ve 4m. derinliğinde , doldurma – boşaltma kapaklarıyla , Kağıthane deresinin su seviyesini ayarlayan bir kanal yapısıdır.

Yapı , kot farklardan ötürü direnaj problemi yaşayan Kağıthane vadisinin , sularını toplamakta ve debisini ayarlayarak , üst kottan topladığı suları , kontrol altında tutarak , alt kotlara ulaştırmaktadır .

¹⁷⁷ Bu konuyla ilgili detaylı bilgi *kotların organizasyonu olarak Cedvel-i Sim'in kesit düzleminin incelenmesi* başlığı altında ayrıca incelenecektir.

- Düzenek içerisinde estetik değerler taşıyan mimari elemanların formlarının fksiyonlarıyla örtüşmesi

(Şekil 3.4)

Cedvel-i Sim kanal yapısı içerisinde estetik değerler taşıyan tüm mimari unsurlar aynı zamanda bir ihtiyacı karşılamaktadır. Şöyle ki; Cedvel-i Sim’de ilerleyen su , ilk olarak I. bend’in önüne gelmektedir. Ancak buraya gelmeden önce suyun seviyesi , bend önünde , -sarayın mesire alanın karşı tarafındaki kanal duvarındaki - boşaltma kapağıyla kontrol edilmektedir.

Genelde suyun seviyesi bendi aşacak şekilde ayarlanmaktadır. Su duvarın üstünü yalıyarak , iki kademe üzerinde akar ve daha aşağıdaki geçit üzerindeki kapak taşları içine oyulmuş kanallara yayılır ve oradan şelaler şeklinde rıhtımlı , masif mermer korkuluklu I. havuza dökülür.

Burada akıntıya karşı yüzer durumdaki kabartma mermer balıklar , suyu köpürterek , akıntıyı canlandırmaktadır .

Bu havuzun en yüksek su seviyesi , uzun kanalınkinden yarım metre daha aşağıdadır. I. havuzun içerisinde , II. bendin önünde tıpkı I. bendte olduğu gibi bir boşaltma kapağı mevcuttur. Suyun seviyesi bu şekilde ayarlandıktan sonra II. bend bu suları tutar ve seviyesini düzenler .

Kurak mevsimlerde azalan suyun seviyesini ayarlamak için havuz içerisindeki yer altı menfezlerin kapakları indirilir ve su seviyesi , bendin en üst bordüründen açılmış deliklerden akacak şekilde yükseltilir. Bu deliklerden geçerek , bendin mermer kapak taşları içinde açılmış oyuklardan akan su , kaskadlar teşkil eden kaselere dökülür .

Su , kanal üzerinde gayet ince ve şeffaf bir tabaka teşkil ederek her kanalın ucunda bulunan büyüklü , küçüklü dilimli kaselere akar.

Kenarları dilimli olarak oyulmuş kaselerin altında ve kase kenarlarının etrafında kıvrılarak dalgalanan üç kaskad tabakası vardır . Buradan akan sular ,sarayın

CEDVEL-İ SİM MİMARİ ELEMANLAR TABLOSU

ADI	YERİ	FONKSİYONU	MİMARİ ÖZELLİKLER
Çağlayanlı Bendler		Uzun kanalın sularını kontrol etmek	
1. Bend / Çağlayan-ı Salis		Cedvel-i Sim'in sularını tutmak Köprü ve geçit olarak kullanılması düşünülmüştür.	2. Benden daha ağır ve dayamklıdır
Profillemiş mahmuzlu kontrforlar		Suların bey ağıza ayrılmasını sağlamak	
3. Bend / Çağlayan-ı Sani	1. bendin önündedir .	Kasrın önündeki havuzu beslemek Köprü ve geçit olarak kullanılması düşünülmüştür.	
Yardımcı su yolları ve kanalları	Kaskadlı bendlerin önünde 3. Havuzun kenarında bulunmaktadır.	Dere sularının nivo ve akıntılarını kontrol altında tutabilmek ve suları toplamak yada gerçekinden fazla suların taşınmasını sağlamak Suyu köpürtmek ve akıntıyı canlandırmak	üstleri tonozlarla örtülmüş, 2 si regülatör kapaklıdır
Kabartma mermer balıklar	Akıntıya karşı yüzler durumdadır .	Gözle eğlendirmek	
Kameriyeler / Taht-ı Hümeyun	Bendin iki yanı ve ortasındadır . *Biri daha alt seviyede ve suyun ortasında *Diğer ikisinde kanal tarafında ve sahile bitişik	Seyir amaçlıdır	4 ayaklı,4 köşeli ve kurşunla kaplıdır. Dörtgen planlı, kaide , korkuluk kısımları mermer diğer kısımları altın varak tunçtan yapılmıştır. Üzerleri tekne tavanlarla örtülmüştür
Havuz	Küçük Bent ile Büyük Bent arasındadır .		Rühtümlü ve masif mermer korkulukludur . 4 kafalı burmalı ve tunçtan yapılmıştır .
Fıskiye / Ejder-i parsler	Kasrın önündeki büyük havuzun ortasında ve Çadır Köşkünün önündedir .		
Köşk / Kasr-ı Cenan	Havuzun sağ tarafında , Valide Sultan odalarının önünde , ayrı bir sahanlık üzerinde konumlanır. etrafını tamayla çeviren ve yuvarlak kemerleri taşınan mermer sütunlar üzerine oturtulmuştur ortasında bir havuz vardır.	Bütün kanal uzunluğuna hakim , büyük bir perspektif ve seyir imkanı vermektedir	Planı haç şeklinde ve dört çıkmasında aynı uzunluktadır.
III. Ahmet Çeşmesi / Çeşme-i Nevpeyda	Köşkün karşısındaki rühtüm üzerindedir.	Çeşme yapısıdır	Ön ve arka yüzü olarak yapılmış ,biri uzun biri kısa , iki mürteli sofa arasına oturtulmuştur.
Çağlayan kapusu	Setlerin ve su yollarının çeşitli yerlerinde mevcuttur	Suların gereken yönde akıtılmaları sağlanıyordu	

Şekil 3.4 Cedvel-i Sim mimari elemanlar tablosu

Bentlerin önündeki ve havuzların yer altı menfezlerinin kanalları , havuzun önünde daha alt kotta bulunan dereye boşalmaktadır . Bu noktadan sonra dere doğal seyrine devam etmektedir.

- Kotların organizasyonu olarak Cedvel-i Sim'in kesit düzleminin incelenmesi

(Şekil 3.5)

Cedvel-i Sim asıl tanımını *kesit düzlemindeki organizasyondan* almıştır.Bu konuyla ilgili İncicyan P.G , XVIII.Asırda İstanbul adlı eserinde *Kağıthane köyü* başlığı altında genel bilgilere değindiği metninde kanal ile ilgili yorumlarını yaparken ' *Kağıthane'deki havuzlar yapıldıktan sonra , İstanbul halkını köye taşıyan sandallara mahsus dar geçit kapandı.*'

şeklinde bir ifade kullanmıştır.¹⁷⁸ Buradan anlaşılan odur ki; Cedvel-i Sim'in yapılmasıyla daha önce *köye gitmek için kullanılan dere ulaşımı kesintiye uğramıştır.*

Böylece , *Cedvel-i Sim'le , Haliç'ten başlayan su yolu ulaşımı Kağıthane deresi üzerinde , sarayın önünde son bulmuştur .*

Kağıthane vadisi *taban kotu , Kemerburgaz'dan Haliç'e doğru azalmaktadır.*

(Şekil 1.8)

Vadi tabanının *alüvyon ve dolgu olan zemini* , suyun akış yönünde kotunun düşmesiyle , *taşkınlara neden olmaktadır.* İşte Cedvel-i Sim'in en önemli yapılış amacı da bu soruna çözüm olmasıdır.

Ancak kanalın saray önünde havuzlara döküldüğü noktada taban ve su yüzeyi kotları arasında bir çelişki mevcuttur. Bu konuyla ilgili Sa'da bad su tesisleri teknik raporunda

' .....kret kotları tahminen +3.89m.,+2.79m ve +2.25m. olan üç bent , bunlar arasında iki havuz ve muhtelif tahliye kanallarından teşekkül ettiği mezkur tarihi vesikaların ve mevcut kalıntıların incelenmesinden anlaşılmaktadır. Mevcut izlerden ve fotoğraflardan Cedvel-i

¹⁷⁸ İncicyan, P. G. ,18. Asırda İstanbul, Tercüme; Hrand D. Andreasyon, İstanbul Enstitüsü Yayınları, 1976, syf.95

Sim , birinci bent havuzu ve ikinci bent havuzu su yüzü kotlarının sıra ile +3.89m. ,+2.94m. ve +1.49m. olduğu tahmin edilmiştir.'

şeklinde tariflenmektedir.¹⁷⁹

Rapordan edinilen bilgiye göre bentler arasında 0.95m. ve 1.45m. kot farkı vardır.

Oysa , Eldem ,S.H.,'nın *Sa'da bad* adlı kitabının 45,46,47. sayfalarında yer alan şekil 27,28,30,31'deki kesit düzlemlerinde görülen odur ki; su üst yüzeyleri arasında 1.20m ve 1.40m. kot farkı mevcuttur. Kanal taban seviyeleri arasında ise 0.80m. kot farkı vardır.

Her iki kaynaktan anlaşıldığı üzere Cedvel-i Sim su seviyesi kontrol altında tutmasının dışında *aslında kotların düzenli organizasyonunu sağlayan bir kanal yapısıdır.*

Kot farklarının çağlayanlarla geçilmiş olması ve suyun kanallar içerisindeki oluklardan ilerlediği bir noktada yüzeyinin geçiş amaçlı köprü olarak kullanılması da mimarinin , hayatsal haz ve duyularla bütünleşmesi adına iyi bir örnektir .

3.2. Cedvel-i Sim'in ait olduğu bütünün günümüz durumu

Sa'da bad Mesire Alanı hariç vadinin günümüzdeki kullanımını şekillendiren ilk adımlar , 1937 tarihli Prost planı ile atılmıştır .

Prost planı kapsamında dere ile yamaçlar arasında kalan düzlük alanların çoğu , sanayi yapılarının kullanımına verilmiştir.

Vadiyi kaplayan fabrikaların çoğu atık sularını dereye , atık gazlarını ise vadiye boşaltmışlardır . Bu sebepten dolayı alan , *mevcut doğal güzelliklerini ve tarihsel kimliğini kaybetmiştir .*

Şekil 3.6.1 Kağıthane deresinin , saray önündeki kısmın günümüz durumu. Foto;B.Arslan

Şekil 3.6.2 Kağıthane vadisi ve yakın çevresinin günümüz durumu. Foto;B.Arslan

Şekil 3.6 Cedvel-i Sim ve vadinin günümüz durumu

Günümüz Kağıthane vadisinde , Sa'da bad Mesire Alanı olarak bilinen kısım hariç , bütün düzlük ve tepeler kontrolsüz gelişen korkunç bir endüstri ve iskan kullanımındadır . Çeşitli artıklarla kirlenmiş olan dere , erozyona açık ; çıplak tepelerden yağmurla yıklanan toprakları Haliç'e sürüklemektedir. Vadiyi kuşatan sırtlardan şu ana kadar gecekondular , iskan , endüstri dışında kalan bölümü genel olarak ağaçsız ve maki bitki örtüsünden yoksundur .

Bugünkü hali ile Sa'da bad bahçesinin asırlık yeşil dokusu dışında tüm vadi adeta hasta bir peyzaj görünümündedir .

Kısacası , zaman içerisinde oluşan günümüz kullanımı , mevcut olan tarihsel potansiyeli özümsememiş , bu da alanın tarihi ve coğrafi verilerinin yaşayanları ile bağının kopmasına neden olmuştur .

Şekil 3.7 Prost planıyla alınan kararların günümüze yansımaları

Şekil 3.7.1 Sa'da bad Mesire Alanı'nın günümüz durumu

Şekil 3.7.2 Göletin karşısında yer alan boya fabrikasının görünümü

Şekil 3.7.1, Şekil 3.7.2; Foto; B. Arslan

3.2.1. Sa'da bad'ın günümüz durumunun alanda yapılan planlama çalışmalarlarıyla birlikte değerlendirilmesi

Kimliği bozulan Kağıthane vadisinin yeniden canlandırılması ve geçmişteki değerini kazanması adına , 1978 tarihinde *Kağıthane Kültür Park Projesi* geliştirilmiştir .¹⁸⁰

Proje kapsamında , yerleşme alanları arasında kalan vadinin dinlenme , eğlence ve spor alanları olarak kullanılması uygun görülmüş , ancak kanal yapısının dışında projeye ilgili hiçbir yapı hayata geçirilmemiştir .

¹⁸⁰ 17.03.1975 tarihli Kağıthane Belediyesi İmar planında yerleşme alanları arasında kalan vadinin dinlenme , eğlence ve spor alanları olarak ayrılması uygun görülmüştür.

Alanla ilgili bir diğer çalışma ise *Sa'da bad Mesiresi Koruma ve Geliştirme Projesi'dir* ;Kanal kapaklarının tıkanması ve dere taşkınları sebebiyle vadi *bataklık* halini almıştır. Kanalın işlevini yapamaması alanı kullanılamaz hale getirmiştir. İşte bu sebepten dolayı ,Büyükşehir Belediyesi , *Sa'da bad Mesiresi Koruma ve Geliştirme Projesi* kapsamında dere yatağının orijinal şekline uygun biçimde düzenlenmesi , ıslah ve taşkın kontrolü adına çalışmalar başlatmıştır . Kanal orijinaline uygun olarak yeniden yapılmış , su düzeneği çalışır hale getirilmiştir. Ancak dere boyunca devam eden çalışmalar , kısa bir süre önce kalıntılara zarar verdiği gerekçesiyle durdurulmuştur.

Kağıthane vadisine ait doğru saptamalar yapabilmek için yukarıda, genel hatlarıyla tanımlamaları yapılan çalışmaların içeriklerine değinmek gerekecektir .

3.2.1.1 Alanın günümüz kullanımının ilk şekillendiricisi olarak 1937 tarihli Prost Planı'nın alana etkileri

Henüz 1987 yılında Şişli'den ayrılıp bağımsız bir ilçe¹⁸¹ olan Kağıthane'nin *günümüzdeki kullanımını şekillendiren ilk adımlar , 1937 tarihli Prost Planı* ile atılmıştır.(*Şekil 3.8*)

1950'de hazırlanan sanayi planı ile Haliç kıyılarının Atatürk köprüsü kuzeyinden , Kağıthane ve Alibeyköy derelerine kadar olan kesim organize *sanayi alanları* olarak planlanmıştır.¹⁸² Ancak , buranın sanayi alanı olarak seçilmiş olmasının temelleri , 1937 yılında Henri Prost'un İstanbul için hazırladığı ve kendi adıyla anılan planlarından kaynaklanmaktadır.¹⁸³

¹⁸¹ İdari olarak Osmanlı döneminde Eyüp'e bağlıken ve Cumhuriyet dönemine de böyle giren Kağıthane , Beyoğlu ilçesi Eyüp'ten ayrılınca , Beyoğlu'na bağlanır. 1954'te ise Şişli bölgesi ilçe yapıp Beyoğlu'ndan ayrıldığında bu defa Şişli'ye bağlanır. 1963'e kadar köy statüsünde gelen Kağıthane , o tarihte belde yapılır ve bağımsız bir belde belediyesi haline gelir. 1980'de ise yine Şişli ilçesine bağlanır.

İrmak, H., Dünü ve bugünü ile Haliç Sempozyum Bildirileri (22-23 Mayıs 2003), Kadir Has Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2004, syf.568

¹⁸² Kağıthane Rehberi, Kağıthane Belediyesi Yayınları, Ekim 1998, syf.62

¹⁸³ Prost, H. ,Nazım planlar, İstanbul Belediye Matbaası, 1950,syf.5

Prost Planı'nın dayandığı temel ilkelerden , Kağıthane'yi doğrudan ilgilendiren kısma gelmeden önce Haliç'le ilgili kısma değinmek gerekmektedir.

Haliç kıyıları ticaret ve mahalli sanayiın rasyonel bir surette teşekkülüne müsait şekilde tanzim edilecektir .

Nispeten büyük sanayii için Atatürk köprüsünden Haliç'in mensabına doğru olan yerler tahsis edilecektir. Bunlardan cinslerine ve kuracakları yerin manzaralarına göre en sıkıntı verenler koyun dibine uzaklaştırılacaktır. Salhanaya müruru ubur kolaylaştırılacak koyun her iki kıyısında da ağır kamyonlar için geniş birer sınavi yol tesis edilecektir. ' Not No:7 ' ¹⁸⁴

Aynı kaynakta bu konuyla ilgili alınabilecek tedbirleri Prost şu şekilde ifade ediyor;

' Bu tedbirler nelerdir? Burada yalnız muhtasar bir rey verebilirim . Çünkü muhtelif meseleleri ayrı ayrı halli lazımdır.

Yamaçlardan kopup gelen toprakların gelmemesini temin etmek; bu yamaçları ağaçlamakla mümkün ve kolay görülüyor.

Haliç'in nihayetinin köprüden görünüşünün güzelliği bu suretle artacak ve sanayi mintakasının etrafı orada çalışmaya mecbur olanlar için bir kat daha zevkli olacaktır. ¹⁸⁵

Prost planında Kağıthane ile ilgili kısım , planda aşağıdaki şekilde ifade edilmiştir. ¹⁸⁶

' .Bütün bu esaslardan başka ve bütün bunların üstünde dikkat edilecek bir nokta var. İstanbul'un her bakımdan ayrı ayrı kıymeti haiz olan bütün hususiyetlerini muhafaza etmek hatta bunların inkişafına meydan bırakmak lazımdır . Bütün tarihi Türk eserlerini kıymetlendirmek ve Boğaziçi , Haliç , Kağıthane , Çamlıca , Kurbaldere , Adalar gibi mevkileri hususiyetlerin icaplarına göre ayrı şekil ve ihtiyaçları göz önünde tutarak tanzim eylemek , umumiyet itibarıyla İstanbul'un silüetini muhafaza etmek gerekmektedir. '

¹⁸⁴ Prost, H. ,İstnabul'un yeni çehresi III Nazım planlar, İstanbul Belediye Matbaası, 1950, syf.5
Haliç hakkında bir diğer not ise

Haliç: Sınavi müesseselerin toplanmakta olduğu menba tarafında seneden seneye seyrüsefere daha az müsait bir şekle giriyor.

Kağıthane deresinin getirdiği topraklar ve iki sahildeki yamaçlardan parçalanıp gelen parçalar Haliç'in dibine çöküyor, bu suretle Haliç'in dibi dolarak bazen suyun sathına bile çıkıyor ve az tonajlı gemiler bile eski Tersaneden ileri gidemiyor.

Bu vaziyette; yegane nakil vasıtası olarak Haliç'i kullanan sanayi mahallesi için yavaş yavaş ilerleyen bir tehdüttir .Diğer cihetten bir çok noktalarda su rakittir , mecraların bilhassa mezba mecralarının doğrudan doğruya Haliç'e akması , eğer tedbir alınmazsa endişe verecek hale gelebilecek olan sıhhi bir vaziyette ıslah mahiyette değildir.

¹⁸⁵ Prost, H. ,İstanbul Hakkında notlar, İstanbul Belediye Matbaası, 1938, syf.17

¹⁸⁶ Prost, H. ,Nazım planlar, İstanbul Belediye Matbaası, 1950, syf.4

Kağıthane Rehberi, Kağıthane Belediyesi Yayınları, Ekim 1998,syf.63

Alınan bu kararlar , *dere ile eğimli yamaçlar arasında kalan , geniş , düzlük alanlara; çoğunluğu dokuma , giyim , deri , sonrasında mermer atölyeleri , metal eşya ve ana kimya dallarına ait sanayi yapıları tesis edilmiştir .* Bu karar , Kağıthane'ye has güzelliklerin *sonunun başlangıcı* olacaktır . Alanın tanımlanan yeni kullanımıyla birlikte geçmişte mevcut olan doğal güzellikleri, yerini , baca dumanına ve atık sulara bırakacaktır .

Sa'da bad Sarayı'nın , konumlandığı alan ise bir müddet boş kaldıktan sonra , 1952 yılında , alana şu an belediye binası olarak işlev gören , *İstihkam mektebi* yapısı inşa edilmiştir.¹⁸⁷ Sedad Hakkı Eldem , *binanın buraya yapılmasına Çadır köşkü ve çağlayanlarında tamir ettirilebilecekleri ve böylece bu yere itibar ve mamuriyetinin bir ölçüye kadar iade edilebileceği ümidiyle askeri makamlara , gereken iznin bu şartla verildiğine dikkat çekmektedir.*¹⁸⁸

Gerçi her ne kadar dere üzerindeki yapılar korunamamış -hatta *İstihkam Mektebi'ne geçişi sağlayan köprüden dolayı yapılar tahrip edilmiş olsa da-* , alanın askeri sınırlar içerisinde kalıyor olması , bütün vadiyi kaplamaya başlayan gecekondular , ev ve fabrikaların bu tarafa yaklaşmalarını önlemiştir .

Şekil 3.9

Alanın askeri sınırlar içerisinde kalıyor olması , bütün vadiyi kaplamaya başlayan gecekondular , ev ve fabrikaların mesire alanına yaklaşmasını önlemiştir . *Alanın günümüz durumunu gösterir fotoğraf.* Foto;B.Arslan

¹⁸⁷ Eldem, S. H. , Sa'da bad,syf.112

¹⁸⁸ a.g.k.,syf.112

3.2.1.2 Alanda geliştirilen Kağıthane Kültür Park Projesi kapsamında Sa'da bad'ın değerlendirilmesi

(Şekil 3.10)

Kağıthane Kültür Park Projesi , vadinin topoğrafik özelliklerini ve coğrafi verilerini ön plana çıkararak işlevler sunması bakımından yapılan projeler arasında alan için en uygun olanıdır .

Kağıthane Kültür Park Projesi kapsamında , bölgenin gereksinimlerini içine alan çeşitli fonksiyon alanları belirlenmiş , çevredeki yoğun konut alanları ile sanayi kuruluşları arasında temiz hava temin edecek , erozyonu önleyecek , ağaçlandırılacak yeşil alanlar önerilmiştir.¹⁸⁹ (Şekil 3.10.1)

Planlamada; tarihi mesire alanı , gölet ve çağlayanlar yeniden canlandırılırken¹⁹⁰ , bugün belediye hizmet binası olarak kullanılan , eski İstihkam mektebi yenilenerek , günün koşulları içinde yine bir kültür tesisi , otelcilik okulu ve bunun yanısıra büyük bir grubun kalabileceği turistik tesis olarak planlanması öngörülmektedir.

Ayrıca , Kağıthane Kültür Park Projesi kapsamında , İstihkam mektebi önündeki bölümde kanalın üzerine plak geçirerek eski tarihi havuzun meydana çıkarılması önerilmektedir.¹⁹¹ (Şekil 3.10.2)

Kağıthane Kültür Park Projesi kapsamında tamamı su tesisleri üzerine düzenlenen Sa'da bad Mesire Alanı'nda öncelikle Cedvel-i Sim'in yerine , 1990' lı yılların başında betonarme bir kanal yapılmıştır.

¹⁸⁹ Kağıthane'de , dere ile yerleşme alanları arasında kalan vadinin dinlenme , eğlence ve spor alanları olarak ayrılması 20.05.1977 tarihinde Kağıthane Belediyesi tarafından İ.T.Ü döner sermayeleri aracılığı ile mimarlık fakültesi planlama grubuna ihale edilen kültür park planlamasında imar planındaki sınırlar veri olarak verilmiştir. Bu alan üzerinde tarihi ve doğal özellikleri gözönüne alan , çevre halkının boş zamanları değerlendirme gereksinimlerine cevap verecek bir program geliştirilmesi önerilmiştir .Ancak , kültür park projesinde; çeşitli teşekküller ve bilimsel kuruluşlar tarafından ele alınan Haliç sempozyumu ve Haliç master planında önerilen Eyüp- Silahtarağa arası bölge parkının kağıthane kültür parkı ile bütünleşmesi öngörülmektedir. Böylece , Haliç'in Marmara denizine açıldığı noktadan , Kağıthane deresi boyunca devamlılığın sağlanması düşünülmektedir .

¹⁹⁰ ....civarlarında lale ve her mevsim çiçeklerini içeren bahçeler , sergi yerleri ayrılmış bunlar yanında kültürel değerleri canlandıracak el sanatları , plastik sanatlar ve resim uğraşı yerleri , klasik ve modern müzik köşeleri ile dinlenme alanları düşünülmüştür.

¹⁹¹ ..Düzenlemede bu havuz etrafında dolaşılacak alanlar , yer yer çiçek tarhları ile ayrılmış , oturma bankları , su yüzeyleri üzerinde tertiplenmiş kameryeler ve kahveler düşünülerek bölgenin çekiciliği artırılmak istenmektedir .

Ancak zaman içerisinde sanayi atıkları ve civar kanalizasyonların dereye akıtılması sebebiyle taşkın suları kontrol altına alabilmek için düzensiz , orijinal dere yatağı ile alakası olmayan , kötü imal edilmiş perde duvarları olan yeni bir dere yatağı yapılmıştır . Boyutları itibarıyla , Cedvel-i Sim'in orijinal yatağına ve genişliğine uyulmuş ise de mermer küfeki taşından imal edilmiş orijinal kenar duvarları yok edilmiştir¹⁹².

Bu arada eski cirit meydanına , Sultan Abdülaziz devrinde yapılan ve bir nevi taşkın kontrolünü de sağlayan kuğulu göl , bataklık haline gelmiştir.

Yapılan bu betonarme dere yatağı , civardaki tepelerin feyezan suları hesaba katılmadan büyük bir eksiklikle inşa edildiğinden , dere yatağı dışında kalan alanda zemin suyu sürekli yüksek kalmış , alan adeta bataklık görünümünü almıştır .

Daha sonraları ise Büyükşehir belediyesi , *Sa'da bad Mesiresi Koruma ve Geliştirme Projesi* kapsamında dere yatağının orijinal şekline uygun biçimde düzenlenmesi ıslah ve taşkın kontrolü adına çalışmalar başlatmıştır.

Günümüzde alanda koruma ve geliştirme projesi kapsamında çalışmalar devam etmektedir. Ancak çalışmalar belediye hizmet binası önündeki kalıntılara zarar verildiği gerekçesiyle durdurulmuştur .

*Sa'da bad Mesiresi Koruma ve Geliştirme Projesi*¹⁹³'nin , *Cedvel-i Sim'in işlevini kazanması , dere mecrasının düzenlenmesi ve vadi kotunun yükseltilmesi dışında , alana pek bir katkısı olmamıştır .*

¹⁹² Sadabad Su Tesisleri Teknik Raporu, syf.33

¹⁹³ *Sa'da bad Mesiresi Koruma ve Geliştirme Projesi* , sınırları Cedvel-i Sim'in ilçe merkezindeki ucundan başlayıp , derenin Haliç'e döküldüğü noktaya kadar tüm vadiyi kapsamaktadır.(*Şekil 3.11*) Projenin amacı , öncelikle işlevini yitirmiş olan kanalın su düzeneğini işler hale getirip , Sa'da bad Mesire Alanı'nı tüm peyzaj unsurlarıyla –*sunî adacıklar ve göletler*- yeniden canlandırmak ve dere

3.2.1.3 Sa'da bad'ın günümüz kullanımının son belirleyici olarak Sa'da bad Mesiresi
Koruma ve Geliştirme Projesi'nin alana katkısı

(Şekil 3.11)

Proje kapsamında , Sa'da bad Mesire Alanı gibi tarihe mal olmuş bir toplanma alanı varken az ilerisine yine toplanma alanı olarak yeni yerlerin önerilmesi anlamsızdır . Bunun dışında suni göletin şekli orijinal formuna kesinlikle uymamaktadır . Proje kapsamında , eski sarayın bulunduğu yerin önünde havuzlarla ilgili bir düzenlemenin düşünülmediği saptanmıştır. Belediye hizmet binası otoparkına araç ulaşımı sağlayan köprünün kaldırılmaması ve alanda keskin bir hatla gösterilen geçiş yolunun tutulması ise uygun değildir .

Bölüm Sonucu

Alanla ilgili yapılan çalışmalar ve planlamalardan bugüne kadar kesin , net ve istenen bir sonuç alınamıştır .Çünkü yapılan tüm çalışmaların sınırı , vadi içerisinde belli bir kısmı kapsamaktadır. Oysa ki *Kağıthane vadisi , Haliç'ten ayrıldığı noktadan itibaren , gerek coğrafi yapısı, gerekse topoğrafyasıyla bütünlük arz etmektedir.*

Vadi boyunca yapılan çalışmalardan; alanın dar ve uzun formunun , ard arda gelen, birbirini takip eden fonksiyonlar dizisinin lineer bir biçimde düzenlenmesini gerekli kıldığı anlaşılmıştır .

Bu durum yerleşim noktalarından buraya yaklaşma olanaklarını ve giriş noktalarının sayısını artırmaktadır.

Ancak vadi tabanının düzlüğünün, enine hareketlerdeki sınırlılığa karşın boyuna hareketlerde rahatlık ve kolaylık sağlamaktadır . Buna rağmen her bölge kendi tanımını ortaya koymaktadır . Günümüzde , bölgeler arasında fonksiyonel devamlılığın kesinlikle söz konusu olmadığı tespit edilmiştir .(1.3) Bu sebeple Kağıthane deresinin belirleyicisi olduğu , Kağıthane vadisi , *Haliç'ten ayrıldığı noktadan itibaren , farklı kriterlere göre bütünlük içerisinde ele alınmalıdır.*

Alan , gerek kent içerisindeki konumu , gerekse topoğrafik yapısı itibarıyla edindiği erişebilirlik kriterini , sahip olduğu değerleri ön plana çıkarmak adına kullanamamıştır.

Vadi karakterini ortaya koyan öğeler , kent içerisinde silik bir görünüm arz etmekte , günümüz kullanımı ile Sa'da bad bahçesinin asırlık yeşil dokusu dışında tüm vadi adeta hasta bir peyzaj görünümündedir.

Zaman içerisinde oluşan günümüz kullanımı, mevcut olan tarihsel potansiyeli özümseyememiş , bu da alanın tarihi ve coğrafi verilerinin yaşayanları ile bağının kopmasına neden olmuştur .

Kısacası , Kağıthane deresi vadisi , günümüz kullanımıyla adeta kimliğini ve karakterini kaybetmiş durumdadır.

Ancak olumlu bir gelişme vardır ki o da; alanın kaybettiği değerlerini yeniden kazandırma çabasının varlığı ve değerinin farkındalığıdır.

SONUÇ ve DEĞERLENDİRME

Çalışmanın sonuç bölümünde daha önceki bölümlerden elde edilen bulgular değerlendirilir. Bulguların değerlendirilmesi iki ana başlıkta ortaya konulabilir.

- I. *Bölümlerin Değerlendirilmesi*
- II. *Genel Değerlendirme*

I. Bölümlerin Değerlendirilmesi

Çalışma , giriş ve sonuç bölümleri dışında birbiriyle ilişkili kurgulanmış üç bölümden oluşmuştur. Çalışmanın *Cedvel-i Sim ve ait olduğu bütünün (Sa'da bad) yakın çevresiyle birlikte işlevsel ve biçimsel sorgulaması* şeklinde ifadelenen üst başlığı çalışma bütünü oluşturulan bölümlere –ilkine ;ifadeye kaynaklık eden Cedvel-i Sim ve ait olduğu bütünün;Sa'da bad ekseninde ele alınarak , genel özellikleriyle *bilgiye dayalı* , ikincisine; tanımlanan ifadenin geçmişteki kullanımının sorgulaması şeklinde , *yoruma dayalı* , üçüncüsü; günümüz koşullarının kentsel ölçekte ele alınmasıyla *değerlendirmeye* dayalı oluşturulmuştur .

Cedvel-i Sim'in tanımından hareket eden ve sonrasında yapıyla ilgili genel bilgilere yer verilen birinci bölümde ; öncelikle yapı *tanıtılmaya* çalışılmıştır. Buna göre yapının kent içerisindeki yeri ile *adresi* , konumlandığı alanın tarihsel süreçteki kullanımı ile *gelişimi* saptanmıştır.

Cedvel-i Sim'in farklı amaçlarla kullanımı , yapılma gerekçelerine esas teşkil etmiştir . Buna göre Cedvel-i Sim'in varlığı öncelikle Kağıthane vadisinin ilgili bölümünün coğrafi konumu ve konumunu destekleyen topoğrafik özelliklerine dayandığı görülmüştür. Ve bu o derece belirleyicidir ki; kanal yapısı tarih boyunca varlığını ve işlevini sürdürmüştür. Hatta işlevini yerine getirmediği dönemlerde alanın bataklık görünümünü alması , işlevinden kaynaklanan varlığının gerekliliğini net bir şekilde göstermiştir.

Cedvel-i Sim yapıldığı dönemde ait olduğu bütün; Sa'da bad Mesire Alanı'nın omurgası olarak önem kazanmıştır. Birinci bölümü noktlayan Sa'da bad Mesire Alanı ifadesinin , ifadeye kaynaklık eden *Sa'da bad nedir?* sorusuyla ele alındığı ikinci bölümde; alanın çok yönlü işlevselliğinin *sosyolojik ve kültürel alanlardaki karşılığı , biçimsel sorgulamasında aranmıştır* . Sa'da bad'ın kentsel ölçekteki işlevselliği , yapının birinci bölümde irdelenen kent içerisindeki konumu ve coğrafi yapısıyla ilişkilendirilmiştir. Bu bölümde ,yapısal ölçekte Sa'da bad Saray'larının çevreleriyle birlikte Osmanlı yaşayış biçiminin mimariye yansımaları olarak saptanmıştır.

Yapının ilk ve tek kanal yapısı olma niteliğinin temeli dış kaynaklarda aranmıştır. Oysa ki ; mevcut olan düşünceler kapsamında yapılan karşılaştırmalar , Sa'da bad yapılarının *Osmanlı kültürünün kalıplarına aykırı düşmedikleri ölçüde benimsediklerini* göstermiştir. Çalışmada *biçimlerin kendi içerikleriyle değil , uygun içeriğe Osmanlı sisteminde benimsendikten sonra Osmanlılar tarafından kavuşturuldukları tespit edilmiştir. Devşirilen biçimlerin özgül olanakları zamanla Osmanlı yaratım ve tasarlama kalıplarını etkilemeye ve onları değiştirmeye başlamıştır. İşte bunun ilk ve tek örneği Sa'da bad yapısı olarak Cedvel-i Sim'dir* .

Üçüncü bölümde ise ilk iki bölümde edinilen bulgular ışığında öncelikle yapısal ölçekte tanımlanan Cedvel-i Sim'in , ait olduğu bütün Sa'da bad Mesire Alanı ve yapılarının farklı alanlardaki sorgulamasıyla , *günüümüz Kağıthane vadisindeki önemi ve değerine* yer verilmiştir.

Cedvel-i Sim'in *süre gelen varlığının gerekçesinin mimari karakteri olduğu* anlaşılmıştır. Kanal yapısı olarak Cedvel-i Sim , Kağıthane vadisinde konumlandığı kısmın *direnaj problemini çözmektedir.*

II. Genel Değerlendirme

Araştırma bütünü , öncelikle görmeye dayalı anlaşılan , bununla beraber yazma sürecinde bilgiye dayalı geliş(tiril)en bir bulgular toplamına dayanmıştır. Bulgular çalışma bütününde ortaya konulmaya çalışılanı ve birbiriyle ilişkili kurgulanan bölümlerin içeriklerini belirlemiştir.

Çalışma bütününde , giriş bölümünde de belirtildiği gibi , *Cedvel-i Sim'in , Osmanlı'nın doğayı kabulleniş biçiminin tipik bir örneği olduğu , tüm zamanlara hizmet eden zamanüstü mimari değerleriyle* , tespit edilmiştir.

Ancak , *günümüzde* bu değerın bilinmemesi ve geçmişte vadiyi bir bütün olarak değerlendiren kullanımların analiz edilmemesi sebebiyle *vadi boyunun kullanımında kopukluklar* vardır . Oysa ki alanın *geçmişteki kullanımı* , günümüz için *ideal bir model önerisi* sunmaktadır.

Geçmişte vadinin kullanımı , derenin Haliç'ten ayrıldığı noktadan itibaren bir *bütünlük* arz etmektedir. Gerek Sa'da bad Mesire Alanı , gerekse yapıları , bu bütünü tamamlayan parçalar halinde vadiye dağılmış durumdadır. *Coğrafi yapının çözümlenmesiyle oluşturulan fonksiyonel süreklilik alanın yaşayanlar tarafından bir bütün olarak algılanmasını* sağlamaktadır.

Sonuç olarak *Sa'da bad'ın kullanımında , coğrafi yapının çözümlenmesiyle oluşturulan fonksiyonel süreklilik , alanın yaşayanlar tarafından bir bütün olarak algılanmasını sağlayarak günümüz kullanımı için ideal bir model önerisi* sunmaktadır.

KAYNAKLAR

- AKSEL, A.,
‘ Kağıthane ’ maddesi, Düünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Cilt 4, Kültür Bakanlığı ve Tarih Kurumu’nun ortak yayını, İstanbul 1993
- AKTEPE, M.,
‘ Kağıthane ’ maddesi, TDV İslam Ansiklopedisi, Cilt 24, Türkiye Diyanet Vakfı Yayını, İstanbul 2001
- AREL, A.,
18. y.y. İstanbul Mimarisinde Batılılaşma Süreci, İ.T.Ü Mimarlık Fakültesi, İstanbul, 1975
- ARSLAN, N.,
‘ Sa’da bad Sarayı ’ maddesi, Düünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Cilt 6, Kültür Bakanlığı ve Tarih Kurumu’nun ortak yayını, İstanbul 1993
- ARTAN, T.,
‘ Bahçeler; Osmanlı Dönemi ’ maddesi, Düünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Cilt 1, Kültür Bakanlığı ve Tarih Kurumu’nun ortak yayını, İstanbul 1993
- ATASOY, N.,
Hasbahçe; Osmanlı Kültüründe bahçe ve çiçek, Aygaz Yayınları, Aralık 2002
- AYDIN, C.,
‘ Cedvel ’ maddesi, TDV İslam Ansiklopedisi, Cilt 7, Türkiye Diyanet Vakfı Yayını, İstanbul 2001
- BATUR, A. ,
‘ Balyan Ailesi ’ maddesi, Düünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Cilt 2, Kültür Bakanlığı ve Tarih Kurumu’nun ortak yayını, İstanbul 1993
- BATUR, S. ,
‘ Sa’da bad ’ maddesi, Düünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Cilt 6, Kültür Bakanlığı ve Tarih Kurumu’nun ortak yayını, İstanbul 1993
- BELGE, M. ,
İstanbul’u gezerken, Tarih Vakfı Yurt yayınları, İstanbul 1993
- CERASI, M.M.,
Osmanlı İmparatorluğu’ nda 18. ve 19. y.y’da Kent Uygarlığı ve Mimarisi (Osmanlı Kenti), Yapı Kredi Yayınları, 1999

CEZZAR, M. ,
Osmanlı Başkenti İstanbul, Erol Kerim Aksoy Eğitim Spor ve Sağlık Vakfı, İstanbul
2002

CONRADS, U.,
20.yy Mimarisinde Program ve Manifestolar, Şevki Vanlı Vakfı, 1991

ÇEÇEN, K.,
İstanbul'da Osmanlı devrindeki su tesisleri, İ.T.Ü Bilim ve Teknoloji Tarihi
Araştırma Merkezi No:1, İ.T.Ü İnşaat Fakültesi Yayını, 1984

ÇEÇEN, K.,
İstanbul Osmanlı Dönemi Su Yolları, Büyükşehir Belediyesi Yayınları, İstanbul,
1999

ÇELİK, Z.,
19. yy' da Osmanlı Başkenti (Değişen İstanbul), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1998

DAĞDELEN, İ.,
İstanbul – Rumeli Ciheti Haritaları Cilt I / II , İstanbul Büyükşehir Belediyesi
Kütüphane ve Müzeler Müdürlüğü, İstanbul, 2005

DENEL, S.,
Batılılaşma sürecinde İstanbul'da tasarım ve dış mekanlarda değişim ve nedenleri ,
İ.T.Ü. , Yayınlanmamış Doktora Tezi , İstanbul 1981

DÖLEN, E. , SANDALCI, M. ,
Kağıthane-Kemerburgaz-Ağaçlı-Çiftalan Demiryolu (1914-1916), Kağıthane
Belediyesi Yayınları , İstanbul, Mart 1999

ELDEM, S. H. ,
Türk Bahçeleri , Kültür Bakanlığı Türk San'at Eserleri 1, Milli Eğitim Basımevi,
İstanbul, 1976

ELDEM, S. H. ,
Sa'da bad, Kültür Bakanlığı Türk San'at Eserleri, İstanbul 1977

ELDEM, S. H. ,
Boğaziçi Yalıları; Rumeli Yakası, 1993

ELDEM, S. H. ,
Boğaziçi Yalıları; Anadolu Yakası, 1994

ERDOĞAN, M. ,
Lale Devri Baş Mi'marı Kayseri' li Mehmed Ağa, İstanbul Fetih Cemiyeti, İstanbul
Enstitüsü Neşriyatı :48 , Baha Matbaası, İstanbul, 1962

- ERDOĞAN, M. ,
Osmanlı Devrinde Osmanlı Bahçeleri, Vakıflar Dergisi IV, Ankara 1958
- ESCHOLIER, R. ,
Versailles Aquarelles de Claude Sibra, Couverte de Francois de Marlhaye, Editions Alpina, Paris, 1930
- EVYAPAN, G. A. ,
Eski Türk Bahçeleri ve özellikle eski İstanbul Bahçeleri, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, 1972
- GÖKTAŞ, U. ,
' *Kağıthane Alemleri* ' maddesi , Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Cilt 4, Kültür Bakanlığı ve Tarih Kurumu'nun ortak yayını, İstanbul 1993
- GÜLERSOY, Ç. ,
Hidivler ve Çubuklu Kasrı, 1985
- GÜLERSOY, Ç. ,
Ihlamur Mesiresi, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Yayınları, 1983
- GÜLERSOY, Ç. ,
Göksu'ya Ağıt, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Yayınları, 1987
- HÜR, A.,
' *Bahçeler* ' maddesi, Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Cilt 1, Kültür Bakanlığı ve Tarih Kurumu'nun ortak yayını, İstanbul 1993
- IRMAK, H.,
Kağıthane Rehberi, Kağıthane Belediyesi Yayınları, Ekim 1998
- IRMAK, H.,
Kağıthane'de geçmiş ile bugün, Kağıthane Belediye Başkanlığı Tarih Yayınları Dizisi, Temmuz 2002
- IRMAK, H.,
Haliç havzasında bir ilçe Kağıthane , Düni ve bugünü ile Haliç Sempozyum Bildirileri (22-23 Mayıs 2003), Kadir Has Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2004
- İNCİCYAN, P. G. ,
18. Asırda İstanbul, Tercüme; Hrand D. Andreasyon, İstanbul Enstitüsü Yayınları, 1976
- JOHNSON, C. R. ,
İstanbul 1920 , Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1997

- KARAER, N. ,
Paris, Londra,Viyana; Abdülaziz'in Avrupa Seyahati, Phoenix Yayınevi, 2003
- KAYRA, C. ,
İstanbul mekanlar ve zamanlar, Ak Yayınları Kültür ve Sanat Kitapları:52 Yeni Dizi
6, 1990
- KOSTOF, S. ,
The City Shaped, Thames und Hudson Yayıncılık
Şehir ve Medeniyet, (2004) , Klasik Yayıncılık, 1991
- KÖMÜRÇİYAN, E. Ç. ,
XVII. Asırda İstanbul / İstanbul Tarihi, Eren Yayıncılık ve Kitapçılık, 1988
- KUBAN, D. ,
Wooden Palaces of the Ottomans, Yapı Endüstri Merkezi Yayınları, 2001
- MANTRAN, R.,
17.yy'ın ikinci yarısında İstanbul I.Cilt, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1990
- NEUFERT,
Yapı Tasarım Bilgisi ,Beta Yayıncılık , 35. Baskıdan çeviri, Ekim 2000
- NİRVEN, S. N. ,
İstanbul Suları, İstanbul Halk Basımevi, 1946
- ÖNGE Y. ,
Türk Mimarisinde Selçuklu ve Osmanlı Dönemlerinde Su Yapıları, Türk Tarih
Kurumu Yayınları, 1997
- PEVSNER, N. ,
A History of Building Types , Thames und Hudson Yayıncılık, 1997
- PROST, H. ,
İstanbul Nazım Planını izah eden rapor (25.10.1937), İstanbul Belediye Matbaası,
1938
- PROST, H. ,
İstanbul hakkında notlar, İstanbul Belediye Matbaası, 1938
- PROST, H. ,
İstanbul'un yeni çehresi III Nazım planlar, İstanbul Belediye Matbaası, 1950
- RASMUSSEN, S. E.
Yaşayan Mimari, Remzi Kitabevi, 1994
- ŞAHSUVAROĞLU, H. Y. ,
Boğaziçi'ne Dair, (1986)

ŞENTÜRER A., URAL Ş. ve ATASOY A. ,
Mimarlık ve Felsefe, Yem Yayınları, 2002

ŞİMŞEK, M. ,
Batılılaşma sürecinde İstanbul'da II.Mahmut Dönemi İmar faaliyetleri, M.S.Ü
Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 1993

TANDOĞAN, İ. ,
Haliç Kıyılarında Bizans Döneminden Günümüze İşlev ve Doku Değişimleri, M.S.Ü
Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2005

UZUN, M. ,
' Cedvel ' maddesi, TDV İslam Ansiklopedisi, Cilt 7, Türkiye Diyanet Vakfı Yayını,
İstanbul 2001

YALTIRIK, F.,
' Bahçeler; Tarihte Önemli İstanbul Bahçeleri ' maddesi, Düünden Bugüne İstanbul
Ansiklopedisi, Cilt 1, Kültür Bakanlığı ve Tarih Kurumu'nun ortak yayını, İstanbul
1993

YALTIRIK, F.,
' Kağıthane Mesiresi ' maddesi, Düünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Cilt 4,
Kültür Bakanlığı ve Tarih Kurumu'nun ortak yayını, İstanbul 1993

Dünü ve Bugünü ile Haliç Sempozyum Bildirileri (22-23 Mayıs 2003), Kadir Has
Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2004
Derleyen; Göncüoğlu , S. F. ,

İstanbul Armağanı 4 Lale Devri, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire
Başkanlığı Yayınları, 2000

İstanbul Metropolitan Alan Çevre Düzeni Nazım İmar Planları Kitabı, İstanbul
Büyükşehir Belediye Başkanlığı

Kağıthane'de Geçmiş ile Bugün, Kağıthane Belediyesi Yayınları, Temmuz 2002

Kağıthane Kültür Parkı Plan Raporu, İ.T.Ü Yayınları, 1978

Kağıthane Rehberi, Kağıthane Belediyesi Yayınları, Ekim 1998

Meydan Larousse, Cilt 3/4/6/7/10/18/20, Meydan Yayınevi, İstanbul 1981

Ortaçağdan Günümüze İstanbul Haritaları, Türkiye Sınai Kalkınma Bankası
Yayınları, İstanbul, 1990

Sa'dabad Mesiresi Koruma ve Geliştirme Projesi Öneri Vaziyet Planı Raporu, İ.B.B.
Projeler Daire Başkanlığı Yatırım ve Planlama Müdürlüğü, Haziran 1998

Sadabad Su Tesisleri Teknik Raporu, İ.T.Ü İnşaat Fakültesi Hidrolik Anabilim Dalı, İstanbul, Temmuz 1997

Su Güzeli, İstanbul Sebilleri, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 1995

Tarih Boyunca İstanbul Suları ve İstanbul su ve kanalizasyon sorunu, T.C İSKİ İstanbul Su ve Kanalizasyon İdaresi Genel Müdürlüğü Yayınları No:1, 1983

Yirmisekiz Mehmet Çelebi'nin Fransa Seyahatnamesi, Sefaretnamei Mehmet Çelebi, Hayat Tarih Mecmuası Yayınları, İstanbul, 1970

Yurt Ansiklopedisi, Cilt5, Anadolu Yayıncılık A.Ş., İstanbul 1982

Yüzyıllar Boyunca Venedik ve İstanbul Görünümleri, İtalyan Kültür Merkezi Yayınları, 1995

[www. earth.google.com/downloads.html](http://www.earth.google.com/downloads.html)

<http://www.ibb.gov.tr/IBB/TemplateFree/OldSite/14010/cevre/sadabat02.htm>

http://www.istanbul.net.tr/istanbul_istanbul_yazilari_detay.asp?id=74

<http://www.kenthaber.com/IlceDetay.aspx?ID=454>

<http://www.arkitera.com/news.php?action=displayNewsItem&ID=812&PHPSESSID=52134478cc8eac175cda33014bf57c0>

<http://www.istanbul.gov.tr/Default.aspx?pid=231>

<http://www.kagithane.gov.tr/tarihi.html>

http://www.chateauversailles.fr/fr/110_La_construction_du_Chateau.php

<http://www.lib.utexas.edu/.../ versailles>

<http:// www.arch.ou.edu/arch/2423/ Chapter%2021/Versailles...>

<http://www.u.arizona.edu/.../ Versailles>

<http:// www.intranet.arc.miami.edu/ rjohn/Spring2000/New%2>

http://www.mtholyoke.edu/.../ versailles_

<http://www.genealogyimagesofhistory.com/ images2/Vers...>

ÖZGEÇMİŞ

Adı, soyadı ; Burçin Arslan
Doğum yeri, yılı ; İstanbul, 20.10.1979

ÖĞRENİM

Mimar Sinan Üniversitesi	-İstanbul	1996 - 2001
Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü		
Beşiktaş Atatürk Anadolu Lisesi	- İstanbul	1989 - 1996
Nişantaşı Nilüfer Hatun İlköğretim Okulu	-İstanbul	1985 - 1989

EĞİTİM PROJELERİ ve YARIŞMALAR

Yüksek Lisans Mimari Proje II ;	Kağıthane'de Alışveriş Merkezi Projesi Prof. Fatih Gorbun Atölyesi	2003 -Bahar
Yüksek Lisans Mimari Proje I ;	Kağıthane'de Kültür Park Projesi Prof. Fatih Gorbun Atölyesi	2003-Güz
Diploma projesi	Süleymaniye'de Şehir Müzesi Projesi	2000-Bahar
Mimari Proje III	Yedikule Gazhane'de Uluslararası Gençlik Merkezi Projesi –Prof. Murat Eriç Atölyesi	2000-Güz
Mimari Proje II	Cankurtaran'da Hostel Projesi Prof. Mete Ünal Atölyesi	1999-Bahar
Mimari Proje I	Sultanahmet'te Kilim Satış Merkezi Projesi Prof. Esad Suher Atölyesi	1999-Güz
-Borusan Kültür ve Sanat Merkezi Proje Yarışması / 3. lük ödülü		2002
Gül Ökten	Mimar (O.D.T.Ü – M.SÜ)	
Çiğdem N. Yılmaz	Mimar (İ.T.Ü – İ.T.Ü)	
Evren Kocayığit	İnş. Müh. (E.Ü – B.Ü)	ile birlikte
-Antalya Altın Portakal Film Müzesi Yarışması		2002
Çiğdem N. Yılmaz	Mimar (İ.T.Ü – İ.T.Ü)	
Mustafa Kemal Yurttaş	Mimar (İ.T.Ü – İ.T.Ü)	ile birlikte
-Siemens dış cephe ve vitrin tasarım yarışması		2002
Gül Ökten	Mimar (O.D.T.Ü – M.SÜ)	
Çiğdem N. Yılmaz	Mimar (İ.T.Ü – İ.T.Ü)	ile birlikte

LİSAN

İngilizce, Fransızca

CEVİRİLER

Zeytinli Manastır Ev-Otel Projesi Kitapçığı - Türkçe/İngilizce

Diğer Çalışmalar

Kadın adlı Şebnem Köksal I. Seramik Sergisi Afiş tasarımı

